

Heltinner i felt – og heltinner hjemme

*En analyse av fremstillinger av norske
motstandskvinner i den umiddelbare
etterkrigstidens offentlighet*

Agathe Kristin H. Bunes

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

UNIVERSITETET I BERGEN

Våren 2020

Abstract

This thesis analyses how women were portrayed in the media in the immediate post-war period, as a part of the resistance against the Nazis during World War II. Women as a part of the resistance movement were highly celebrated in the media, and there is a vast material of representations, which was surprising considering previous research on this field has alleged that ‘the heroine’ had been made invisible in the post-war society. This thesis discusses how the representations of women could be understood in the context at that time – acknowledging contemporary structures, ideals and gender norms. I identify two main roles women were presented with; the heroine in organized resistance movement, and the heroine in the role as a housewife. The two main chapters in this study consist of these two categories and examine what abilities, characteristics and tasks the women were ascribed.

The first chapter concerns women as an active part of the organized resistance movement. This chapter examine four categories of presenting the women. The first category deals with how she was portrayed as a part of the resistance movement without gender being at focus. The second category discusses how she was formed as an ‘ideal’ woman with features and qualities considered idealistic at the time, which were being presented as central factors for her to be a heroine. The third category concerns how she was formed as a ‘manly’ heroine where she was ascribed masculine characteristics and presented to be in a man sphere. The fourth category discusses how women sometimes were assigned the role as a subordinate helper to male heroes, but she was still portrayed as a valuable heroine.

The second chapter concerns how housewives were portrayed as a part of the resistance movement. This chapter operates with two main categories of how they were portrayed. The first category deals with how housewives were recognized as a part of, and basis for, the resistance movement by doing their daily, domestic duties. The second category concerns how housewives were portrayed with illegal activities, but how these tasks were still presented as an extension of the housewife’s domestic duties. In both categories, ideas related to the domestic ideal were being largely emphasized.

Both chapters also discuss how women’s participation in the resistance movement were portrayed in a political debate, for political gain. Women’s efforts and contributions during wartime were in many ways used as arguments to promote both political activation in women, and to strengthen women’s position in society – as equals to men, and as housewives.

Forord

Det har vært en lærerik og spennende prosess med å skrive masteroppgave, og min støttende og oppmuntrende veileder har vært helt nødvendig for at jeg skulle klare å fullføre denne oppgaven. Derfor vil jeg først og fremst rette en stor takk til veilederen min, Yngve Flo. Takk for god veiledning, mange gode innspill, og ditt alltid gode humør.

Jeg vil også takke alle på masterseminaret «Politikk, samfunnsstyring og historiebruk» for mange verdifulle innspill og kommentarer.

En takk til familien min og venner for støtte, og for å alltid lytte og gi oppmuntring når det trengtes. Takk til Amund for korrekturlesing og for å ha kommet inn som et lyspunkt i hverdagen.

Bergen, 15.mai 2020

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 Tema og problemstilling	1
1.2 Tidligere forskning	3
1.3 Kjønnstrukturell kontekst	10
1.4 Kilder og metode	14
1.4.1 Kilder	14
1.4.2 Representasjonsanalyse som metode	20
1.5 Oppgavens gang	22
2 Heltinner hyllet på ulike måter	24
2.1 Innledning	24
2.2 Ukjønnede heltinner	26
2.3 Heltinnen som idealkvinne	29
2.4 Den mandige heltinnen	36
2.5 Hjelper eller heltinne?	41
2.6 Kvinnens innsats som et argument i den politiske og samfunnsmessige debatten	45
2.7 Avsluttende oppsummering	52
3 Motstandshusmoren	55
3.1 Innledning	55
3.2 Husmoren som aktør i motstandskampen	58
3.2.1 Den «anonyme» motstandshusmoren	62
3.3 – Husmoren i illegal virksomhet	66
3.4 Husmorens innsats som et argument i den politiske og samfunnsmessige debatten	70
3.4.1 Husmorens fredsbevarende instinkt	75
3.5 Avsluttende oppsummering	78

4 Konklusjon	80
Kilder.....	88
Litteratur og referanser	90
Litteratur	90
Nettressurser	93

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for denne oppgaven er fremstillingen av norske kvinner i motstandskampen i den umiddelbare etterkrigstiden. De siste tiårene har det blitt mer fokus på kvinners innsats i frihetskampen, noe som har resultert i flere forskningsbidrag innenfor dette temaet. Forskerne har i stor grad legitimert sine verk ved å hevde at kvinner har blitt glemt eller for snevert fremstilt i formidlingen om andre verdenskrig, særlig i krigslitteratur. Jeg skal ikke undersøke hvordan kvinner i motstandskampen har blitt fremstilt ved å gå historiografisk til verks, men ved å studere fremstillinger i den norske offentligheten umiddelbart etter frigjøringen. Hovedproblemstillingen som ligger til grunn for oppgaven er: *Hvordan ble motstandskvinner fremstilt i norske medier i den umiddelbare etterkrigstiden, fra mai 1945 – desember 1945?*

I denne problemstillingen er det enkelte begrep som trenger å presiseres. Det første er «motstandskvinner». Jeg legger til grunn en bred forståelse av «motstand», og motstandskvinner skal forstås som alle de kvinnene som ble fremstilt som motvillige til den tyske okkupasjonsmakten, og som ble omtalt som en del av motstandskampen. Det er en bredere definisjon enn hva som brukes i annen forskning om motstandskvinner, som jeg vil vise nedenfor, hvor det i hovedsak fokuseres på aktive kjempere i organisert motstandsvirksomhet. For meg er samtidens forståelse av motstand det sentrale, og dermed er det aktørene i samtiden som selv definerer terskelen for hva motstand er. Jeg leser og tolker fremstillingene ut ifra samtidens forståelser, og dermed er det kontraproduktivt å ha en snever definisjon, da noen forståelser og fremstillinger allerede i utgangspunktet ville blitt ekskludert. Det er et metodisk poeng for meg å ikke spesifisere nærmere hva som skal og ikke skal inkluderes i begrepet, og på den måten fanger jeg opp ulike forståelser i samtiden om kvinners motstandsarbeid. Hvilke roller, oppgaver og egenskaper ble kvinnene tillagt i tilknytning til motstandskampen? Mer om bakgrunnen for denne vide definisjonen vil jeg også argumentere nærmere for senere i dette kapitlet.

Jeg beskriver tidsperioden jeg undersøker som den «umiddelbare etterkrigstiden» og dette betyr mer spesifikt at jeg har valgt å undersøke de første månedene etter krigsslutt, fra

frigjøringsdagen 8.mai til og med desember 1945. Jeg vil gjennomgående i oppgaven forholde meg til begrepet «umiddelbar etterkrigstid», og ikke «etterkrigstiden» som generelt er et vanligere begrep å bruke, nettopp fordi jeg fokuserer på noen få måneder like etter krigen. Dette var en periode med nyvunnen frihet som ennå ikke hadde blitt en «normalitet». Selv om det ikke finnes en fasit på når etterkrigstiden begynte, var de første månedene en spesiell periode, som har også vært gjenstand for historisk forskning. Blant annet historiker Ian Buruma har utgitt boken «*Year Zero. A History of 1945*» (2013), og historiker Keith Lowe skrev boken «*Råskapens Europa*» (2013).¹ I en norsk kontekst har blant annet historikeren Trond Risto Nilssen skrevet boken «*Da freden brøt løs*» (2015), som omhandler de første fredsmånedene i Norge.

Nilssen omtaler den umiddelbare etterkrigstiden i Norge som en overgangsfase. Det var en periode med overgang fra krig til fred hvor samfunnet både skulle gjenopprettes til førkrigstidens demokratiske samfunn, samtidig som det var en ny start der erfaringer fra krigen lå som et viktig bakteppe for å stake ut kursen fremover.² Det vil være relevant å undersøke hvordan fremstillinger av motstandskvinner eventuelt viser seg i sammenheng med diskusjoner om samfunnets fremtid, og om deres innsats under krigen får betydning i samfunnsmessige og politiske diskusjoner. Lowe skriver at det umiddelbart etter krigen var stor etterspørsel etter krigshistorier over hele Europa, også i Norge, og folk fortalte for første gang fritt sine historier om heltedåder, som symboliserte nasjonens kampkraft.³ Kildematerialet mitt er altså fra en tid hvor det var stor glede og oppstemthet over den nyvunne friheten, og stor interesse rundt de som hadde kjempet. Når jeg studerer fremstillinger som ble formet og formidlet i de første fredsmånedene får jeg en mulighet til å undersøke historier når de ble fortalt til offentligheten kanskje for første gang, og dermed umiddelbart når historiene ble etablert. Hvilke meninger om motstandskvinner gjorde seg gjeldende i de første fredsmånedene? Hvilke fremstillinger og fortellinger om kvinnes motstandsinnsett manifesterte seg i denne perioden?

Å undersøke fremstillinger av motstandskvinner i mediene over et lengre tidsspenn hadde trolig vært både spennende og nyttig, men en slik undersøkelse vil være av for stort omfang til en masteroppgave. Ved å forholde meg til et kortere tidsspenn får jeg også muligheten til å bruke et bredere kildemateriale, og på den måten får jeg utforsket fremstillinger i flere medier som

---

¹ Opprinnelig utgitt på engelsk i 2012 med tittelen *Savage Continent: Europe in the Aftermath of World War II*

² Nilssen, *Da freden brøt*, s. 171

³ Lowe, *Råskapens Europa*, s.84

kan ha bidratt til å forme forståelser om kvinner i motstand i den norske offentligheten. Alternativt kunne jeg også undersøkt ulike faglitterære fremstillinger, men de største verkene kom ut først noen år etter krigen. Selv om flere ga ut memoarlitteratur allerede i 1945, gir mediene flere, varierte fremstillinger fra en bredere offentlighet, allerede fra den første fredsdagen.

I dette kapittelet vil jeg først presentere tidligere forskning på feltet og klargjøre hvordan jeg selv posisjonerer med utgangspunkt i dette. Deretter vil jeg redegjøre for den historiske konteksten jeg tolker kildene mine i, før jeg diskuterer kildene og metoden jeg benytter. Til slutt vil jeg kort gjøre rede for oppgavens disposisjon.

1.2 Tidligere forskning

Helt siden krigsslutt har motstandskampen vært gjenstand for stor oppmerksomhet, og har fortsatt å være det til den dag i dag. Til tross for at mye har blitt skrevet om krigsårene og motstandskampen, har det i nyere tid blitt påstått at formidlingen om andre verdenskrig har store mangler, nemlig «glemte grupper». Det har blitt hevdet at flere mennesker og grupper ikke har blitt inkludert i historien om motstandskampen, eller fått heder som fortjent, deriblant kvinner.⁴ De siste tiårene, siden 1990-tallet, har det blitt utgitt flere forskningsbidrag om motstandskvinner. Deler av denne forskningen har blitt legitimert på grunnlag av at kvinnene har blitt glemt, og forskerne har fokusert på å løfte frem og fortelle motstandskvinnens historier. Parallelt med forskning som har hatt en fortellende og synliggjørende funksjon, har det også vokst frem et annet perspektiv på motstandskvinner. Denne forskningen lener seg mer mot kjønns historie, og mot det som har blitt omtalt som en språklig vending fra ca. 1990-tallet av, hvor språklige konstruksjoner og hvordan mening skapes gjennom språket, blir fokusert på.⁵ Dermed kan forskning på motstandskvinner grovt sett deles i to kategorier; kvinnehistorie med formål om å synliggjøre en glemt historie, og kjønns historie hvor språklige konstruksjoner, og kjønn og kjønnsroller problematiseres. Jeg vil først diskutere forskningen som jeg plasserer i kategori 1, før jeg går videre til å diskutere forskningen som jeg plasserer i kategori 2.

Historier om kvinner i motstandskamp var likevel til stede også tidligere. Blant annet utga motstandskvinne og Ravensbrück-fange Lisa Børsum erindringsboken «*Fange i Ravensbrück*»

---

⁴ Brazier et.al., *Norske krigsdekorasjoner*, s.3; Larsen, *I krigens kjølvann*, s.24

⁵ Ryymän et.al «Hovedtendenser i norsk historievitenskap», s.132

i 1946, og motstandskvinne Celine Wormdal utga boken «*Kvinner i krig: gløtt inn i en forsømt samtidshistorie*» i 1979. De tidligste verkene er i stor grad fortellinger om og av enkeltpersoner. Det skjedde en endring fra ca. 1990-tallet, og med økende omfang fra 2000-tallet, hvor mer generell og sammenfattende forskning om motstandskvinner kom ut. Denne forskningen, som jeg presenterer nedenfor, har i størst grad vært grunnlag for min egen posisjonering på feltet.

Et av de første store bidragene som ga oversikt over kvinner i motstandskampen var «*Kvinnenes forsvarshistorie*» (1990) av historiker Grethe Vernø og oberstløytnant Elisabeth Sveri. Her er kvinner under andre verdenskrig en del av et større verk om kvinner i krig, og de forteller om kvinner i ulike typer motstandsarbeid. Sveri skrev året etter også «*Kvinner i norsk motstandsbevegelse 1940-1945*» (1991). Dette kan betraktes som en forkortet utgave av delen om kvinner under andre verdenskrig i «*Kvinnenes forsvarshistorie*», da heftet er basert på materiale til denne boken. Flere bidrag innenfor forskningsfeltet kom etter hvert til. I 2010 kom «*Alt hva mødrene har kjempet*» av historiker Mari Jonassen, i 2011 «*Kvinnekamp*» av historiker Kristin Hatledal og i 2015 skrev Grethe Langerud en masteroppgave om motstandskvinner, kalt «*Kvinnene i motstandskampen*». Langeruds masteroppgave kan på noen måter også plasseres i kategori 2, da hun til en viss grad tematiserer og problematiserer kjønn og kjønnsroller. Likevel diskuterer jeg hennes forskning i kategori 1, blant annet fordi hun i likhet med den øvrige forskningen her har som utgangspunkt at kvinnene har vært glemt i krigshistorien, noe som får implikasjoner for oppgavens form og funksjon som fortellende og synliggjørende.

Felles for den forskningen jeg har presentert ovenfor er at de legitimerer sitt eget oppdrag ved å vise til behovet for synliggjøring, og de selger inn sin forskning på grunnlag av at de skal belyse en glemt historie. Vernø og Sveri hevder blant annet at kvinnenenes rolle i den organiserte motstandskampen har blitt oversett i historieformidlingen.⁶ Jonassen mener at det lenge var stille om kvinnenenes innsats mens bøker med menn i hovedrollene stadig kom ut. «Denne flommen av mannsdominert krigslitteratur ga inntrykk av at kvinnene var omtrent fraværende i motstanden mot den tyske okkupasjonen».⁷ I sin masteroppgave undersøker Langerud hvorfor motstandskvinnenes historier er ukjent, og hun legger dermed også til grunn av kvinnene har blitt glemt eller marginalisert. Hun hevder i likhet med Jonassen at krigslitteraturen har vært mannsdominert, mens kvinnene ikke har blitt inkludert: «Det er veldig lite å finne om kvinnenenes deltakelse i krigen og motstanden ved første øyekast. Man kan gå så langt som å si at kvinnenenes

---

⁶ Vernø og Sveri, *Kvinnenes forsvarshistorie*, s.44

⁷ Jonassen, *Alt hva mødrene har kjempet*, s.12

krigshistorie lenge har blitt glemt og tilsidesatt av den enorme mengden mannsdominert krigslitteratur.»⁸ Også Hatledal posisjonerer seg ut ifra en idé om at menn har vært hovedpersonene i krigslitteratur, mens kvinner ikke har vært representert.⁹

Forskerne presenterer dermed kvinnene i motstandskampen som glemt, og gjennomgående i verkene deres forsøker de å fremme den mangfoldige innsatsen kvinnene utførte. De fleste viser også til ulike årsaker som de mener ligger til grunn for glemselen, blant annet at kvinnene ikke selv fortalte om egen innsats fordi de ikke ville snakke om det, eller de så på sitt bidrag som en selvfølge. En annen årsak forskerne fremhever er at motstandsledere og militær motstand har fått mest oppmerksomhet i ettertid, og at kvinner sjelden hadde lederposisjoner, og var mindre deltakende innenfor den militære grenen.¹⁰ Vernø og Sveri hevder at de fremtredende mennene i militær motstand også var de som i størst grad la grunnlaget for formidlingen av krigshistorien i etterkrigstiden. Dette mener de dermed har ført til at menn fikk styre historieskrivingen, og at de ikke viet særlig oppmerksomhet til kvinnenens bidrag i kampen.¹¹ Forskernes funn legger opp til noen forventninger til min egen undersøkelse; er kvinnene usynliggjort i mediene i den umiddelbare etterkrigstiden? Forteller ikke kvinnene selv om deres innsats?

Det er en fellesnevner i forskningen at de påpeker at kvinner gjerne ble hyllet som husmødre og som støttespillere til menn i krigslitteraturen. Til tross for at dette innebærer en synliggjøring av kvinner, tolker forskerne gjerne slike fremstillinger som en nedvurdering av kvinnelig motstandsinnsetning. Til eksempel skriver Vernø og Sveri at kvinnene har i krigslitteratur «oftest trådt frem som hjemmets lojale støttespillere» som ga mat, husly, omsorg og moralsk støtte,¹² og de har valgt å ikke inkludere husmoren i sitt verk.¹³ De poengterer at kvinnene viste heltemot og selvpoffrelse på høyde med mennene,¹⁴ og kapitlet om andre verdenskrig omhandler hovedsakelig kvinnenens aktive deltakelse i motstandsorganisasjoner. Også Langerud hevder at etter krigen fikk kvinner heder som «gode hjelpere», og med oppgaver knyttet til deres husmor-

---

⁸ Langerud, *Kvinnene i motstandskampen*, s.8

⁹ Hatledal, *Kvinnekamp*, s.8

¹⁰ Jonassen, *Alt hva mødrene har kjempet*, s.17; Hatledal, *Kvinnekamp*, s. 204; Langerud, *Kvinnene i motstandskampen*, s.74f; Vernø og Sveri, *Kvinnenens forsvarshistorie*, s.44f; Sveri, *Kvinner i norsk motstandsbevegelse*, s.7

¹¹ Vernø og Sveri, *Kvinnenens forsvarshistorie*, s.44; Sveri, *Kvinner i norsk motstandsbevegelse*, s.36f

¹² Vernø og Sveri, *Kvinnenens forsvarshistorie*, s.43

¹³ Vernø og Sveri, *Kvinnenens forsvarshistorie*, s.27

¹⁴ Vernø og Sveri, *Kvinnenens forsvarshistorie*, s.43

yrke som å besørge mat og husly,¹⁵ men hun holder i konklusjonen fortsatt fast ved at det er nesten ingenting å finne om kvinners krigsinnsats i de første tiårene etter krigen.¹⁶

Når forskerne fremstiller motstandskvinnene vektlegger de farefulle og risikable situasjoner, og de fremhever kvinner som gjorde arbeid som kunne føre til tortur, fangenskap og død. Forskerne legger dermed til grunn en smalere oppfatning av hva motstandskamp var, som utelukker en kobling mellom husmorrollen og motstand. I forskningen blir husmødrenes innsats i liten grad belyst eller diskutert, men fremfor dette fokuserer de på å løfte frem og fortelle om kvinner i organisert motstand, hvor de skrives frem som motstandskjempere som sammenfaller med historier om motstandsmenn. Blant annet påpeker Hatledal at hun med boken sin ønsker å vise at kvinnene «kunne utføre oppgåvene på lik linje med menn.»¹⁷ De former dermed på noen måter en hierarkisk ordning hvor den aktive heltinnen, hvis innsats kan jamføres med mannens, troner øverst mens husmoren ikke inkluderes som en motstandsaktør.

Med dette viderefører forskerne på mange måter en forståelse av motstandskamp som de i utgangspunktet mener har usynliggjort kvinnene; aktiv deltakelse i illegal virksomhet og aksjonspreget kamp. Kvinnene blir av forskerne skrevet frem og tilpasset denne type motstand, mens kvinners innsats innenfor andre roller, som f.eks. husmor, i liten grad inkluderes. Mari Jonassen sin forskning representerer til en viss grad et unntak. Hun har intervjuet ti kvinner, hvor én av disse representerer en form for motstand som skiller seg fra den aksjonspregede og aktive motstanden, som hun mener krigslitteratur hovedsakelig har belyst.¹⁸ Denne kvinnen fortalte nemlig om oppveksten i Kirkenes under krigen, og historien hennes handler i mindre grad om aktivt motstandsarbeid, men fremfor dette om hvordan hun og familien trosset tyskernes evakueringsordre og ble igjen i et utsatt krigsområde.¹⁹ Jonassen argumenterer for at dette representerer en form for passiv motstand som har kommet i bakgrunnen etter andre verdenskrig, og med dette åpner hun opp for en videre definisjon av motstand enn hva de øvrige forskerne jeg har presentert ovenfor gjør.²⁰ Likevel blir det med dette ene unntaket som representerer en bredere forståelse av motstandsarbeid, mens resten av boken i vesentlig grad fremmer den aktive og organiserte motstandskvinnen.

---

¹⁵ Langerud, *Kvinnene i motstandskampen*, s.54

¹⁶ Langerud, *Kvinnene i motstandskampen*, s.73

¹⁷ Hatledal, *Kvinnekamp*, s.9

¹⁸ Jonassen, *Alt hva mødrene har kjempet*, s.18

¹⁹ Jonassen, *Alt hva mødrene har kjempet*, s.199f

²⁰ Jonassen, *Alt hva mødrene har kjempet*, s.221

I tillegg til de forskningsbidragene som jeg har diskutert til nå, som springer ut fra et ønske om å synliggjøre et glemt element ved krigshistorien, finnes det forskning på feltet som også er relevant for oppgaven, men som posisjonerer seg noe annerledes. Denne forskningen er i større grad kjønnsproblematiserende. Forskerne fokuserer på hvordan kjønn har blitt og blir forstått, og hvordan dette har påvirket formidlingen av krigshistorien – og kvinnes posisjon i denne. Relevant forskning som kan plasseres i kategori 2 er Synne Corells doktorgradsavhandling i historie «*Krigens ettertid: Okkupasjonshistorien i norske historiebøker*» (2010) hvor hun har analysert tre større oversiktsverk om krigen, og en del av analysen tar for seg hvordan kvinner har blitt inkludert i fremstillingene. Claudia Lenz og Anette Storeide har skrevet artikkelen «*Hvem er heltene? Tidsvitnefortellinger sett i lys av kulturelle kjønnsmonstre*» (2011). De diskuterer hvordan forståelser om kjønn, og endringer i kjønnsroller over tid, har påvirket formidlingen om krigen og motstandskampen. I 2015 ble boken «*Women in war: Examples from Norway and Beyond*» redigert av kriminolog Kjersti Ericsson utgitt. Spesielt artikkelen av Claudia Lenz, «*Gendered Relations in War: Norway – A Case Study*» diskuterer kvinner i den norske motstandskampen med et kjønnsperspektiv.

Felles for forskningen til Lenz og Storeide, Corell og Ericsson er at de, i likhet med den øvrige forskningen, argumenterer for at kvinnene har blitt marginalisert og «glemt» i formidlingen om andre verdenskrig. Lenz og Storeide hevder at krigshistorien har fokusert på menn, og de argumenterer for at det tradisjonelle kjønnsmonstret under krigen, og i årene etter, bidro til å forme forståelsen av motstandshelter i etterkrigstiden.²¹ De hevder at menn har fått legitimere den «riktige» historien ved at de har hatt posisjoner til å formidle historien, og at de ikke har inkludert et kvinneperspektiv.²² Corell hevder at i krigslitteraturen hun har undersøkt er kvinnene mindre representert enn menn, samt at det er et mer kjønn fokus på kvinner.²³ Med kjønn fokus mener hun at kvinner ikke har blitt inkludert i den «generelle» fortellingen, men de blir gjerne fremhevet innenfor egne områder. F.eks. i analysen av «*Norges krigsleksikon 1940-1945*» (1995) argumenterer hun for hvordan kvinner blir inkludert under egne, snevre oppslagsord, noe som fører til at de risikerer å bli ekskludert fra andre, mer generelle, oppslagsord. Dermed mener hun at krigen hovedsakelig blir forstått som noe mannlig, mens kvinner blir nevnt på en måte som skriver de ut av den allmenne historien om motstandskampen.²⁴ Ericsson hevder i innledningen til boken at tradisjonelle kjønnsroller

---

²¹ Lenz og Storeide, «Hvem er heltene?», s.123

²² Lenz og Storeide, «Hvem er heltene?», s.123-125

²³ Corell, *Krigens Ettetid*, s.161, 207-208

²⁴ Corell, *Krigens Ettetid*, s.207

hadde stor betydning for hvilke roller og oppgaver kvinner hadde i den norske motstandskampen, og hun mener at motstandskvinner dermed ofte ble underordnet mannlige motstandshelter, og at i ettertid ble deres deltakelse usynliggjort.²⁵ Blir kvinner i motstandskampen fremstilt som underordnede støttespillere til menn allerede i den umiddelbare etterkrigstiden?

I disse bidragene blir det også nevnt at husmoren tidligere har blitt fremstilt i krigshistorien for sin innsats. Lenz og Storeide mener at kvinner i etterkrigstiden kunne bli fremhevet i kontekst av deres husmorarbeid i krigslitteratur, men de hevder at dette ikke ble anerkjent som en del av motstandskampen, med derimot fremstilt som «bare» forventet husmorarbeid, og en del av kvinnenens plikt.²⁶ Corell nevner også i sin studie at kvinner ble hyllet for sin innsats i hjemmet,²⁷ men hun går ikke særlig i dybden av fremstillingene av husmødre i krigslitteraturen, og diskusjonen hennes fokuserer i størst grad hvordan motstandskvinner ble integrert i teksten på en kjønnet måte, som vist ovenfor.

I artikkelen «Gendered relations in war» hevder Claudia Lenz at i krigslitteratur har kvinner ofte blitt fremstilt i roller som ble ansett som omsorgsgivende, og ikke heroiske. Lenz argumenterer for at kvinners deltakelse i krig gjerne var i tradisjonelle, antatte feminine, roller, noe som også bidro til at deres innsats ikke ble ansett som like heroisk som mennenes innsats. Hun hevder at kvinnenens rolle dermed ble fremmet som «caring mother» fremfor «female hero», i krigslitteraturen.²⁸ Lenz argumenterer også for at motstandskampen i etterkrigstiden ble formet som en stor bevegelse hvor «alle gode nordmenn» kunne forstås som motstandskjempere, men at det likevel var et kjønnet skille i fortellingen om motstandskampen, hvor kvinners perspektiv ble underordnet mennenes:

«Even if the narrative seemed to cover the experiences of the broad majority of Norwegians, the contributions to the struggle made by women came second to 'male' resistance activities. The place of male heroes on the pedestal was never challenged by female heroines; *everyone* had participated, but women's contributions were regarded as consisting of their daily duties, rather than anything to do with political agency or, least of all, heroism.»²⁹

---

²⁵ Ericsson, «Introduction», s.7

²⁶ Lenz og Storeide, «Hvem er heltene?», s.125

²⁷ Corell, *Krigens Ettetid*, s.160, s.206

²⁸ Lenz, «Gendered Relations in War», s.104

²⁹ Lenz, «Gendered relations in War», s.110

Lenz argumenterer både i denne artikkelen, og i artikkelen som er skrevet sammen med Storeide, for at kvinner – spesielt husmødre – ikke har blitt fremstilt «heroisk», men fremfor dette for å ha utført sitt daglige husmorarbeid. Oppsummert synes det å være bred enighet i forskningen om at husmoren har blitt hyllet i en viss grad i etterkrigstidens krigslitteratur, men at dette representerer en nedvurdering av kvinners motstandsinnsetning, og forskerne anser ikke husmoren som en motstandsaktør. Dette gjør det interessant å undersøke hvordan husmoren ble formidlet om i den umiddelbare etterkrigstiden. Hvordan ble husmoren fremstilt i en motstandskontekst, og hvilken verdi ble hennes arbeid under krigen tillagt i den umiddelbare etterkrigstiden? Ble kvinner hovedsakelig fremstilt som underordnede støttespillere til menn ved å utføre sine hverdagslige plikter, eller ble det eventuelt knyttet sammen med motstandskampen?

Forskningen på motstandskvinner som jeg nå har presentert har som nevnt noe ulike vinklinger hvor noen er mer fortellende og synliggjørende, mens andre er kjønnsproblematiserende. Likevel er konklusjonen hos alle forskerne i stor grad samstemt; motstandskvinnene har blitt ekskludert fra formidlingen om motstandskampen, og de mener den heroiserte kvinnen ikke har blitt synliggjort. Felles for forskerne er at de i hovedsak viser til litteratur og forskning i etterkrigstiden, mens den umiddelbare etterkrigstiden ikke blir tematisert. Om vi forstår «glemselen» bokstavelig, impliserer dette at kvinnenes innsats i en tidligere fase har vært synliggjort. Når ble glemselen etablert? Skjedde det umiddelbart etter krigen? Hatledal skriver at i perioden frem til 1960 «forsvann kvinnene i stor grad fra forteljinga om motstandskampen i Noreg»,³⁰ noe som indikerer at før dette skal kvinnene ha vært til stede i fortellingen om motstandskampen. Dette åpner opp for at kvinnene en gang skal ha vært husket, men forskerne diskuterer ikke dette nærmere. Forskningen gir et rammeverk rundt hvordan motstandskvinner har blitt formidlet om, som skaper forventninger til at jeg vil finne fremstillinger av kvinner som hjelpere og husmødre, og i mindre grad som heltinner, i kildene. Fremstår motstandskvinner som marginalisert allerede i den umiddelbare etterkrigstiden?

Forskerne legger en mer snever forståelse av motstand til grunn, mens jeg som nevnt vil gå inn i kildematerialet med en bred motstandsdefinisjon. Hvordan samtidens aktører forstår motstand er det sentrale for meg. I arbeidet med kildematerialet har jeg sett en tydelig kobling mellom husmoren og motstandskampen. Derfor vil jeg i denne oppgaven vise hvordan husmoren i

---

³⁰ Hatledal, *Kvinnekamp*, s.8

samtiden ble formidlet om, og hyllet, som motstandsaktør. Uten at jeg tar stilling til det rettmessige i denne koblingen, undersøker jeg hvordan denne koblingen ble etablert og underbygd i fremstillingene. Å undersøke fremstillinger av motstandskvinner i den umiddelbare etterkrigstiden virker derfor som et fruktbart område for undersøkelse. Jeg kan forhåpentligvis gjennom oppgaven min bidra til å både etterprøve og nyansere forståelsen om en påstått glemt kvinnehistorie, og bidra med mer kunnskap om hvordan motstandskvinnene ble formet gjennom språklige konstruksjoner i den umiddelbare etterkrigstiden. For å tolke fremstillingene av motstandskvinner er det viktig å klarlegge relevante tendenser og strukturer ved konteksten jeg befinner meg i når jeg leser kildene, og dette vil jeg nå redegjøre for før jeg går videre til å presentere kilder og metode.

1.3 Kjønnstrukturell kontekst

Kjønnsrollemønsteret i det norske samfunnet har endret seg markant siden slutten av andre verdenskrig til i dag, og jeg vil nå drøfte datidens kjønnsrollemønster for å klargjøre den kjønnsstrukturelle konteksten jeg befinner meg i når jeg analyserer kildematerialet om motstandskvinnene. Dette er sentralt for å styrke evnen til å forstå ytringene i kildene på samtidens egne premisser. Litteraturen jeg baserer denne drøftingen på er «*Cappelens kvinnehistorie bind 2*» (1992) redigert av Ida Blom, der hovedsakelig de siste kapitlene skrevet av historikerne Bente Rosenbeck og Ida Blom har vært sentrale. I tillegg har kulturviteren Hilde Danielsen gjort mye forskning på husmorens rolle og ideal tilknyttet husmoren, som er relevant å diskutere. Hennes forskning har i stor grad fokusert på 1950-tallet, da husmorarbeidet var det mest utbredte yrket blant kvinner i Norge.³¹ Likevel diskuterer hun også fremveksten av husmorrollen, og det hun diskuterer er relevant for å forstå husmorrollen og husmoridealet også i 1945. Boken «*Norsk likestillingshistorie*» (2015) har vært sentral, hvor særlig Danielsens kapittel «*Den kjønnsdelte arbeidsdagen*» gir god informasjon om kjønnsrollemønsteret. Boken «*Med kjønnsperspektiv på norsk historie*» (2005) gir også et bredt grunnlag for å forstå og diskutere datidens kjønnsrollemønster, særlig kapittelet «*Husmortid*» av Kari Melby. I tillegg er konteksten i den umiddelbare etterkrigstiden – som var en spesiell periode med overgang fra krig til fred – også sentralt å legge til grunn for å tolke kildene. Jeg vil kort drøfte dette avslutningsvis, med utgangspunkt i Nilssen og Lowe sine verk, som jeg har presentert ovenfor.

---

³¹ Danielsen, «Husmorarbeid og yrkesarbeid», s.65

Fra 1700-tallet av hadde et nytt familieideal begynt å vokse frem, og det befestet seg gjennom 1800- og 1900-tallet. Kvinnen skulle være den omsorgsgivende konen og moren i hjemmet, mens mannen skulle være forsørger for, og øverste hånd i, familien.³² Bente Rosenbeck skriver at industrialiseringen og urbaniseringen var en viktig faktor for at definerte kjønnsroller mellom mann og kvinne vokste frem og befestet seg,³³ og også Hilde Danielsen viser til at fremveksten av husmorrollen var en tilpasning av familielivet til den nye industrialiserte verden.³⁴ Familieidealet innebar at menn og kvinner ble plassert i separate, men komplementære, sfærer som inneholdt forskjellig arbeid og oppgaver. Kvinnen skulle være tilknyttet den private sfæren som oppdrager av barn og opprettholder av en omsorgsgivende og moralsk sfære i hjemmet, som sto i motsetning til den umoralske verden utenfor, i den offentlige sfæren av lønnsarbeid og politikk hvor mannen skulle være.³⁵

Når andre verdenskrig brøt ut sto fortsatt idéene om ulike, definerte roller for kvinner og menn sterkt, og det var en tydelig kjønnsdeling i både familieliv, arbeidsliv og i samfunnslivet for øvrig ut over 1900-tallet. Samtidig som norske kvinner på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet hadde blitt formelt likestilt med menn på stadig flere samfunnsområder, f.eks. ved at allmenn stemmerett for kvinner ble et faktum i Norge i 1913,³⁶ forble de definerte kjønnsrollene like fullt et ideal og i stor grad praktisert. 1900-tallets kvinnesakskamp besto av både en likestillingsnorm og en husmornorm. Likestillingsnormen handlet om å likestille kvinner og menn formelt på de fleste områder, og husmornormen handlet om å tilrettelegge for at kvinner og menn var forskjellige. De skulle ha kjønnsdefinert arbeid – kvinner skulle være husmødre og menn familiens hovedforsørgere – men likevel skulle kjønnene verdsettes og respekteres likt.³⁷

Perioden fra ca. 1900-1960 har blitt kalt «husmoriseringen», noe som viser til at det foregikk en større prosess med å tilrettelegge for kvinnen som husmor.³⁸ Likevel var flere kvinner også i lønnet arbeid, selv om mange definerte seg selv som husmødre.³⁹ Ikke minst var mange kvinner aktive i frivillig arbeid, og Melby hevder at frivillige organisasjoner hadde en særs sterk

---

³² Melby, «Husmortid», s.320

³³ Rosenbeck, «Husmoren», s.462

³⁴ Danielsen, «Husmorarbeid og yrkesarbeid», s.67

³⁵ Rosenbeck, «Husmoren», s.464f

³⁶ Larsen, «Stemmerett til alle!», s. 89

³⁷ Melby, «Husmortid», s.302f; Danielsen «Den kjønnsdelte arbeidsdagen», s.151

³⁸ Melby, «Husmortid», s.260; Danielsen, «Den kjønnsdelte arbeidsdagen», s.132

³⁹ Danielsen, «Husmorarbeid og yrkesarbeid», s.79

stilling i Norge. Kvinners deltakelse i frivillige organisasjoner knyttet de i større grad til det offentlige rommet, ikke minst til politisk virksomhet. Melby skriver at organisasjonene kan ha utgjort den viktigste offentlige arenaen for kvinner helt frem til 1970-tallet.⁴⁰ Kvinner deltok dermed også i den offentlige sfære, men på en annen måte enn menn. Både større fravær av politisk deltakelse hos kvinnene, og mye av innholdet i kvinnes politikk, indikerer at husmoridealet sto sterkt i det norske samfunnet. Under krigen og i tiden etter ble det i stor grad tilrettelagt for at kvinnen skulle utfylle sin rolle som husmor.

I sammenheng med husmoridealet ble enkelte egenskaper tilknyttet kvinnen løftet frem. Danielsen hevder blant annet at hun skulle spre godt humør og kjærlighet i familien, at hun skulle alltid være mild og uegennyttig og sette andres behov og lykke fremst.⁴¹ Allerede som unge piker ble de opplært til å gi fremfor å kreve, og ideelt sett skulle de forvalte hele seg selv og sitt arbeid i familiens tjeneste.⁴² Et vesentlig trekk som ble fremmet ved husmoren var hennes evner til å forme en harmonisk, moralsk og fredelig atmosfære,⁴³ men som Ida Blom hevder, var dette evner som hovedsakelig var rettet mot hjemmet, og ikke en offentlig sfære.⁴⁴

For kvinner var seksualitet, ekteskap og moderskap ansett som en sammenhengende helhet, og spesielt seksualitet og reproduksjon ble for kvinner knyttet sammen. Kvinner var forventet, i større grad enn mannen, å ha sterk seksuell moral og kontroll.⁴⁵ De ble ansett med en viktig samfunnsoppgave på grunn av deres reproduktive evner som var viktig for samfunnets og nasjonens overlevelse,⁴⁶ og idéen om kvinnen som «nasjonens mor» ble fra midten av 1800-tallet i økende grad en representasjon i norsk kunst og kultur.⁴⁷ Kjersti Ericsson har hevdet at dette var en viktig årsak til at kvinner som innledet forhold med tyskere under krigen ble utsatt for vold og overgrep etter krigen, da kvinners seksualitet ble betraktet som en viktig del av nasjonen.⁴⁸ Samtidig som det tradisjonelle husmoridealet sto sterkt, begynte også et moderne kvinneideal å vokse frem fra ca. 1920-tallet av – et ideal som i stor grad ble formet via underholdningskanaler som litteratur og film. Rosenbeck hevder at det ble mer allment

---

⁴⁰ Melby, «Husmortid», s.280

⁴¹ Danielsen, «Husmorarbeid og yrkesarbeid», s. 68

⁴² Danielsen, *Husmorhistorier*, s.47

⁴³ Danielsen, «Husmorarbeid og yrkesarbeid», s. 69

⁴⁴ Blom, «En verden i kamp», s.553

⁴⁵ Danielsen, *Husmorhistorier*, s.41

⁴⁶ Ericsson, «Love and War», s.152

⁴⁷ Hagemann, «De stummes leir?», s.241

⁴⁸ Ericsson, «Love and War», s.152f

akseptert at kvinner sminket seg og gikk ut alene om kveldene,⁴⁹ samt at det i større grad ble anerkjent at kvinner hadde seksuelt begjær.⁵⁰ Melby argumenterer for at «nye kvinneroller» ble fremstilt på lerretet og det ble fremmet ulike typer kvinner som var selvstendige, forførende eller skjøre engler. Selv om moderne ideal vant innpass i samfunnet, fortsatte det tradisjonelle like fullt å bestå, og kvinnen som moralsk og anstendig ble stadig fremmet som sentrale egenskaper for en kvinne.⁵¹

Husmoridealet fortsatte å leve videre også etter andre verdenskrig, og perioden 1950-1960 har av historikere på feltet blitt betraktet som en topp i husmorepoken hvor de definerte kjønnsrollene som sterkest ble praktisert, før det snudde og kvinner virkelig begynte sitt inntog inn i den offentlige sfæren. Under andre verdenskrig ser vi dermed at det var ulike forventninger til kvinner og menn, til deres samfunnsposisjon og samfunnsrolle. Krig og politikk ble betraktet som mennenes sfære, mens kvinnen i mindre grad skulle være en del av dette. Ida Blom argumenterer for at andre verdenskrig likevel skilte seg fra tidligere kriger ved at den i større grad også rammet sivilbefolkningen, og at denne krigen ga en mindre «kjønnsdelt» erfaring nettopp fordi bombene ikke gjorde forskjell på kjønn.⁵² Når husmoridealet sto så sterkt under krigen og i tiden etterpå, og det er en sterk sammenbinding mellom kvinnen og husmorrollen i den perioden jeg undersøker, er det relevant å undersøke hvordan kvinnelig motstandsinnsetning og husmorrollen kobles sammen i fremstillingene.

De månedene jeg undersøker fremstillinger av motstandskvinner var en periode med glede over den nyvunne friheten, men samtidig preget av hevnaksjoner og et skille mellom «de gode nordmenn» og svikerne som hadde støttet tyskerne i forskjellig grad.⁵³ Det politiske klimaet i Norge var også preget av fellesskapsånd og en mild tone mellom partiene. Partipolitiske motsetninger var dempet i frihetsgleden, og dette ga også utslag i journalistikken.⁵⁴ Kari Melby hevder at mellom kvinner var det også samhold på tvers av partipolitiske skillelinjer i den umiddelbare etterkrigstiden.⁵⁵ Samtidig var det stor lovprisning av de på riktig side, og Keith Lowe hevder at det i Norge umiddelbart etter krigen var en bred, offentlig hyllest av krigshelter og av motstandsbevegelsen. Dette skapte godt grunnlag for å fremme de på riktig side, men

---

⁴⁹ Rosenbeck, «Kvinnelighet og seksualitet», s.428

⁵⁰ Rosenbeck, «Kvinnelighet og seksualitet», s.430

⁵¹ Melby, «Husmortid», s.326-327

⁵² Blom, «En verden i kamp», s.568

⁵³ Nilssen, *Da freden brøt løs*, s.17, s.29

⁵⁴ Ottosen et. al., *Norsk pressehistorie*, s.122

⁵⁵ Melby, «Husmortid», s.286

samtidig skapte det sterke kontraster til de på feil side, som ble ansett til å ha sviktet nasjonen.⁵⁶ I tråd med dette er det interessant å utforske hvordan motstandskvinner ble plassert i denne konteksten, og i hvilken grad og på hvilken måte de ble fremstilt i en periode preget av hyllester til og lovprisning av «de gode nordmenn».

1.4 Kilder og metode

Jeg diskuterer hvordan kvinner i motstand ble fremstilt i medier i den umiddelbare etterkrigstiden, fra mai til desember 1945. I det følgende vil jeg fremlegge hvilke medier som vil utgjøre kildegrunlaget mitt, og jeg vil diskutere utvelgelse og avgrensninger rundt kildematerialet. Deretter vil jeg presentere metoden for analysen, representasjonsanalyse, og hvordan jeg forstår og bruker denne metoden i denne oppgaven.

1.4.1 Kilder

Jeg har valgt å bruke medier fra de første fredsmånedene for å undersøke fremstillinger av motstandskvinner. Dette er fordi jeg vil se nærmere på hvordan kvinnene ble fremstilt og formidlet om på ulike måter i offentligheten i den umiddelbare etterkrigstiden, og hvilke meninger som gjorde seg gjeldende om motstandskvinneres innsats da. Mediene kan gi meg en pekepinn på i *hvilken grad* motstandskvinner ble synliggjort i offentligheten, og *hvordan* de ble synliggjort. Mediene jeg har valgt å bruke er aviser, radioinnslag, ukeblader og Filmavisen. Dette var populære medier med relativt stor målgruppe på tidspunktet, og de formidlet nyheter og reportasjer til publikum over hele Norge. Mediehistoriker Henrik G. Bastiansen og historiker og medieforsker Hans Fredrik Dahl har i «*Norsk Mediehistorie*» (2008) hevdet at etterspørselen etter informasjon fra de ulike mediekanalene var svært stor etter krigen.⁵⁷ Blant annet ukeblader opplevde stor vekst og økende salg,⁵⁸ og Filmavisen hadde også en betydelig popularitet, i og med at tusenvis av mennesker daglig strømmet til kinoene og så den som obligatorisk forfilm.⁵⁹ Samlet sett gir disse kildene et godt innblikk i hvordan motstandskvinner ble fremstilt.

---

⁵⁶ Lowe, *Råskapens Europa*, s.85

⁵⁷ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.288f

⁵⁸ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.300

⁵⁹ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.334

Aviser

Avisfloraen var stor i 1945, og de fleste er enkelt tilgjengelig for undersøkelse da de seneste årene har hatt en omfattende digitalisering av landets aviser. Jeg måtte likevel begrense antall aviser som skulle være en del av kildematerialet, og jeg har valgt å undersøke *Aftenposten* og *Friheten*. Under krigen ble avisene enten sensurert eller stoppet opp, men raskt etter krigen var avisproduksjonen i gang med å gjenreise seg.⁶⁰ I den aktuelle tidsperioden jeg undersøker fantes det ikke nasjonale aviser i dagens forstand, og avisene hadde liten utbredelse utover utgivelsesstedet. *Aftenposten* og *Friheten* var begge dagsaviser som ble utgitt i Oslo-området, og de var blant landets største aviser i den perioden jeg undersøker.⁶¹ De er begge tilgjengelig digitalt via Nasjonalbiblioteket, og har dermed vært enkle for meg å undersøke.

Aftenposten startet opp i 1860 og ble utgitt gjennom alle krigsårene. Derfor hadde også avisen en god posisjon på markedet når krigen var over, og den var i de kommende årene etter krigen landets største avis.⁶² *Aftenposten* kom ut med morgen- og aftennummer i denne perioden, og jeg vil bruke begge deler som kildemateriale. *Friheten* ble startet opp som en illegal avis i regi av Norges Kommunistiske Parti (NKP) under krigen, og etter krigen kom den ut som en dagsavis. Avisen ble raskt veldig populær, og nådde svært høye opplag i det første året etter krigen.⁶³

Avisene tilhørte på denne tiden ulike avisgrupper; de var jevnt over knyttet til politiske parti, i noen tilfeller var de organisatorisk underlagt eller knyttet til partiene, i andre tilfeller var der en mer uformell tilknytning. De to avisene jeg har valgt ut representerte hvert sitt parti; *Aftenposten* var tilknyttet partiet Høyre,⁶⁴ mens *Friheten* var NKP sitt hovedorgan.⁶⁵ Det ville vært interessant å undersøke flere aviser som tilhører flere, ulike avisgrupper. Mer mangfold kunne kanskje åpnet opp for en større diskusjon rundt avsendernes politiske intensjoner med fremstillingene. Likevel har jeg valgt å avgrense meg til to aviser, da flere vil kreve mer tid enn jeg har til rådighet med tanke på at jeg også skal undersøke flere medietyper. Avisene jeg har valgt meg ut er likevel blant landets største aviser på tidspunktet, og samtidig representerer de

---

⁶⁰ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.289

⁶¹ Øyvind B. Pettersen skriver om Aftenpostens popularitet etter krigen i masteroppgaven *Pressen og partiene* (2009): s.39, og Bastiansen og Dahl skriver om avisers popularitet og Frihetens vekst rett etter krigen i *Norsk Mediehistorie* (2008): s.289f. På Frihetens nettside kan man også lese mer om Frihetens historie: <https://www.friheten.no/historie>

⁶² Pettersen, *Pressen og partiene*, s.39

⁶³ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.289f

⁶⁴ Storås, *Norsk presse – politisk forankret for alltid*, s.12

⁶⁵ Friheten, «Om avisa Friheten»

to partier som plasserer seg svært ulikt politisk, og kanskje vil det vise seg ulike perspektiver på kvinner i motstand relatert til politisk tilhørighet. NKP førte også en omfattende motstandskamp i egne organisasjoner og med et annet ideologisk grunnlag enn det øvrige motstandsarbeidet, og var også periodevis i konkurranse med andre motstandsorganisasjoner.⁶⁶ *Friheten* kan bidra med fremstillinger av motstandskvinner som var tilknyttet NKPs motstandskamp, som kanskje ikke kommer til uttrykk i andre medier.

Radio

NRK hadde monopol på radioen på nasjonalt nivå i perioden jeg undersøker, og det er denne radiostasjonen jeg forholder meg til. På Nasjonalbibliotekets nettsider er 522 reportasjer, taler og intervjuer fra NRK sitt radioarkiv fra denne perioden gjort tilgjengelig digitalt. Nasjonalbibliotekets digitaliserte materiale er bare en liten andel av NRKs radioarkiv, og for å få tilgang til et bredere materiale må man fysisk oppsøke Nasjonalbiblioteket i Oslo. «Vox Publica», et nettmagasin utgitt av Institutt for informasjons- og medievitenskap ved UiB, skrev i 2015 om Nasjonalbibliotekets digitalisering. Journalist og medievitner Olav Anders Øvrebø hevder her at opphavsretten begrenser den åpne tilgangen, samt at mange av tapene ble spilt over med nytt materiale, og flere radioinnslag er derfor ikke bevart av NRK selv.⁶⁷ Jeg bruker ikke hvert enkelt av de digitaliserte radioinnslagene som kildegrunnlag, og jeg gjør dermed et utvalg av et utvalg. Min fremgangsmåte for å navigere meg i radiomaterialet har vært å søke meg frem til relevante innslag. Det digitaliserte materialet inneholder nemlig skriftlige opplysninger om de enkelte radioprogrammene, blant annet siteringer fra programmet, noe som har gjort det enkelt å finne frem til relevante program ved å bruke diverse søkeord. Både intervjuer, nyhetsinnslag og andre reportasjer har vært relevante kilder for å undersøke fremstillinger av motstandskvinner.

Bastiansen og Dahl skriver at i tiden forut krigen hadde radioen steget i antall lyttertall og blitt et svært populært medium i Norge.⁶⁸ Under krigen måtte husstandene levere inn radioen til okkupasjonsmakten, og mange eide derfor ikke radio i de første fredsmånedene. Først i 1948 befant antall betalende lyttere seg på samme nivå som før krigen, og i den perioden jeg undersøker hadde færre en egen radio. Radioen var likevel et populært medium for de som

---

⁶⁶ Halvorsen, «NKP», i *Norsk krigsleksikon*, s.291f

⁶⁷ Øvrebø, «Radiohistorien kommer nærmere»

⁶⁸ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, S.248

hadde tilgang til den etter krigen.⁶⁹ I arbeidet med kildene ser jeg også at mange av talene som ble fremstilt på radio, også er gjengitt i avisene, og dermed nådde disse ut til en større målgruppe. Radioinnslagene er derfor et nyttig materiale å undersøke for å diskutere fremstillinger av motstandskvinner i offentligheten.

Ukeblad

I den perioden jeg undersøker var ukebladene preget av papirrasjonering,⁷⁰ noe som førte til at de hadde færre utgivelser enn ukentlig. Stort sett kom de ut ca. to ganger i måneden i denne perioden. Ukebladene jeg undersøker er *Aktuell*, *Kvinnefronten/Kvinnen og tiden* og *Urd*. *Aktuell* og *Kvinnefronten/Kvinnen og tiden* har jeg enkelt hatt tilgang til digitalt via Nasjonalbibliotekets nettsider, mens *Urd* fikk jeg tilgang til på mikrofilm via UiBs bibliotek.

Aktuell ble startet opp i 1945 av Landsorganisasjonen i Norge (LO) og hadde tette bånd til arbeiderbevegelsen.⁷¹ Redaktøren var Per Bratland som tidligere hadde vært journalist i *Arbeiderbladet*.⁷² Bastiansen og Dahl skriver at bladet ble veldig populært, blant annet fordi det hadde en kombinasjon av bilder og tekst som gjorde det svært tilgjengelig for mange. Ukebladet formidlet dermed aktualiteter på en måte som skilte seg ut fra de øvrige ukebladene på markedet, og ukebladet som lot bilder spille en så fremtredende rolle i formidlingen var det første av sitt slag i Norge.⁷³ I sitt åpningsnummer i juni 1945 skrev de at gjennom tekst og bilder ønsket de å klarlegge aktuelle saker og problemer både i Norge og i verden, samt at de ønsket å dekke behovet for alminnelig orientering på en levende måte.⁷⁴

Urd var et kulturelt og politisk ukeblad av og for kvinner.⁷⁵ Bladet var ved oppstarten i 1897 et borgerlig dameblad, men utviklet seg etter hvert til å rette seg mot en helhetlig kvinnelig målgruppe, og ble et ledende kulturukeblad for kvinner.⁷⁶ Redaktør av *Urd* var Conny Juell, som i ettertid har blitt anerkjent for å ha gjort bladet intellektuelt og kulturelt opplysende og

---

⁶⁹ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.288

⁷⁰ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.300

⁷¹ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.301; Store Norske Leksikon, s.v. «Aktuell», 04.05.2020 <https://snl.no/Aktuell>

⁷² Store Norske Leksikon, s.v. «Per Bratland», av Olav Garvik, 04.05.2020 https://snl.no/Per_Bratland

⁷³ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.301

⁷⁴ *Aktuell*, «Vi hilser våre lesere vel møtt». Vol.1, nr.1. (1945): s.2

⁷⁵ Store Norske Leksikon, s.v. «Urd – kvinneblad». 04.05.2020. https://snl.no/Urd_-_kvinneblad

⁷⁶ Kvaale, *Kvinner i norsk presse*, s.28f; Store Norske Leksikon, s.v. «Conny Juell», av Hilde Sejersted, 05.05.2020 https://nbl.snl.no/Conny_Juell

underholdende for det brede lag av kvinner.⁷⁷ Denne kilden representerer dermed en annen type offentlighet enn hva de øvrige kildene gjør. Avisene, radio, Filmavisen og *Aktuell* rettet seg mot en allmenn målgruppe, hvor både kvinner og menn i de fleste aldrer kan antas å ha vært mottakere av disse mediene. *Urd* rettet seg mot en kvinnelig offentlighet og målgruppe, og fremstillinger i dette bladet har dermed vært ment for, og trolig nådd ut til, en mer snever og konkretisert gruppe. Finnes det ulikheter i representasjonene i *Urd* og den mer «allmenne» offentligheten i de andre mediene?

Til likhet med *Urd* var også *Kvinnefronten/Kvinnen og tiden* rettet mot kvinner. Bladet ble startet opp med navnet *Kvinnefronten* i 1945 og kom ut illegalt i en kort periode frem til krigsslutt, og deretter startet det opp som et vanlig ukeblad. I desember 1945 endret de navn til *Kvinnen og tiden*, og den siste utgaven som jeg har undersøkt av dette bladet har derfor et annet navn enn de øvrige. Redaktørene var hovedsakelig de samme, hvor øverste ansvarlig redaktør var Kirsten Hansteen. Hun var medlem av NKP, og ble i juni 1945 den første kvinnelige statsråden i Norge. Bladet skulle imidlertid være politisk nøytralt, og være et opplysningsblad for kvinner.⁷⁸ I den første utgaven etter frigjøringen skriver de at de vil fremme «fri diskusjon og saklig belysning» og at de retter seg mot alle kvinner uavhengig av politisk oppfatning.⁷⁹ I åpningsnummeret under nytt navn presenterer de også seg selv som politisk nøytral, og de skriver at de vil skape en «kvinnelig folkefront» for fred, frihet og fremskritt.⁸⁰ I arbeidet med å undersøke *Kvinnefronten/Kvinnen og tiden* så jeg at her var det generelt færre fremstillinger hvor det ble fortalt om motstandsaktører og deres innsats. Bladet var mer fokusert på politiske og samfunnsmessige spørsmål, men diskuterte dette i stor grad med henvisninger til motstandskampen og dens betydning for politikk og samfunn.

Jeg har ikke funnet konkrete opplagstall for ukebladene i den aktuelle perioden jeg undersøker. Både *Aktuell* og *Kvinnefronten/Kvinnen og tiden* var nye ukeblad i 1945, og jeg har funnet informasjon om at *Aktuell* raskt ble populært, men jeg har ikke funnet informasjon om hvor populært *Kvinnefronten/Kvinnen og tiden* var i 1945. *Urd* hadde som nevnt etablert seg som et ledende kulturelt ukeblad for kvinner allerede før krigen, og fortsatte også å være det etter krigen. Andre ukeblad kunne trolig også vært valgt for å belyse problemstillingen, men både

---

⁷⁷ Kvaale, *Kvinner i norsk presse*, s.30; Store Norske Leksikon, s.v. «Conny Juell», av Hilde Sejersted, 05.05.2020 https://nbl.snl.no/Conny_Juell

⁷⁸ Vold, «For fred og demokrati», s.24-25

⁷⁹ *Kvinnefronten*, «Kvinnefronten». Vol.1, nr.2. (1945): s.2

⁸⁰ *Kvinnen og tiden*, «Kvinnen og tiden». Åpningsnummer desember 1945: s.3-4

tilgjengelighet og tidsperspektiv har vært faktorer for at jeg har begrenset meg til disse tre ukebladene. Jeg mener likevel disse gir godt grunnlag for å diskutere hvilke fremstillinger av motstandskvinner som ble uttrykt i offentligheten, da de virker til å ha hatt relativt god oppslutning, samt de representerer ulike målgrupper. Jeg fanger dermed opp eventuelle ulikheter mellom allmenn/kvinnelig offentlighet og mellom ulik politisk tilhørighet.

Filmavisen

Til sist er Filmavisen en del av mitt kildemateriale. Samtlige av Filmavisens utgaver fra 1945 ligger enkelt tilgjengelig på NRKs nettsider. Idar Flo skriver i sin doktorgradsavhandling «*Et ugjendrivelig bevis på nazistenes barbari*» (2016) at Filmavisen var en forfilm til vanlige kinofilmer, og de ble distribuert rundt til alle landets kinoer,⁸¹ og den var av en type sjanger som i hovedsak skulle formidle nyhets- og aktualitetssaker.⁸² Flo argumenterer også for at formidlingen av innholdet i Filmavisen ble gjort ved bruk av visse fremstillingseffekter som en forklarende kommentatorstemme som fremsto som allvitende og autorativ, og som skapte en optimistisk stemning, og at dette ofte var med på å fremme en stolt nasjonal selvforståelse.⁸³ Bastiansen og Dahl hevder at Filmavisen ble svært populær i etterkrigstiden og hadde et stort publikum.⁸⁴ Filmavisen gir et godt grunnlag for å diskutere fremstillinger av motstandskvinner i offentligheten, da den ble formidlet om over store deler av landet på en arena som var svært populær i den umiddelbare etterkrigstiden.

Dette er det primære kildegrunnlaget for oppgaven, men jeg har også gjort enkelte tilfeldige søk på Nasjonalbiblioteket, f.eks. med søkeord som «kvinne, motstand» eller navn på kjente motstandskvinner. Dette har jeg gjort ved siden av analysen av det overnevnte kildematerialet, og hvis resultat jeg har brukt dersom noe har vært relevant og nyttig, og har belyst problemstillingen på en særlig god måte. I arbeidet med tilfeldige søk så jeg for øvrig også at noen av fremstillingene av kvinner i motstand i mitt kildemateriale, også var gjengitt i flere andre aviser – noe som tyder på at fremstillingene har blitt formidlet om via flere kanaler over større deler av landet.

---

⁸¹ Flo, *Et ugjendrivelig bevis på nazistenes barbari*, s.33

⁸² Flo, *Et ugjendrivelig bevis på nazistenes barbari*, s.25

⁸³ Flo, *Et ugjendrivelig bevis på nazistenes barbari*, s.39f, s.53

⁸⁴ Bastiansen og Dahl, *Norsk Mediehistorie*, s.334

1.4.2 Representasjonsanalyse som metode

Jeg skal undersøke fremstillinger av motstandskvinner, og derfor er representasjonsanalyse en egnet metode for å besvare problemstillingen. Representasjonsanalyse er en metode hvor man fokuserer på hvilke meninger man kan lese ut av representasjonene, som er fremstillinger av noe via f.eks. tekst eller bilder.⁸⁵ Representasjonsanalyse utgjør ikke noen enhetlig metode, og representasjoner kan defineres svært forskjellig.⁸⁶ Jeg skal nå konkretisere hvordan representasjonsanalyse skal forstås og anvendes i denne oppgaven.

Jeg skal undersøke skriftlige, muntlige og visuelle fremstillinger. Hvilke meninger kommer til uttrykk i skriftlige og muntlige ytringer, i tekst, bilder og på film om motstandskvinnene? Hvilke roller kvinnene ble skrevet frem i, og hvilken funksjon i motstandskampen de ble tillagt er relevant. I sammenheng med dette er også egenskaper, ferdigheter, kvalifikasjoner og oppgaver kvinnene ble tillagt relevant for å forstå hvordan kvinnene ble formet som motstandsaktører. Jeg vurderer ikke om det jeg leser i fremstillingene er i samsvar med historiske forhold, og jeg er ikke ute etter å etterprøve realiteten bak ytringene. I representasjonsanalyse er det ikke avgjørende om representasjonene er i samsvar med virkelighetsforståelser, men hvilke meninger man kan lese ut av ytringene.⁸⁷ Hvordan ble kvinner formet som motstandsaktører gjennom ulike fremstillinger i mediene?

Jeg gjør ikke en sammenligning mellom kvinner og menn, og jeg skal ikke vurdere fremstillingene av motstandskvinner opp mot fremstillinger av motstandsmenn. Likevel vil det være nødvendig å til en viss grad kontrastere fremstillingene med menn der det er hensiktsmessig å gjøre det. Dette vil si at jeg kan trekke linjer mellom motstandskvinner og motstandsmenn for å underbygge poeng og argument jeg fremlegger, og for å diskutere enkelte fremstillinger i lys av motstandskampen, og forståelser av motstand, som en helhet.

Konteksten representasjonene skapes og formes i er sentralt for å forstå representasjonene.⁸⁸ Meningene i representasjonene formes gjennom felles kulturelle koder mellom avsendere og

---

⁸⁵ Ryymin, *De nordligste finner*, s.13; Ryymin, «Å arbeide med tekstanalyse», s.57f

⁸⁶ Ryymin, *De nordligste finner*, s.11f

⁸⁷ Ryymin, «Å arbeide med tekstanalyse», s.58

⁸⁸ Ryymin, *De nordligste finner*, s.16

mottakere, noe som er i kontinuerlig endring og er knyttet til bestemte historiske kontekster.⁸⁹ Jeg har ovenfor redegjort for konteksten jeg tolker kildene i, og jeg har redegjort for mediens politiske tilhørighet samt hvilken målgruppe de rettet seg mot. Dette er sentralt for å tolke fremstillingene i den sammenhengen de ble skapt i. Hvilke intensjoner kan det ligge i fremstillingene mediene formidler? Som nevnt var den umiddelbare etterkrigstiden preget av fellesskapsånd og få konflikter mellom politiske parti, noe som også viste seg i pressen. Jeg har sett at i kildematerialet mitt har ulike politiske interesser i liten grad gjort seg synlig i de ulike mediene, og fremstillinger av motstandskvinner fremkommer på lignende vis innenfor samtlige medier, selv med tilhørighet til forskjellige politiske parti. I oppgaven diskuterer jeg avsenderne bak fremstillingene, og eventuelle forskjeller og likheter mellom avsendere, der det viser seg hensiktsmessig. Mange artikler og innlegg i avisene og ukebladene har ikke navngitt avsender, men dersom dette er oppgitt opplyser jeg om aktøren bak en ytring enten i teksten eller i en fotnote.

For meg er konteksten representasjonene skapes i sentral, og jeg forstår representasjonene ut ifra datidens kontekst og kulturelle koder, og derfor er en bred definisjon av motstand formålstjenlig å legge til grunn for å best mulig forstå fremstillingene i lys av samtidens forståelsesrammer. Dette vil si at jeg ikke tar stilling til om det som formidles om avviker fra kunnskaper og forståelser vi har i dag. Særlig vesentlig er kjønnsrollemønsteret, som har vært i stor endringen siden krigen og til i dag. Jeg har så langt det er mulig unngått å være farget av forståelser og normer i forhold til dagens kjønnsrollemønster, men fremfor dette lagt datidens kjønnsrollemønster til grunn for å forstå fremstillingene. Samtidig er det også viktig å poengtere at konteksten hvor fremstillingene finner sted er i en tid hvor fem års krig nylig er over, og det norske samfunnet var preget av nyvunnen frihetsglede. Det moralske fellesskapet mellom «de gode nordmenn» som sto i kontrast til «forræderne» kan også ha vært med på å forme representasjonene av motstandskvinnene.

Likevel vet jeg at når jeg behandler kilder fra fortiden vil mine egne forståelsesrammer nødvendigvis prege lesningen min av kildene, uavhengig av kunnskapen jeg har om perioden kildene tilhører. Jeg har i størst mulig grad satt meg inn i datidens kontekst og forståelsesrammer, men med bevissthet om at mine egne kunnskaper og forståelser preger min tolkning av fremstillingene.

---

⁸⁹ Ryymn, *De nordligste finner*, s.30

I gjennomgang av kildene har jeg sett at der er et rikt materiale med fremstillinger av motstandskvinner. Mange av fremstillingene er også tett knyttet til samfunnsmessige og politiske diskusjoner, hvor kvinners innsats ble brukt som argument for politisk gevinst, og dette vil også være sentralt å diskutere i analysen. Selv om det var flere fremstillinger med historier om motstandskampen og om motstandskjempere i de første månedene og dette avtar noe over tid, har både den organiserte motstandskvinnen og husmoren som motstandsaktør vist seg svært tydelig og i stort omfang i kildematerialet gjennomgående i perioden jeg har studert. Jeg har delt oppgaven opp i to hovedkapitler som tar for seg henholdsvis «motstandsheltinnen» og «motstandshusmoren», og dette er en disposisjon som springer ut fra det jeg oppfatter som to hovedkategorier som har vist seg i empirien. Jeg vil poengtere at jeg ikke skal gjøre en komparativ analyse av de to «rollene», og at jeg ikke anser «kvinne» og «husmor» som to helt adskilte roller. Likevel er det visse forskjeller i hvordan kvinner ble fremstilt innenfor de to rollene, som gjør det formålstjenlig med en slik inndeling. På hvilken måte ble kvinner og husmødre knyttet til motstandskampen, og hvordan ble de to «rollene» anerkjent som en del av motstandskampen?

1.5 Oppgavens gang

Oppgaven er delt i to analysekapittel. Kapittel 2 handler om heltinnene i motstandskampen og jeg fokuserer her på fremstillinger av kvinner i organisert motstand og illegal virksomhet. Ble kvinnene fremstilt og anerkjent som en del av den aktive, organiserte motstanden? Hvilken verdi og betydning ble kvinnenens deltakelse tillagt? I dette kapittelet deler jeg opp fremstillingene i fire kategorier av måter kvinnene ble fremstilt på som etter min vurdering kommer til syne i kildene.

I Kapittel 3 diskuterer jeg fremstillinger av husmoren som motstandsaktør, og på hvilken måte husmoren ble knyttet til motstandskampen. I dette kapittelet har jeg delt opp fremstillinger av husmoren i to kategorier. Hvilke oppgaver ble husmoren fremstilt med, og hvilken betydning og funksjon ble husmoren tilskrevet i en motstandskontekst?

Felles for begge analysekapitlene er at jeg diskuterer hvordan fremstillinger av kvinners og husmødres innsats viste seg i den politiske debatten som kom til uttrykk i mediene. Hvordan

påvirket meninger om kvinners deltakelse og innsats i motstandskampen den politiske debatten, og hvordan ble idéen om kvinners innsats brukt for politisk gevinst?

Alle kildene er aktuelle til begge kapitlene, og jeg trekker frem det som viser seg å være mest relevant for det enkelte kapitlet. Derfor kan noen kilder være mer synlig i det ene kapitlet, og mindre synlig i det andre, mens noen kilder brukes på ulike måter i de ulike kapitlene.

Kapittel 4 er et konklusjonskapittel og består av oppsummering av funnene og hovedtrekkene i oppgaven.

2 Heltinner hyllet på ulike måter

2.1 Innledning

Forskerne på motstandskvinner hevder, som diskutert i innledningskapittelet, at kvinners aktivitet i motstandsorganisasjoner og kvinner som heltinner har blitt glemt i litteratur og forskning om krigen. I dette kapittelet undersøker jeg fremstillinger av motstandskvinnen som heltinne i de første fredsmånedene – fra mai til desember 1945 – i de utvalgte mediene som jeg presenterte i forrige kapittel. Med «motstandskvinnen som heltinne» mener jeg at jeg vil fokusere på fremstillinger av kvinner hvor de ble fremstilt som beundringsverdige og heltmodige i kontekst av at de var aktive deltakere og kjempere i illegal virksomhet og i den organiserte motstandskampen. Dette innebærer aktiv innsats hvor kvinnene gjorde arbeid som kunne medføre streng straff dersom de ble avslørt og arrestert av nazistene. Jeg bruker begrepet «heltinne» om den organiserte motstandskvinnen fordi jeg i størst mulig grad tar samtidens språkbruk, som igjen gjenspeiler samtidens forståelsesrammer på alvor. På denne tiden var kjønnsdefinerende begrep vanlig, f.eks. at mannen var «helt» og kvinnen «heltinne», og dette er en språkbruk jeg har funnet formålstjenlig å legge til grunn for mitt eget arbeid.

Som jeg diskuterte i forrige kapittel var det norske samfunnet kjønnsdelt, hvor mannen var knyttet til den offentlige sfæren, og kvinnen til den hjemlige sfæren. Derfor vil jeg anta at menn allment var sterkere representert og synlig i den offentlige sfæren, som i mediene jeg undersøker. I tillegg lå det kjønnsdelte samfunnet til grunn for at det var færre kvinner enn menn deltakende i den organiserte motstandskampen, spesielt som ledere og i militær motstand.⁹⁰ Etter å ha arbeidet med kildematerialet kan jeg slå fast at menn utgjør storparten av de representerte i fremstillinger om motstandskampen i mediene, blant annet på grunn av at menn gjerne ble fremstilt som representanter for gruppen/avdelingen de ledet. Dette er likevel ikke det som er vesentlig for meg, og det er ikke et tegn på at kvinner er «glemt». I kildearbeidet har jeg nemlig sett en tydelig kvinnelig tilstedeværelse i fremstillinger av den aktive motstandskampen. Selv om de er mindre representert enn menn, er kvinner likevel vesentlig til stede i mediene, og det har dermed ikke vært noe problem å finne materiale om kvinner i motstandskampen, og fremstillinger av kvinner som heltinner. Derfor er det også viktig for meg

---

⁹⁰ Vernø og Sveri, *Kvinnenes forsvarshistorie*, s.44; Hatledal, *Kvinnekamp*, s.9; Blom, «En verden i kamp», s.569

å poengtere at det finnes mye materiale om kvinners motstandsarbeid som ikke er benyttet i oppgaven, og at eksemplene jeg trekker frem er hentet fra et rikt materiale.

Det som er fokuset for dette kapittelet er dermed å undersøke hvordan motstandskvinnene ble fremstilt. Hvilke roller ble kvinnene fremstilt i, og på hvilken måte ble innsatsen deres i de ulike rollene anerkjent? Hvilke evner og ferdigheter ble de tillagt, og hvilken funksjon i motstandskampen ble de fremstilt med? Det har vist seg å være varierte fremstillinger av kvinner som motstandsheltinner i den umiddelbare etterkrigstiden; de ble fremstilt innenfor ulike grener av motstandskampen, og med ulike oppgaver og roller. Samtidig har de mange fremstillingene forskjellig fokus på kvinnene. Derfor har jeg utarbeidet fire kategorier som er basert på de ulike måtene motstandskvinnene fremstilles. Jeg vil presentere de fire kategoriene nå, og hver kategori utgjør hvert sitt delkapittel.

Den første kategorien er de «ukjønnede heltinner». Her diskuterer jeg hvordan kvinner inngikk i fremstillinger av motstandskampen uten at kjønn var i fokus og hvor kvinner og menn ble fremmet som jevnbyrdige motstandsaktører på likt grunnlag. Den andre kategorien er «heltinnen som idealkvinne». I dette delkapittelet argumenterer jeg for at beskrivelsene av motstandskvinner gjerne hadde koblinger mot datidens kvinneideal, hvor motstandskvinnen ble løftet frem med egenskaper og væremåter knyttet til idealet. Dette representerte et bidrag til kampen kvinnene hadde i kraft av å være kvinner, og som dermed var en ressurs motstandsmenn var avskåret fra. Den tredje kategorien er «mandige heltinner». Her diskuterer jeg fremstillinger av motstandskvinner hvor de ble tillagt mandige karakteristikk, og løftet frem som uforventede deltakere i en manns-sfære. Den fjerde og siste kategorien har jeg formulert i form av et spørsmål; «hjelper eller heltinne?». Jeg diskuterer hvordan kvinner på enkelte måter ble plassert i en hjelper-rolle hvor de ble tillagt funksjonen som hjelpere til menn. Det underliggende spørsmålet blir er da; ble kvinnene nedvurdert som hjelpere, fremfor å være selvstendige heltinner?

Dette er fire kategorier som innebærer påstander om hvordan motstandskvinner ble fremstilt i mediene. Jeg vil påpeke at kategoriene er overordnede system som viser sentrale karakteristikk ved fremstillingene, med de er ikke «bastante», og de kan flyte over i hverandre, eller flere kategorier kan være representert i en og samme kilde. Gjennom kapittelet vil jeg både argumentere for og underbygge disse påstandene/kategoriene, men jeg vil også vise

at de kan problematiseres og at enkelte fremstillinger av motstandskvinner kan plasseres innenfor flere kategorier.

I tillegg til å diskutere disse kategoriene diskuterer jeg også hvilken politisk funksjon som ble avledet fra motstandskvinnenes innsats. Diskusjoner i den umiddelbare etterkrigstiden om kvinnens politiske og samfunnsmessige posisjon ble på mange måter knyttet sammen med kvinnenes innsats under krigen. Jeg vil trekke frem eksempler på sentrale argumenter knyttet til kvinnenes innsats som gjorde seg gjeldende i diskusjonen. Hvilken funksjon hadde idéen om kvinners innsats i motstandskampen i en politisk kontekst? Hvordan ble krigsårene brukt for å fremme kvinnenes innflytelse på, og deltakelse i, politikk?

2.2 Ukjønnede heltinner

I den perioden jeg har undersøkt mediene ser jeg at det er en større mengde av fremstillinger hvor begrep som «alle» og «vi» ble brukt, noe som bygde opp under at alle på riktig side hadde vært en del av motstandskampen. Man henvendte seg dermed gjennom språket til en offentlighet, hvor alle som hadde vært på «riktig» side inngikk i et stort kollektiv som en del av motstandskampen. Folklorist Anne Eriksen har diskutert hvordan alle nordmenn på riktig side under krigen fremsto som en del av en felles, nasjonal motstand i formidlingen om andre verdenskrig. «Alle gode nordmenn» med nasjonal holdning – og samtidig alle som ikke åpenlyst skandaliserte seg gjennom NS-forbindelser – kunne inkluderes som potensielle motstandsfolk.⁹¹ Eriksen hevder at sentrale, gjennomgående, element i formidlingen om andre verdenskrig er «likhet» og «jevnhet», som innebar at ingen skulle fremstå som overordnet andre, men fremfor dette ble «alle gode nordmenn» fremstilt som et bredt, homogent og kjempende fellesskap.⁹² Synne Corell har i sin doktorgradsavhandling, som jeg presenterte i innledningskapittelet, også diskutert hvordan begrepet «vi» har blitt brukt i historiske fremstillinger som et homogeniserende begrep som knyttet det norske folk sammen til et fellesskap.⁹³ I krigslitteraturen hun har analysert hevder hun at det er en utstrakt bruk av begrep som «vi» som referer til hele det norske folk som var motstandere av okkupasjonsmakten. På mange måter ble «vi»-et definert gjennom sin motsetning til NS og okkupasjonsmakten, og dermed omfattet det et større fellesskap hvor alle på riktig side kunne inkluderes.⁹⁴

---

⁹¹ Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, s.56

⁹² Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, s.61; s.163f

⁹³ Corell, *Krigens ettertid*, s.27f, s.212

⁹⁴ Corell, *Krigen ettertid*, s.52, s.122

På lignende måte ser jeg en bruk av «vi» og «alle» i fremstillinger av motstandskampen i mediene, hvor hele folket fremsto en del av en bred, samlet motstandskraft, og et større nasjonalt fellesskap. Dette innebærer at alle, uavhengig av kjønn, ble lagt til grunn som en del av motstandskampen. Samtidig ble kvinnenes deltakelse i kampen ofte konkretisert ved at det eksplisitt ble henvist til «kvinner og menn» som de kjempende aktørene. Dermed ble kvinner og menn omtalt på lik linje som motstandsaktører, og kvinnene ble fremhevet som motstandskjempere uten at det fremkom noe kjønnets fokus spesifikt rettet mot kvinnen. Dette tyder på en større anerkjennelse av at kvinner kjempet med i kampen, og var en del av en felles, nasjonal motstandskraft. Jeg vil i det følgende diskutere hvordan kvinner ble og anerkjent som aktører i motstandskampen på en ukjønn måte. Dette er et massivt materiale, og fremstillinger hvor kvinner ble inkludert som en del av motstandskampen uten kjønnets fokus finnes i stor grad i alle mediene. Derfor vil jeg poengtere at de eksemplene jeg nå legger frem er nettopp eksempler fra den store mengden ukjønnede fremstillinger.

I en tale av motstandsmannen Per Kviberg⁹⁵, som ble gjengitt i *Friheten* i juni, påpekte han at «alle» hadde deltatt i kampen. Han viste dermed til at alle som ikke sympatiserte med, eller støttet, NS eller tyskere var en del av det kjempende, nasjonale fellesskapet. Samtidig som kvinner kan forstås som en del av dette fellesskapet, tydeliggjorde han kvinner som en del av motstandskampen og de kjempende heltene, ved at han eksplisitt påpekte kvinners deltakelse i kampen på lik linje med menn: «Vi har alle, kvinner og menn, satt vårt inn for å verge landet og friheten. Hver eneste en av oss som nå er i frihet har tatt sine løft, gjort sin innsats, så langt evner og krefter rakk».⁹⁶ I likhet med Corells og Eriksens analyser viser dette en idé om at «alle gode nordmenn», både kvinner og menn, hadde deltatt i en felles motstandskamp. Et lignende eksempel er en tale av hjemmefront-mannen Halfdan Olaus Christophersen⁹⁷ over radio. Dette var en proklamasjon fra Hjemmefrontens ledelse få dager etter frigjøringen, som også ble gjengitt i *Friheten*.⁹⁸ Christophersen uttrykte et kjønnsnøytralt fokus på aktørene i Hjemmefronten i denne proklamasjonen, hvor både kvinner og menn ble fremhevet som en del av de kjempende:

---

⁹⁵ Kviberg hadde jobbet som overlærer, og ble en del av NKPs motstandskamp under krigen. De siste månedene av krigen satt han på Grini. Se Norsk Biografisk Leksikon for mer informasjon; https://nbl.snl.no/Per_Kviberg

⁹⁶ *Friheten*, 26.06.1945, «Vi må samles om de positivt byggende kreftene», s.3

⁹⁷ Christophersen var leder av hjemmefrontens økonomiske utvalg som skulle utrede spørsmål man antok ville oppstå etter krigen. Se Ole K. Grimnes, *Hjemmefrontens ledelse* (1977), s.162.

⁹⁸ *Friheten* 15.05.1945, «Undertrykkelsen er slutt.», s.2

«Hjemmefrontens ledelse vil nå da den trer tilbake og norske myndigheter igjen overtar ledelsen i landet, rette en takk til hver og en av Hjemmefrontens kvinner og menn for det arbeid de har utført i disse lange, tunge år.»⁹⁹

Disse fremstillingene tyder på en bevissthet om at både kvinner og menn gjorde en stor og viktig innsats i frihetskampen, og at de ble anerkjent på lik linje som betydningsfulle motstandshelter. Begge disse eksemplene er uttalelser fra i løpet av de to første månedene etter krigsslutt, men denne type fremstilling har vist seg gjennomgående i perioden jeg har undersøkt. Selv om de første månedene hadde størst mengde fremstillinger av motstandskampen, og dette gradvis avtok i de siste månedene, fremkom likevel lignende fremstillinger ut året 1945. Dermed ser jeg en vedvarende bevissthet og anerkjennelse av at kvinnene var en del av motstandskampen gjennom hele perioden jeg har undersøkt, og hvor kvinner og menn ble fremmet som motstandsaktører på lik linje. I september 1945 uttalte statsminister Einar Gerhardsen seg om nordmenns innsats under krigen i et innlegg han skrev i *Aktuell*,¹⁰⁰ og også han viser til kvinner og menn som viktige aktører i motstandskampen på lik linje:

«Vi må ikke glemme. For bare 4 måneder siden var Norge i krig. Sjøfolk og unge krigere satte livet inn i kamp for fedrelandet. Norge var besatt av fremmede hærstyrker som tyranniserte folket. Tusener av landets beste kvinner og menn satt i tysk fangenskap, og titusener deltok i farefull kamp mot fiendenes forsøk på å nazifisere folket.»¹⁰¹

Gerhardsens bruk av ukjønnete begrep, som «sjøfolk» fremfor «sjømenn», skaper en inkluderende fremstilling hvor både kvinner og menn kan forstås som en del av den gruppen. Han brukte kjønnsnøytrale begrep som bygde opp under en idé om at kvinner også hadde deltatt i ulike grener av kampen. Samtidig fremhevet også Gerhardsen «kvinner og menn», og påpekingen av kjønn i denne sammenhengen bidrar til å poengtere at begge kjønn var jevnbyrdige helter – både som ofre for tyskernes krigføring og som aktive kjempere mot nazismen og okkupantene.

---

⁹⁹ Halfdan Olaus Christophersen, 11.05.1945, «Proklamasjon fra Hjemmefrontens ledelse. Ved dr Halfdan Olaus Christophersen.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1994-02323P

¹⁰⁰ Aktuell hadde bedt C.J. Hambro og Einar Gerhardsen, to ledende politiske skikkelser, om å skrive et innlegg hver for å redegjøre for deres politiske syn i forkant av valget høsten 1945. Se Aktuell, Vol.1, nr.8. (1945): s.3-7.

¹⁰¹ Aktuell, «Statsminister Einar Gerhardsen», Vol.1, nr.8. (1945): s.7. Av Einar Gerhardsen.

En annen fremstilling, som skiller seg litt fra de ovenfor, er en artikkel i *Urd* fra november 1945. Artikkelforfatteren diskuterte hvordan det hadde foregått en større offentlig hyllest av helter i medier etter krigen. I denne sammenhengen la hun til grunn av både kvinner og menn hadde blitt hyllet som helter i mediene. Denne fremstillingen viser i likhet med de ovenfor hvordan kvinner og menn på lik linje ble fremhevet som helter, men samtidig ligger det også en mening her om at kvinner og menn hadde blitt hyllet som helter på lik linje gjennom de første fredsmånedene:

«Det er en festlig lesning i bladet [sic] og aviser for tiden, beretningene om våre helter av menn og kvinner som har gjort sin innsats for fedreland og medmennesker, med livet i hendene, med døden for øye [...]. Vi visste ikke at det var slik tō i folket vårt, at landet var så rikt på heltestoff.»¹⁰²

I de fremstillingene jeg har fremlagt ble kvinner fremhevet som en del av motstandskampen uten at kjønn ble vektlagt eller fokusert på, men de fremsto som aktører som hadde hatt en «naturlig» posisjon i motstandskampen. De ble fremstilt som sidestilte helter med menn, og sammen ble de hyllet som motstandshelter som hadde gjort en viktig innsats på lik linje. Disse fremstillingene har vist seg i samtlige medier, og tyder på at det forelå en bevissthet om at kvinner kjempet med i motstandskampen. Ikke minst indikerer det en større anerkjennelse av kvinner som motstandshelter, ved at de ble inkludert i hyllester og omtaler av motstandskampen. De «ukjønnede» fremstillingene fremhevet hovedsakelig kvinner som en generell overordnet gruppe som ble tydeliggjort som en del av motstandskampen, mens ukjønnnet fokus i mindre grad har vist seg i fremstillinger av enkeltpersoner. Likevel viser disse at kvinner ble anerkjent som verdifulle kjempere og heltinner i motstandskampen, uten at det ble fokusert på at kvinnene var i en noe utradisjonell posisjon, med tanke på datidens kjønnsrollemønster.

2.3 Heltinnen som idealkvinne

I delkapittel 1.3 diskuterte jeg hvordan det i takt med industrialisering og urbanisering hadde vokst frem et familieideal i samfunnet som knyttet kvinnen til hjemmet. Idealet fremmet også en spesifikk seksualmoral for kvinnen, hvor hun var forventet til å ha sterkere kontroll enn

---

¹⁰² Urd, «De som ikke blir nevnt». Vol. 49, nr. 13. (1945): s.382. Av Clara Thue Ebbell, forfatter og kvinnesaksaktivist.

mannen tilknyttet sin seksualitet, og idéen om kvinnen som dydig, moralsk og uskyldig sto sterkt.¹⁰³ Kari Melby hevder også at kvinnen fremsto, i egenskap av sin seksualitet, som et symbol for nasjonen, da hun var skaper av liv og grunnlag for nasjonens overlevelse, og dermed var kvinnens seksualitet knyttet til nasjonen.¹⁰⁴ Samtidig som det tradisjonelle kvinneidealet økte i styrke gjennom store deler av 1900-tallet, vokste det også frem nye, moderne kvinneideal på 1920-30-tallet. Nye ideal utfordret – men erstattet ikke – det tradisjonelle husmoridealet. Melby hevder moderne kvinneideal og nye former for kvinnelighet bidro til og med til å forsterke også det tradisjonelle, da mange oppfattet det som truet.¹⁰⁵

Medieviter Anne Marit Myrstad har i sin studie av bygdefilmer på 1920- og 30-tallet argumentert for at de norske filmheltinnene påvirket forestillinger om kvinnelighet i en norsk kontekst. Hun har argumentert for at dette innebar at et moderne ideal, hvor kvinnen skulle ha egenskaper av styrke, erotisk kraft og moderlighet, ble formet.¹⁰⁶ Med andre ord fremmet det moderne idealet selvstendighet og forførende egenskaper, men samtidig kombinert med element fra det tradisjonelle kvinneideal som la opp til at kvinnen skulle være husmor – og ikke minst fortsatt med sin dydighet og seksuelle moral og kontroll i behold. Jeg vil i dette delkapittelet diskutere hvordan motstandskvinner ble formet som idealkvinner, da de ble fremhevet med visse evner og karakteristikk som kan knyttes både til moderne og tradisjonelle oppfattelser om kvinnelighet. Et hovedtrekk ved disse fremstillingene er at motstandskvinnene ble fremhevet med sterk seksualmoral, og som dydige og «rene» kvinner. Samtidig ble det i flere fremstillinger fokusert på at fienden antok at kvinnene innehadde en spesifikk «kvinnelighet» på bakgrunn av samtidens kjønnsforståelser, og at kvinnene brukte dette som en ressurs i motstandsarbeidet hvor de kunne skifte på maktbalansen mellom fienden og dem selv ved å fremstå som uskyldig.

Flere fremstillinger spilte opp mot motstandskvinnene som moderne kvinner som var forførende og hadde sterk seksualmoral. Kvinnene ble fremstilt som smarte, listige og med seksuell kontroll da de hadde spilt på tradisjonelle idéer om kvinnen som uskyldig og skjør ovenfor tyskerne, og dermed ble kvinnene fremhevet for å ha lurt fienden ved hjelp av sin erotiske kraft og styrke. Dette formet kvinnene som en ressurs i motstandskampen i egenskap

---

¹⁰³ Melby, «Husmortid», s.329; Rosenbeck, «Kvinnelighet og seksualitet», s.423

¹⁰⁴ Melby, «Husmortid», s.329f

¹⁰⁵ Melby, «Husmortid», s.329

¹⁰⁶ Myrstad, *Melodrama, kjønn og nasjon*, s.275

av å være kvinne. De ble fremstilt med visse fordeler i motstandskampen på grunn av tyskernes antakelser om kvinnelighet som tillot dem å illudere som uskyldigheter, og dermed kunne de kamuflere sitt illegale arbeid.

Et eksempel er beskrivelsen av en Hjemmefront-kvinne med dekknavnet «frøken Mikkelsen» i *Urd*. Artikkelen handler om hennes virke under motstandskampen, og var formidlet om via en venninne av henne under pseudonymet «Kari Trestakk». Hun fortalte om «frøken Mikkelsen» sin innsats og opplevelser under krigen, og fremhevet hvordan hun bevisst hadde fremstilt seg selv som uskyldig og anstendig mens hun utførte sine illegale oppgaver.

«Dessuten fikk hun snart anskaffet seg en sykepleierske-drakt og illuderte fullstendig som en uskyldig barmhjertighetens engel. [...] Der hun vandret av sted med skumle papirer og dokumenter innenfor rompeholderen, eller med bærenettet fullastet med frie aviser, var det ingen i verden som ville mistenke henne for å være noe annet enn søster Borgny på vei til sine pasienter. Særlig tok hun seg glimrende ut på sykkel med lange, tekkelige skjorter»¹⁰⁷

«Kari Trestakk» påsto at «frøken Mikkelsen» hadde brukt antakelser om kvinnelig uskyldighet, og spesielt en kvinnelig sykepleiers uskyldighet, som et virkemiddel for å kamuflere sitt egentlige illegale arbeid. «Frøken Mikkelsen» ble dermed formet som en listig kvinne som hadde fremstilt seg selv som uskyldig og anstendig, men med intensjoner om å være det motsatte. Hun ble dermed fremstilt som dydig og med seksuell kontroll, da hun bevisst og kalkulert hadde spilt på egen seksualitet for motstandskampens fortjeneste. Samtidig fremstilles «frøken Mikkelsen» som en ressurs i motstandsarbeidet fordi tyskerne ikke ville mistenke henne for illegal virksomhet, på grunn av at hun var en «uskyldig kvinne».

På lignende måte fortalte en kvinne med dekknavnet «tante Anna» i et intervju med *Urd* om sin innsats i motstandskampen. Hun arbeidet blant annet med å frakte flyktninger over grensen, og hun fremhevet spesielt én episode under krigen. Hun fortalte hvordan det ble en nervepirrende situasjon under et oppdrag da hun skulle hjelpe ti gutter i dekning og de måtte gjennom flere kontroller.¹⁰⁸ I denne sammenhengen vektla hun hvordan hun vellykket kom seg gjennom kontrollene ved bruk av forførende ferdigheter, og ved å ha spilt på antakelser om kvinnelig uskyldighet og skjørhet for å bedåre og lure en tysk vakt. Dermed fremhevet også «tante Anna»

---

¹⁰⁷ Urd, «Min venninne – frøken Mikkelsen». Vol.49, nr.2 (1945): s.43

¹⁰⁸ Urd, «Tante Anna», Vol.49, nr.2 (1945): s.36. Av Kira.

hvordan tyskerne hadde tradisjonelle antakelser om kvinnelighet, og at dette var en fordel i motstandsarbeidet, da hun kunne spille på dette for å utføre sitt illegale oppdrag:

«Jeg gjorde meg kjempelekker, søt og yndig, og fortalte rørende historier om hvor redd jeg var for å gå gjennom byen alene på denne tiden av døgnet. Han skulle bare ant at jeg hadde ti gutter etter meg!!»¹⁰⁹

«Tante Anna» fortalte hvordan hun kunne spille på å være skjør og uskyldig ovenfor tyskerne, men med hensikt om å være det motsatte. Dette indikerer hvordan hennes bruk av antakelser om kvinnelighet kunne skifte på maktbalansen mellom fienden og henne selv – uten at fienden var klar over det. Hun fremstilte seg selv som den som hadde kontroll på situasjonen, samtidig som hun uttrykte at hun kamuflerte dette godt ovenfor den tyske vakten gjennom kalkulerte og forførende ferdigheter. Dermed ble den seksuelt kontrollerte kvinnen fremhevet også i denne fremstillingen, da «tante Anna» kontrollert hadde spilt på tyskerens begjær for å utføre oppdraget sitt, og dette ble tydeliggjort også videre i artikkelen. Hun hevdet at hun «innledet en liten flirt» med vakten,¹¹⁰ og mens hun avledet oppmerksomheten hans, skulle guttene kunne passere uten å bli kontrollert:

«Jeg bad ham være så snill å følge meg et stykke på veg. Konversasjonen gikk på tysk og norsk, og heldigvis likte han meg visst svært godt, for han bad meg møte seg ved «uret» neste dag kl. 19. Så skulle vi gå på Löwenbräu og siden på Wehrmacht kino. Jeg takket selvfølgelig henrykt og sa jeg gledet meg svært ved utsikten til en slik fin kveld. Samtidig forsøkte jeg å holde øye med guttene.»¹¹¹

Både fremstillingen av «frøken Mikkelsen» og «tante Anna» tydeliggjør hvordan kvinner var en verdifull ressurs i motstandskampen fordi de hadde spesifikke fordeler som bunnet i et tradisjonelt kvinneideal – fordeler menn ikke hadde. Begge ble samtidig skrevet frem med evner og ferdigheter som på mange måter sprang ut av et moderne kvinneideal. De ble formet som moralske, selvstendige, forførende og kalkulerte, og som vellykkede motstandskvinner som kontrollert hadde spilt på sin seksualitet i motstandsarbeidet.

---

¹⁰⁹ Urd, «Tante Anna», Vol.49, nr.2 (1945): s.36. Av Kira.

¹¹⁰ Urd, «Tante Anna», Vol.49, nr.2 (1945): s.36. Av Kira.

¹¹¹ Urd, «Tante Anna», Vol.49, nr.2 (1945): s.36. Av Kira.

I lys av de fremstillingene jeg har diskutert til nå, vil jeg kort diskutere hvordan kvinner på «motsatt side» gjerne ble fremstilt i mediene, i sammenligning med motstandskvinnene. Kjersti Ericsson diskuterer hvordan tyskerjenter – kvinner som innledet forhold med tyske soldater under krigen – ble kraftig fordømt og utsatt for overgrep etter krigen.¹¹² Hun mener at en sentral årsak for denne behandlingen ovenfor kvinnene handlet om at kvinnens seksualitet på mange måter ble ansett som nasjonens eiendom, da de både biologisk og kulturelt ble oppfattet med en viktig rolle for å skape liv og opprettholde samfunnet og nasjonen. Kvinnens kropp ble ansett som en del av det nasjonale territoriet, og en kvinne som frivillig innledet forhold med fienden krenket og sviktet både nasjonale og seksuelle normer.¹¹³ Ericsson argumenterer altså for seksualitet som sentralt i fordømmelsen av tyskerjenter. I sammenligning med mine egne funn fremstår også seksualitet som sentralt – men da i hyllesten av motstandskvinner.

Bente Rosenbeck hevder at kvinneidealets «rene» kvinne med seksuell kontroll hadde sin motpart i den «urene» kvinnen – fristerinnen uten seksuell kontroll.¹¹⁴ Som diskutert ovenfor ser jeg at kvinner som kjempet for nasjonen ble hyllet som kvinner med seksuell kontroll. Samtidig ser jeg at tyskerjenter på mange måter ble oppfattet som «urene» kvinner med svak seksuell kontroll og moral – i tråd med Ericssons studie. Likevel har beskrivelsen av kvinnene på de to sidene noen fellestrekk. Kvinner som ble fremstilt som tyskervennlige ble hevdet å være uanstendige og skammelige på grunn av de samme evnene og kvalitetene motstandskvinnene ble hyllet for. Både «frøken Mikkelsen» og «tante Anna» ble hyllet for å ha spilt på idéer om kvinnelig uskyldighet og skjørhet for å kamuflere sine illegale oppgaver, og de ble anerkjent for å listig ha lurt tyskerne med sine ferdigheter. I en artikkel om tyskerjenter i *Aftenposten* ble kvinnene tilskrevet lignende ferdigheter, men dette ble vurdert på motsatt vis:

«De kan bløffe så en gammel rev tror dem. De er mestere i å forstille seg. De elsker å gjøre svart til hvitt og framstille seg selv som forfulgte uskyldigheter. Og man skal ha en stor porsjon intelligens og en enda større porsjon menneskekunnskap for å gjennomskue dem.»¹¹⁵

Det er interessant at de samme ferdighetene motstandskvinnene ble fremstilt med – å kamuflere seg som uskyldigheter – ble også tyskerjentene fremstilt med, men da med negativ vinkling. Den vesentlige forskjellen ligger i hvem kvinnene hadde forsøkt å lure; der motstandskvinner

---

¹¹² Ericsson, «Love and War», s.154

¹¹³ Ericsson, «Love and War», s.152-153

¹¹⁴ Rosenbeck, «Kvinnelighet og seksualitet», s.423

¹¹⁵ Aftenposten 13.06.1945, «Tyskertøsene i leir.», s.2

lurte fienden, lurte derimot tyskerjentene de «gode nordmenn», og de sviktet nasjonen. Når motstandskvinnene ble fremstilt for å ha illudert som uskyldige skjørheter ble dette dermed fremskrevet på en oppløftende måte hvor de ble anerkjent som moralske og snarrådige, og deres bruk av kvinnelighet hadde vært til fortjeneste for nasjonen, og ble forstått som seksuell kontroll. Dermed ble de poengtert som «rene» kvinner som hadde opprettholdt sin seksuelle moral for nasjonen.

Forståelser og antakelser om kvinners væremåte og egenskaper ble i den sammenhengen jeg har vist ovenfor i stor grad fremhevet som en ressurs for kvinners virke i motstandskampen, og ikke minst betydningsfulle faktorer for at de vellykket hadde utført sine oppdrag. De ble løftet frem som heltinner ved at de listig tok i bruk antakelser om kvinnelighet som en ressurs i arbeidet, og idéen om at tyskerne hadde tradisjonelle oppfattelser om kvinnelighet ble fremstilt med en verdifull funksjon i motstandskampen fordi kvinnene kunne skifte maktbalansen.

Det ressurssterke ved å være kvinne i motstandskampen ble i fremstillingene av «frøken Mikkelsen» og «tante Anna» knyttet opp mot ferdigheter til å illudere som uskyldig. I en artikkel i *Friheten* om en illegal etterretningstjeneste ble en kvinne intervjuet, og hun fremhevet også fordeler ved å være kvinne under gaterazziaene. I motsetning til fremstillingene jeg diskuterte ovenfor fremhevet ikke denne kvinnen hvordan hun bevisst spilte på sin kvinnelighet og brukte dette som en fordel, men hun poengterte hvordan hun fremsto som uskyldig i tyskernes øyner: «Det var betydelig lettere å være dame enn mann. Særlig det siste året, da gaterazziaene ble meget nærgående, gikk en dame lettere igjennom. Tross alt var befølingen mindre grundig.»¹¹⁶ Selv om kvinnen ikke fortalte hvorfor befølingen var mindre grundig, vil jeg anta at det er relatert til både at det var mindre anstendig at menn skulle gjøre en grundig kroppsransakelse av en kvinne, men det kan også tyde på at kvinner ble antatt for å være uskyldige, og vaktene ikke så behovet for å gjøre en like grundig ransakelse av kvinner som av menn. I motsetning til fremstillingene ovenfor hvor det i større grad ble påpekt hvordan kvinnene bevisst og kalkulert hadde spilt på å være uskyldige, ble ikke dette poengtert av kvinnen som ble intervjuet i *Friheten*. Likevel ble kvinnen også i denne fremstillingen formet som en bedre egnet motstandsarbeider enn menn på grunn av sine «naturlige» fordeler ved å være kvinne.

---

¹¹⁶ Friheten 25.08.1945, «Med politiet i illegalt arbeid under krigen.», s.2

Det å være kvinne ble ikke alltid fremstilt utelukkende som en fordel. I en artikkel om kvinner i illegalt arbeid i *Friheten* fortalte en kvinne om særlige utfordringer for kvinner som kurere. Hun fremhevet hvordan tilnærminger fra tyskere kunne være et problem når de var ute på oppdrag: «Kanskje ikke alle har tenkt over ulempene ved å være gjente, de tyske soldatene var ikke så greie å riste av seg, når de ville «kjans» [sic] med gjenter som var ute og fløy sånn om kveldene.»¹¹⁷ Der «tante Anna» formidlet om forføring og flørting med en tysk vakt som et virkemiddel for å utføre oppdraget sitt, fremhevet denne kvinnen i større grad tyskernes tilnærminger som et hinder som måtte forseres for å få utført arbeidet sitt i fred og ro.

Fremstillingene i *Friheten* skiller seg dermed fra fremstillingene i *Urd*, noe som indikerer forskjeller mellom mediene i hvordan kvinnene ble fremstilt. I *Urd* ble motstandskvinner som aktivt hadde tatt i bruk antakelser om kvinnelighet som en fordel i motstandsarbeidet sitt i større grad fremhevet, og de ble poengtert som en unik ressurs med sine listige og forførende ferdigheter. I det ene eksempelet fra *Friheten* ser jeg også hvordan kvinner ble fremhevet med visse fordeler, men dette ble ikke påpekt som noe de aktivt tok i bruk, og i det siste eksempelet fra *Friheten* ble tyskernes antakelser om kvinnelig uskyldighet til og med understreket som et problem. Denne forskjellen kan tyde på en større åpenhet om seksualitet i *Urd* og kvinneoffentligheten de rettet seg mot. Den «moderne» kvinnen som var listig og forførende, men moralsk og kontrollert ble i større grad formet i fremstillingene i *Urd*. Fremstillingene i *Friheten*, som var rettet mot en allmenn offentlighet, bygde i større grad opp under kvinnen som mer underdanig, og vektla ikke det ressurssterke ved å være kvinne som noe kvinnene aktivt tok fordel av. Likevel former fremstillingene begge steder kvinnene som moralske og kontrollerte, og det ble fremhevet et skifte i maktbalansen mellom kvinnene og fienden på grunnlag av tradisjonelle antakelser om kvinnelighet.

En artikkel i *Stavanger Aftenblad* lener seg også mer mot det tradisjonelle kvinneideal. Artikkelen forteller om Solveig Bergslien som tok sitt eget liv etter å ha blitt tatt til fange av Gestapo, og hun ble her hyllet for sin innsats og tapperhet.¹¹⁸ Bergslien ble løftet frem som en idealkvinne da hun ble fremhevet med moralske og omsorgsfulle evner, og hun ble formet som nærmest en gudommelig skikkelse. Dette bidrar også til å forme hennes død som særlig tragisk og selvoppgørende, da hun som en god og «riktig» kvinne måtte dø mens hun gjorde en verdifull innsats i motstandskampen:

---

¹¹⁷ *Friheten* 13.07.1945 «Unge piker i illegalt arbeid.», s.6. Av Alvilde Sæther, medlem av NKP.

¹¹⁸ *Stavanger Aftenblad* 07.07.1945, «Falt for sitt land», s.3

«Hun så ut som en engel. Du har sikkert lagt merke til henne, hun hadde et av de mest strålende smil du kunne se. [...] Så god og så snill, glad med den glade og alltid ferdig til å hjelpe den som hadde det ondt.»¹¹⁹

Bergslien ble i likhet med «frøken Mikkelsen» fremhevet på grunnlag av «engleaktige» kvaliteter. Likevel er det en forskjell i fremstillingene da «frøken Mikkelsen» ble påstått å bevisst ha fremstilt seg selv som uskyldig. Dette var derimot ikke et fokus i fremstillingen av Bergslien, men fremfor dette ble hun hyllet og løftet frem med faktiske omsorgsgivende og uskyldige kvaliteter, i tråd med det tradisjonelle kvinneidealet, som gjorde det særlig tragisk at hun hadde ofret seg. *Stavanger Aftenblad* var i likhet med *Friheten* rettet mot en allmenn offentlighet, noe som igjen tyder på forskjeller i mediene. De «allmenne» mediene bygde i større grad enn kvinne-mediet *Urd* opp under en kvinnelighet knyttet til det tradisjonelle idealet, mens kvinnene i *Urd* ble fremhevet som moderne, listige kvinner som spilte på de tradisjonelle oppfattelsene om kvinnelig uskyldighet.

Samtidig som det foreligger en forskjell mellom mediene og i fremstillingene jeg har fremlagt, fremkom det i samtlige et kjønn fokus basert på idéer om kvinnelighet, og hvor visse egenskaper og kvaliteter knyttet til et kvinneideal ble vektlagt – men med ulike vinklinger. Fremstillingene viser hvordan motstandskvinner ble formet som idealkvinner da de ble fremhevet i tråd med visse evner og ferdigheter som sprang ut fra et kvinneideal, som fremsto som sentrale faktorer i deres motstandsarbeid. Kvinnene ble i stor grad fremhevet som en ressurs i egenskap av å være kvinne, da de hadde visse antakelser å spille på, samt visse ferdigheter som var en fordel i det illegale arbeidet.

2.4 Den mandige heltinnen

Samtidig som jeg ser et kjønn fokus på kvinnene i motstandskampen ved at de ble fremhevet for sin «kvinnelighet», ser jeg også fremstillinger av motstandskvinnene hvor de ble formet som «mandige» heltinner. Med dette mener jeg at kvinnene ble fremstilt med evner og i posisjoner som egentlig var forventet av en mann. Kvinnene ble tillagt antatte mandige karakteristikk, egenskaper og ferdigheter, og de ble skrevet frem for å ha utfordret kjønnsroller ved å delta i motstandskampen og dermed inntok en uforventet posisjon. De ble

---

¹¹⁹ Stavanger Aftenblad 07.07.1945, «Falt for sitt land», s.3

fremhevet for å selvoppofrende ha tilpasset seg, og mestret, antatte mannlige oppgaver og roller, og de ble hyllet for å ha bevist sin kompetanse i et arbeid som egentlig mennene skulle ha tatt på seg. Mange av disse fremstillingene har som funksjon å likestille kvinnelige og mannlige helter, men samtidig med resultat av at kvinnene egentlig ble vurdert høyere – i tråd med at hun frivillig deltok i en mannsfære og beviste sin «mandighet».

Måten kvinnene ble tilskrevet mandige evner på i disse fremstillingene viser tradisjonelle kjønnsforståelser og forventinger til kvinner som lå til grunn. Kvinnene som hadde deltatt i motstandskampen ble påpekt å ha gjort nye nytt, og at de hadde gått utenfor hva som var forventet av en kvinne. Dette skaper dermed på mange måter en sterkere fremhevelse av kvinnene i en motstandskontekst, da de gjerne ble særlig løftet frem og beundret fordi de var kvinner. De hadde frivillig steget inn i en sfære som ble antatt å være mandig, men de hadde bevist at de mestret dette. Innsatsen de hadde gjort ble poengtert som minst like bra og verdifull som mennenes innsats, men fordi dette egentlig ikke var kvinnens plass, fremsto de på mange måter mer tapre og beundringsverdige.

I en artikkel i *Urd* kalt «Jentene under jord'a» ble et bredt og variert bilde av kvinner i motstandskampen skissert, og flere kvinner ble intervjuet om sin innsats i motstandskampen.¹²⁰ Enkelte ytringer i denne artikkelen tyder på at den bygget på en forestilling om at motstandsarbeid hørte hjemme innenfor en mannsfære, og kvinnene som ble hyllet for sin innsats ble dermed skrevet frem for å ha mestret et mannsarbeid. Dette ble gjort ved å tillegge kvinnene antatte mandige evner og oppgaver, og å anerkjenne at kvinnene hadde bevist at de kunne få til mennenes oppgaver og arbeid.. F.eks. ble en kvinne i Milorg, som blant annet hadde arbeidet som ordonnans i etterretningstjenesten, intervjuet.¹²¹ Hun ble av journalisten fremhevet for å selvoppofrende ha tilpasset seg i den antatte mannsfæren på grunn at et behov for arbeidskraft, og hun ble anerkjent for å ha mestret oppgavene som medfulgte. *Urd* skrev at hun:

«[...] snodde seg med papirer og våpen og alskens farlig utstyr gjennom byens gater for å spare guttene for mye arbeid og mange risikoer som en pike med manns mot gjerne påtok seg i de dagene.».¹²²

---

¹²⁰ Urd, «Jentene under jord'a», Vol.49, nr.4. (1945); s.100-102

¹²¹ Urd, «Jentene under jord'a», Vol.49, nr.4. (1945); s.100

¹²² Urd, «Jentene under jord'a», Vol.49, nr.4. (1945); s.101

Selv om hun ble løftet opp på høyde med mennene i fremstillingene, og ble fremhevet som en selvoppofrende heltinne i en mannsfære, skaper også denne maskuliniseringen av kvinnene en forståelse av at motstandskamp og krig like fullt fortsatt ble forstått som en mannlig sfære. Ved at de ble fremmet «som menn» indikerer dette en forståelse av at den rollen og det arbeidet kvinnen hadde påtatt seg under krigen fortsatt var mannens område, og ikke var kvinnens egentlige plass.

På lignende måte ble kvinner i en artikkel i *Aftenposten* om folk på Sørøya i Finnmark sin kamp under krigen fremstilt. I sammenheng med artikkelen er der et bilde av kvinner ute i snøen, med i hvite uniformer og skytevåpen. I bildeteksten ble kvinnene skrevet frem for å ha mestret antatte mannlige oppgaver, og i denne beskrivelsen ligger det en opprinnelig antakelse om at kvinner ikke skulle kunne mestre dette like godt som mannen – men at de hadde bevist sin «mandighet»: «Ungpikene på Sørøy var ikke dårligere enn guttene i de norske hjemmestyrker. De mestret sin rifle eller sin maskinpistol.»¹²³ Dette viser en forståelse som lå til grunn om at bruk av våpen ble ansett som en mannlig beskjeftigelse, og kvinnene ble løftet utenfor tradisjonelle oppfattelser om kvinnens rolle og evner, og de fremsto som beundringsverdige for å ha mestret mannens oppgaver.

Avslutningsvis i artikkelen om «tante Anna» i *Urd*, som jeg diskuterte ovenfor, ble også kvinner fremhevet for å ha utfordret kjønnsroller. De ble anerkjent som verdifulle aktører i motstandskampen for sin kampkraft og innsats som hadde vært på høyde med mannen:

«Ja, med kvinner som våre kan nok et land komme langt. Og «tante Anna» er en verdig representant for det beste i oss, den store hær av kvinner som i disse årene har kjempet “som de vare menn”.»¹²⁴

«Tante Anna» ble løftet frem som en beundringsverdig kvinne for sin innsats, noe som bidrar til å forsterke en idé om «tante Anna» som et ideal, som jeg diskuterte ovenfor. Den avsluttende bemerkningen i dette sitatet, at kvinnene hadde kjempet «som de vare menn», har en tydelig referanse til den norske nasjonalsangen «Ja, vi elsker dette landet», skrevet av Bjørnstjerne

---

¹²³ Aftenposten morgen 19.07.1945, «Da Sørøyfolket ble berget over til England.», s.5. Av Arne Alexandersen. Artikkelen er utdrag fra hans dagbok, hvor han forteller om forholdene i Finnmark i 1944 og 1945.

¹²⁴ Urd, «Tante Anna», Vol.49, nr. 2 (1945): s.53. Av Kira.

Bjørnson i 1859.¹²⁵ I tredje vers heter det: «Kvinner selv stod opp og strede som de vare menn».¹²⁶ I denne strofen ligger det en forståelse av at mot, kamp og krig er en mannlig sfære, men som kvinner også kan mestre – de kan være «mandige» og kjempe som en mann. På samme måte skapes det en forestilling i dette i sitatet i *Urd* om at motstandskamp var en mannlig sfære hvor kvinner ikke var forventet, men at de hadde ofret seg og vist sin kompetanse og kampkraft på linje med menn.

På den måten skapes det også en form for oppvurdering av kvinnen i forhold til mannen, på grunn av idéen om at hennes kampkraft og innsats var frivillig, og hun ble anerkjent som en verdifull heltinne – på noen måter også som den fremste helten. Der den mannlige motstandshelten gjerne ble forstått til å ha utført en «plikt», ble kvinnen fremhevet for å frivillig ha deltatt i motstandskampen for å fylle et behov, og med dette hadde hun i større grad ofret seg. Denne forståelsen av oppofrelse og positiv kjønnsverskridelse bidrar til å understreke kvinnen som en verdifull heltinne, og det skapes en særlig anerkjennelse og verdsetting av kvinnene – fordi de var kvinner i uforventede roller.

Nic Stang, som var aktiv i motstandsarbeid og hadde vært i tysk fangenskap under krigen, var i de første fredsdagene i mai programmedarbeider i NRK og lagde flere reportasjer om stemningen i Oslo i den umiddelbare frihetstiden.¹²⁷ I en av disse reportasjene var kvinnene i fokus. Stang diskuterte her krigens påvirkning av kjønnsroller, og han mente at kvinnene hadde utfordret kjønnsroller og gjort noe nytt under krigen. Stangs hyllest av kvinnenens innsats i motstandskampen, som han mente gikk utenfor tradisjonelle forventninger til kvinnen, viser en større anerkjennelse og oppløftelse av kvinnen som selvoppofrende hadde valgt å gjøre sin innsats i en mannssfære. Han fremmet kvinnenens innsats som svært verdifull, og påpekte at de hadde mestret kampens prøvelser på høyde med menn:

«I de siste fem årene er hun gått inn i rekkene i et arbeid som har ført henne langt bort fra de områder, hvor det store kall man mente var det ene vesentlige skulle holdt henne. Hun har spilt en stor rolle i det illegale arbeidet og gjort en innsats som har satt dype spor etter seg i kampen.

---

¹²⁵ Store norske leksikon, s.v. «Ja, vi elsker dette landet», av Jon Gunnar Arntzen. 19.02.2020. https://snl.no/Ja%2C_vi_elsker_dette_landet

¹²⁶ Store norske leksikon, s.v. «Ja, vi elsker dette landet», av Jon Gunnar Arntzen. 19.02.2020. https://snl.no/Ja%2C_vi_elsker_dette_landet

¹²⁷ Norsk Biografisk Leksikon, s.v. «Nic Stang», av Hans Fredrik Dahl 20.02.2020 https://nbl.snl.no/Nic_Stang

[...] De har i denne tid delt alle farer med sine mannlige medarbeidere og løpt den samme risiko.»¹²⁸

Samtidig som Stang oppvurderte kvinnen på høyde med mannen som motstandshelt, fremkommer det en høyere vurdering av kvinnens innsats fordi hun ikke var pliktig til å være i denne mannssfæren. Hyllesten av kvinnenens innsats ble forsterket på grunnlag av at hun tappert og selvpoppofrende kjempet for nasjonen når hun tradisjonelt ikke skulle befinne seg i denne posisjonen. Dermed fremsto hennes helte-innsats som mer beundringsverdig.

Denne oppløftelsen av kvinnen fremkommer også i enkelte kontekster hvor det ikke eksplisitt ble poengtert at hun var i en mannssfære eller at hun ble tillagt mandige egenskaper. Likevel viser også disse fremstillingene hvordan forståelser om kjønnsroller og forventninger til kvinne og mann lå til grunn, og dette former også kvinnen som «mandig», da hun frivillig og tappert hadde kjempet i en mannssfære. Til eksempel ble kvinnene fremhevet i en reportasje om Grini i Filmavisen. Noe av det vesentlige med denne fremstillingen er hvordan kommentatoren i reportasjen med stolthet fremhever at også kvinnene kjempet med under krigen, og kvinnene ble dermed spesielt løftet frem for sin innsats i motstandskampen:

«Men Grinis dystre historie kan også fortelle at Norges kvinner kjempet med i denne kampen. Fryktløse, sterke, ukuelige, sto de ved mennenes side og gjorde sin ærerike innsats i fedrelandets skjebneår.»¹²⁹

Menn blir ikke fremhevet i denne sammenhengen, noe som tyder på forståelser om kjønnsroller som lå til grunn, hvor mennene var forventet i denne posisjonen. Kvinnene ble derimot fremhevet og løftet frem på grunn av at hun befant seg i en posisjon hun egentlig ikke skulle være i. Samtidig som kvinner ble anerkjent som motstandshelter på lik linje med menn, formes det likevel en sterkere beundring ovenfor kvinnens selvpoppofrelse og innsats som fremstår som i større grad beundringsverdig fordi hun hadde bevist sine «mandige» evner og kvaliteter på høyde med menn – noe hun opprinnelig ikke var forventet til.

---

¹²⁸ Nic Stang, 18.05.1945, «Kvinnen – krigskameraten. Tale av Nic STANG.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01783P

¹²⁹ Norsk Film AS, 21.05.1945, «Filmavisen 21. mai 1945»

I et intervju i *Aftenposten* med en motstandskvinne med dekknavnet «Vera», ble hun spurt om hun likte best å arbeide sammen med kvinner eller menn.¹³⁰ Svaret hennes viser at hun mente at kvinnene var de fremste og mest dedikerte heltene, og hun plasserte kvinners helte-innsats høyest. Kvinnene ble også her fremhevet som særlig beundringsverdige for sin innsats, og i oppløftelsen av kvinnen skaper «Vera» samtidig en nedvurdering av den mannlige motstandshelten. Mennene ble omtalt som naive gutter som ville tøffe seg og få en spennende opplevelse, mens kvinnene blir fremhevet for å i størst grad ha ofret seg og gitt alt i kampen:

«En rekke av de menn som gikk inn i illegalt arbeid gjorde det for sportens skyld, for etterpå å kunne si at de hadde da vært med. [...] Men de kvinner jeg traff var uten unntagelse idealister. De tenkte aldri på seg selv og sin egen sikkerhet, saken var alt for dem.»¹³¹

«Vera» påsto ikke bare at kvinnen var mer beundringsverdig for å mestre en mannsfære, men også at de mestret dette bedre enn mennene og hadde en edlere motivasjon, og dermed var kvinnene de fremste heltene. Påpekningen av at kvinnene var de edleste motstandsaktørene har også linjer mot tradisjonelle forståelser av kvinnen, som ble antatt å være mer moralsk høyverdig enn mannen – og i likhet med kategori 2 bygger denne fremstillingen av kvinnene på noen måter opp under et kvinnelig ideal.

2.5 Hjelper eller heltinne?

En fremstilling som har vist seg i flere av mediene er general Otto Ruges hjemkomst til Norge 3. juni 1945. Ruge var en Hærens øverstkommanderende under felttoget i 1940, og ble 18. mai samme år utnevnt til forsvarssjef. Han hadde sittet i tysk fangenskap siden juni 1940 og ut krigen.¹³² I sammenheng med hans tilbakekomst i juni fremstilles kvinnelige avdelinger av Hjemmestyrkene som var til stede for anledningen. I *Filmavisen* kan man se flere kvinner som sto oppstilt og ble inspisert av Ruge. Kommentatoren fortalte: «Generalen inspiserte Hjemmestyrkene og de øvrige troppene [...]»¹³³ I en artikkel i *Friheten* om hans hjemkomst ble det omtalt at når han landet var: «Hjemmestyrkene og en avdeling lotter oppmarsjert til parade.», og videre at han inspiserte alle troppene.¹³⁴ I *Aftenposten* ble et bilde av Ruge som sto

---

¹³⁰ *Aftenposten* aften 14.09.1945, «Frøken sivil-kaptein forteller: Spennende døgn med Gestapo i hælene.», s.2.

¹³¹ *Aftenposten* aften 14.09.1945, «Frøken sivil-kaptein forteller: Spennende døgn med Gestapo i hælene.», s.2

¹³² Hobson og Kristiansen, *Total krig, nøytralitet og politisk splittelse*, bind 3, *Norsk forsvarshistorie*, s.11, 265

¹³³ Norsk Film AS, «*Filmavisen* 11. juni 1945», 11.06.1945

¹³⁴ *Friheten*, 04.06.1945, «General Ruge i Oslo», s.8

foran de oppstilte kvinnene fremstilt. Bildeteksten sier: «General Ruge inspiserer hjemmestyrkenes lotter».¹³⁵ I *Urd* ble et lignende bilde av Ruge foran kvinnene fremvist, med bildeteksten «General Ruge hilser på en avdeling av de kvinnelige hjemmestyrker, ved ankomsten til Fornebu 3 juni.».¹³⁶ Disse fremstillingen ga uttrykk for at inspeksjonen av Hjemmestyrkene, også av de kvinnelige avdelingene, var en «naturlig» del av hans oppgaver ved hjemkomsten. At en kvinnelig avdeling av Hjemmestyrkene ble fremstilt i flere sentrale medier i sammenknytning med en viktig person i det norske militæret tyder på en anerkjennelse av disse kvinnene som en del av motstandskampen.

Mediene innehar likevel noen vesentlige forskjeller i hvordan kvinnene ble fremstilt. Der kvinnene i *Urd* ble omtalt som en del av Hjemmestyrkene, likestilt med andre avdelinger, ble de i *Aftenposten* og *Friheten* omtalt som lotter, noe som innebærer at de i større grad ble forstått som kvinnelige hjelpetropper. Uttalelsen i *Filmavisen* er noe usikker, da det ikke poengteres om den kvinnelige avdelingen ble forstått som en del av Hjemmestyrkene, eller «de øvrige troppene», men jeg mener at det ble lagt opp til at kvinneavdelingen kunne bli forstått som likestilt med øvrige avdelinger i Hjemmestyrkene i større grad enn fremstillingene i avisene. Fremstillingen i *Urd* formet en tydeligere forståelse av at kvinnene var en del av Hjemmefronten, og en del av militæret og de aktivt kjempende heltene. De ble implisitt fremstilt som en sidestilt del av Hjemmestyrkene med andre avdelinger. Fremstillingene i *Aftenposten* og *Friheten* la derimot til grunn en egendefinert rolle for kvinnene i *tilknytning til* Hjemmestyrkene. De ble fremstilt som en støtteavdeling og dermed tilskrevet en rolle og funksjon som hjelpere, og de ble gjerne ikke forstått som en del av den kjempende fronten.

Dermed ser jeg at motstandskvinner enkelte ganger ble fremstilt som hjelpere til menn, og dette fremkommer også i flere fremstillinger i mediene. Disse fremstillingene er på mange måter tvetydige: kvinnene ble tilskrevet rollen som «hjelper», en birolle, men samtidig innehar fremstillingene mye av den samme retorikken som jeg har sett i andre fremstillinger som jeg diskuterte i kategori tre. De ble i vesentlig grad hyllet for sin viktige innsats og de ble fremhevet som beundringsverdige og selvoppofrende heltinner, spesielt fordi de var kvinner. Dette indikerer noen motstridende meninger, hvor kvinnene på den ene siden ble løftet frem som beundringsverdige og på høyde med mannen, mens de på den andre siden ble tillagt en underordnet posisjon til mannen.

---

¹³⁵ *Aftenposten* morgen, 04.06.1945, «General Otto Ruge», s.3

¹³⁶ *Urd*, «General Ruge hilser på en avdeling av de kvinnelige hjemmestyrker». Vol.49, nr. 2 (1945): s.27

Et eksempel er et intervju i *Aktuell* med Jens Christian Hauge som var Milorg-sjef under krigen, og som etter valget i 1945 ble utnevnt til forsvarsminister.¹³⁷ I intervjuet fremhevet han kvinnenes innsats i sammenheng med at han fortalte om Milorgs virksomhet, og han hevdet at kvinnene hadde bevist sine mandige evner jevnbyrdig med menn, men samtidig omtalte han kvinnene som hjelpere til de mannlige motstandsheltene i Milorg. Med dette ble menn formet som de fremste kjemperne innenfor Milorg, mens kvinnene eksplisitt ble skrevet inn i rollen som «hjelperne»:

«Jeg har den største beundring for hva kvinnene har utrettet under krigen. De har hjulpet oss på utrolig mange måter, og i mot og offervilje har de ikke stått tilbake for noen mann.»¹³⁸

I likhet med fremstillingene i kategori tre ble kvinnene også av Hauge fremhevet som beundringsverdige, og de ble løftet frem for å mestre en antatt mannsfære på lik linje med menn. Samtidig ble kvinnene plassert i en hjelperrolle, og det skapes et inntrykk av at kvinner og menn hadde ulike roller og oppgaver i motstandskampen hvor menn var de kjempende heltene på fremste rekke, mens kvinnenes innsats foregikk i en underordnet posisjon som hjelpere. Dette problematiserer kvinner og menn som jevnbyrdige helter. Hauge både løftet opp og nedvurderte kvinnene i en og samme ytring, og presenterer med dette en ambivalent forståelse av motstandskvinnens innsats; var de motstandshelter på linje med menn, eller var de underordnede hjelpere?

Denne ambivalensen fremkommer også i en artikkel i *Aftenposten* om en eldre enke, Petra Bjertnes, som drev et pensjonat på Lillehammer som ble beslaglagt av tyskere. Hun hadde enkelte rom til eget bruk og «på denne måten kunde det gå norske ut og inn av pensjonatet uten av dette virket noe påfallende.»¹³⁹ Bjertnes ble tillagt en sentral og betydningsfull rolle i motstandskampen ved at hun ble fremskrevet som viktig bindeledd mellom flere motstandsorganisasjoner, og i tittelen ble hun omtalt som «midtpunktet» for det illegale arbeidet i Lillehammer. Samtidig ble hun skrevet frem som en avlastende, hjelpende aktør til

---

¹³⁷ Grimnes, «Hauge, Jens Christian», s.163; Norsk Biografisk Leksikon s.v. «Jens Chr. Hauge» av Even Lange, 20.02.2020 https://nbl.snl.no/Jens_Chr_Hauge.

¹³⁸ *Aktuell*, «Norges yngste statsråd- milorg-sjefen HAUGE», Vol.1, nr. 12 (1945): s.23. Av Arve Moen, journalist og forfatter.

¹³⁹ *Aftenposten* morgen 18.07.1945, «Pensjonatvertinnen midtpunktet for Lillehammers illegale arbeid», s.2

Hjemmefronten:

«Hun fikk i oppdrag å oppbevare alle mulige slags farlige ting som Gestapo ikke skulde ha fingrene i. [...] På denne måten har hun hele tiden avlastet de ledende innen Hjemmefronten slik at disse ikke behøvde å løpe den risiko å ha noe hos seg.»¹⁴⁰

Bjertnes ble dermed fremmet både som en hjelpende aktør, men samtidig som en av de fremste og viktigste i Hjemmefrontens motstandskamp på grunn av hennes posisjon som et sentralt kontaktpunkt. Hun ble fremhevet for å ha påtatt seg risikable oppgaver og ofret seg selv i vesentlig grad for frihetskampen, og hun ble hyllet for sin viktige innsats. Hennes viktige betydning ble tydeliggjort også i avslutningen av artikkelen:

«På denne måten har hun hjulpet både Mil.org., Civilorg, og en etterretningsgruppe, og har således vært hovedkontaktpunktet for den illegale virksomhet i Lillehammerdistriktet. Hun sa en gang i en farlig situasjon at «vi er alle soldater i dag. – vi kan ikke løpe unna for farene». Hun har selv vært en god soldat for Norge i denne tiden.»¹⁴¹

Bjertnes ble skrevet frem med en sentral og verdifull rolle, men likevel med en hjelpende rolle for andre motstandshelter på fremste rekke. I likhet med Hauges uttalelse i *Aktuell* innebærer dette en noe tvetydig fremstilling hvor hun ble tillagt en hjelperrolle, som på mange måter kan forstås som underordnet til de «virkelige» heltene.

Kvinner som hjelpere har i størst grad vist seg i fremstillinger i mediene rettet mot en allmenn offentlighet, som i *Aktuell* og i avisene. Som jeg påpekte ovenfor ble kvinnelige avdelinger av Hjemmestyrkene i *Urd* anerkjent som en likestilt avdeling i Hjemmefronten, mens i avisene ble de i større grad forstått som en hjelpende avdeling. Datidens kjønnsrollemønster, med ulike forventninger til kvinner og menn, har fremstått som et bakteppe i fremstillinger i alle mediene. Anerkjennelsen av kvinnenens innsats som jevnbyrdig med mennenes virker til å i størst grad ha blitt fremstilt i *Urd*, mens i andre medier kunne kvinner i en underordnet posisjon til menn i større grad bli poengtert.

---

¹⁴⁰ Aftenposten morgen 18.07.1945, «Pensjonatvertinnen midtpunktet for Lillehammers illegale arbeid», s.2

¹⁴¹ Aftenposten morgen 18.07.1945, «Pensjonatvertinnen midtpunktet for Lillehammers illegale arbeid», s.2

Betydningen av kvinnen som hjelper fremstår tvetydig. Kvinnene ble i fremstillingene ovenfor tilskrevet en rolle og funksjon som hjelpere til menn, noe som plasserer de i en underordnet posisjon, men samtidig innebar fremstillingene stor grad av oppløftelse av kvinnene – i likhet med fremstillingene jeg diskuterte i kategori 3. Den kjønnsoverskridende atferden til kvinnene – at de hadde entret en uforventet rolle og sfære – ble utelukkende vurdert positivt i fremstillinger av motstandskvinner.

2.6 Kvinners innsats som et argument i den politiske og samfunnsmessige debatten

Historiker Ida Blom hevder i artikkelen «*Hva er en borger? Nasjon, borgerskap og mobilisering i Norden*» (2013) at krig påvirket utviklingen likestilling mellom menn og kvinner i flere nordiske land. Blom skriver at ved unionsoppløsningen i 1905 vakte kvinnene stor oppsikt med en omfattende underskriftsinnsamling som støtte til unionsoppløsningen, og at dette bidro til den første seieren i spørsmålet om kvinners stemmerett. Hun mente at trusselen om krig i Norge i sammenheng med unionskonflikten hadde betydning for økte rettigheter til kvinnene, og førte til at kvinner gradvis fikk utvidet stemmerett i de kommende årene.¹⁴² På lignende måte som trussel om krig hadde betydning for kvinners samfunnsposisjon i 1905, ser jeg også at etter andre verdenskrig ble kvinners posisjon og rettigheter i høy grad diskutert i offentligheten. I denne sammenheng ble kvinners innsats under krigen formet som et sentralt argument for å styrke kvinners samfunnsposisjon. Både i 1905 og i 1945 fremstår dermed kvinnelig innsats i en nasjonal kamp som betydningsfullt for kvinners samfunnsposisjon.

I mediene jeg har undersøkt gjorde diskusjoner om den politiske fremtiden seg gjeldende, og i sammenheng med dette ble det i stor grad også argumentert for kvinners nødvendige deltakelse i politikk og samfunn. Argumentasjonen springer ut fra i hovedsak fra to idéer: Den første var at kvinnene hadde *bevist noe*. Argumentet var da at «alle» hadde anerkjent kvinners verdi som aktiv deltaker i politikk og samfunn på grunn av deres verdifulle innsats under krigen. Den andre idéen var at kvinnene hadde blitt *tilført noe* under krigen. De hadde erkjent sitt politiske og samfunnsmessige ansvar på grunn av krigsårene, og dermed hadde kvinnene blitt mer politisk aktivisert. I den politiske og samfunnsmessige debatten som har vist seg i mediene ble

---

¹⁴² Blom, «Hva er en borger?», s.517

argumentene om å styrke kvinnens samfunnsposisjon både rettet mot personer med makt om å slippe kvinnene til, og de ble rettet mot kvinnene selv; at de måtte aktivt delta i politikken.

En fellesnevner i diskusjonen er at det i stor grad ble vist til «kvinnens innsats» som et argument for å styrke kvinners rettmessige samfunnsposisjon. Dette poengterte på mange måter et kvinnelig fellesskap, hvor fremstillingene viser til at alle kvinner under krigen hadde stått sammen og kjempet, og også etter krigen fremsto kvinnene som en samlet front som kjempet for kvinners rettigheter. Blom har hevdet at unionskonflikten i 1905, og trusselen om krig, bidro også til å bygge bro mellom kvinner av forskjellig klassetilhørighet, og kvinner sto en stund samlet i kvinnestemmerettsarbeidet.¹⁴³ Etter andre verdenskrig var samfunnet preget av fellesskap og samhold på tvers av partipolitiske skillelinjer, og dette påvirket også pressen som ikke var like tilspisset i den politiske journalistikken.¹⁴⁴ Melby hevder at dette gjaldt også mellom kvinner som opprinnelig hadde ulik politisk tilhørighet, men som etter krigen sto samlet politisk.¹⁴⁵ I kildene ser jeg at kvinnene i stor grad ble fremstilt som et fellesskap i uttalelser etter krigen, hvor partitilhørighet eller klassekonflikter i svært liten grad har gjort seg synlig. Dette gjør også at fremstillingene i de ulike mediene i liten grad skiller seg fra hverandre, men den samme argumentasjonen og sammenfallende fremstillinger har vist seg i ulike medier med forskjellig politisk tilhørighet. Kvinner ble poengtert som en samlet kampkraft under krigen, og også etter krigen fremstilles de som samlet, da kvinner som et fellesskap ville kjempe for kvinners sak.

Ovenfor refererte jeg til en tale av Nic Stang, og i forlengning av å hylle kvinners innsats under krigen, argumenterte han for kvinners likestilling på flere samfunnsområder. Han hevdet at kvinner hadde bevist sin verdi og kompetanse under krigen, og at de dermed burde likestilles med menn i arbeidslivet. Kvinners innsats i motstandskampen, og straff som kunne medfølge, ble av Stang fremhevet for å styrke argumentet om like rettigheter og likelønn for menn og kvinner:

«Gjennom sin innsats har de vist, at den tid har kommet da likerettsprinsippet må gjennomføres, både når det gjelder retten til arbeid og retten til likelønn for samme arbeid som det menn utfører.

---

¹⁴³ Blom «Hva er en borger?», s.519

¹⁴⁴ Ottosen et.al., *Norsk pressehistorie*, s.122

¹⁴⁵ Melby, «Husmortid», s.286

I denne tid har som regel lønnen vært det samme, fengsel, deportasjon, og ofte fengselsdøden.»¹⁴⁶

Ved å henvise til kjønnslikestillingen under krigen i kontekst av fengsel og død, spiller dette på sterke følelser ovenfor fiendens behandling av «de gode nordmenn». Denne retorikken bidrar både til å styrke anerkjennelsen av kvinners innsats i motstandskampen, og samtidig fremmer det en større anerkjennelse av kvinner som likestilte med menn også i fredstid. Stang viste dermed til at kvinnene gjennom sin innsats hadde bevist at en belønning var fortjent, og nødvendig.

Flere aktører argumenterte for kvinners likestilling ved å henvise til deres innsats under krigen. Blant annet gjengis en uttalelse av LO-leder Konrad Nordahl¹⁴⁷ i en større artikkel i *Friheten* som omtalte forhandlinger mellom lønnsnemnda og fagorganisasjoner. I likhet med Stang, argumenterte Nordahl for at kvinner og menn burde ha likelønn. Han hevdet at krigsårene hadde vært avgjørende for at dette kravet hadde blitt styrket – ikke bare i Norge, men i flere land – og han mente også at kvinnene gjennom sin innsats hadde bevist at de hadde fortjent å likestilles med menn:

«Det lyktes ikke før krigen; men under krigen har det i alle demokratiske land reist seg sterkere røster enn noensinne tidligere for at kvinnene må ha samme betaling som menn.¹⁴⁸ [...] Jeg tror også at den innsats som kvinnene på mange måter har gjort under krigen, berettiger dem til en mer likeverdig status i forhold til mennene enn tidligere».¹⁴⁹

Både Stang Nordahl argumenterte for like rettigheter og likelønn mellom kjønnene, med bakgrunn i at kvinnene hadde bevist noe under krigen, og dermed at de hadde fortjent en styrket posisjon i arbeidslivet og i samfunnet.

Kari Melby hevder at etter andre verdenskrig viste kvinneorganisasjonene til kvinners innsats under krigen for å kreve kvinner i regjeringen.¹⁵⁰ Dette er noe som har vist seg i mediene jeg har undersøkt, særlig forut for etableringen av en ny regjering etter den tyske kapitulasjonen. Flere henstillinger fra kvinneorganisasjoner ble gjengitt i avisene, med krav om kvinner i

---

¹⁴⁶ Nic Stang, 18.05.1945, «Kvinnen – krigskameraten. Tale av Nic STANG.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01783P

¹⁴⁷ Nordahl hadde vært formann i LO siden 1939, og flyktet til London under krigen. Han ledet bl.a. LOs London-sekretariat. Se Tore Pryser, «Nordahl, Konrad» i *Norsk Krigsleksikon* (1995)

¹⁴⁸ *Friheten* 30.08.1945, «Fagorganisasjonens krav i dag», s.5

¹⁴⁹ *Friheten* 30.08.1945, «Fagorganisasjonens krav i dag», s.6

¹⁵⁰ Melby, «Husmortid», s.278

regjering. I omtrent samtlige av disse henstillingene ble det vist til kvinners innsats under krigen for å styrke argumentet og kravet om kvinners rettmessige plass i regjering. I likhet med Stang og Nordahls uttalelser ble det i disse henstillingene lagt til grunn at kvinnene hadde *bevist* noe under krigen, og dermed hadde gjort seg *fortjent* til å bli likestilt med menn. Et eksempel er henstilling fra Norsk Kvinnesaksforening, hvor de krevde at Stortinget sørget for at en eller flere kvinner ble utnevnt til statsråd. Kvinnesaksforeningen hevdet ikke bare at kvinnene hadde gjort en viktig innsats under krigen, men de la også til grunn at dette var godt kjent, og at det eksisterte en større, utbredt anerkjennelse ovenfor kvinnene på grunn av deres innsats:

«Det er visstnok alminnelig anerkjent at kvinnene under krigen i det stille og skjult har gjort en betydelig innsats på de forskjelligste områder. Vi tror ikke vi tar feil når vi mener at det nu er et utbredt ønske blant menn og kvinner at kvinnene i større utstrekning enn hittil må bli tatt med i det offentlig samfunnsarbeid, og at begynnelsen blir gjort ved at de blir representert i Kongens råd.»¹⁵¹

Idéen om en bred anerkjennelse ble dermed brukt som et virkemiddel for å styrke argumentasjonen om kvinners rettmessige plass i regjering, og skaper en forståelse av at dette ikke bare var et kvinnekrav, men et krav fra et stort «vi» i samfunnet. Dermed ser jeg at ikke bare at kvinner hadde gjort en viktig innsats fungerte som et argument, men like fullt ble en idé om offentlig anerkjennelse av kvinners innsats sentralt i argumentasjonen. Etter Kvinnesaksforeningens henstilling, kom flere henstillinger med lignende retorikk. Sentralt i argumentasjonen for å fremme kvinner i regjering var at kvinner har bevist sin verdi under krigen, og at det derfor var et utbredt krav om å få en kvinnelig statsråd fra et større «vi», som gikk ut over de enkelte kvinneorganisasjonene. Henstillingen fra Norges Yrkeskvinnens Landsforbund rettet til Kongen innehar lignende argumentasjon:

«[Vi tillater oss] å rette en inntrengende henstilling til Deres Majestet å finne plass også for en eller helst flere kvinner i Regjeringen når de nye statsråder nu skal utnevnes. Vi tror ikke vi tar feil når vi mener at det nu er et utbredt ønske at kvinner må bli tatt med når det skal dannes en regjering på bredt grunnlag.»¹⁵²

---

¹⁵¹ Aftenposten morgen 13.06.1945, «Kvinner i den nye regjering?», s.1

¹⁵² Aftenposten morgen 18.06.1945 «Flere krav om kvinner i Regjering», s.2

Her ble det ikke eksplisitt vist til kvinners innsats under krigen, men likevel ligger det en forståelse til grunn i argumentasjonen om at kvinner hadde inntatt en sterkere og mer fremtredende posisjon i offentligheten like etter krigen, ved at de mente at det *nå* forelå et utbredt ønske om kvinner i regjering. Igjen tyder dette på en idé om at kvinner hadde bevist noe gjennom sin innsats, og at de hadde mottatt bred anerkjennelse for dette i ettertid.

Samtidig som jeg ser argumenter om kvinners rettmessige samfunnsposisjon som bygger på en idé om at kvinnene hadde bevist noe under krigen, ser jeg som nevnt også argumenter som bygger på en idé om at kvinner hadde fått en større erkjennelse over eget ansvar som følge av krigsårene. I dette ligger det en forståelse av at kvinner hadde opplevd en «vekkelse» under krigen hvor de hadde blitt mer bevisst sitt ansvar for å delta politisk. I forlengning av dette ble det i stor grad poengtert at denne «vekkelsen» og aktiviseringen som har foregått under krigen måtte videreføres og videreutvikles. Dermed rettet disse argumentene seg i større grad mot kvinnene selv, hvor de ble oppfordret til å være sitt ansvar bevisst og aktivt delta i politikken.

Under den internasjonale stemmerettsallianses styremøte i London i juni 1945 talte Hanna Rydh, formann i Sveriges kvinnesaksforening «Fredrika Bremer Förbundet».¹⁵³ Deler av denne talen, hvor hun uttalte seg om kvinners politiske ansvar, ble gjengitt i *Aftenposten*. Rydh fremhevet norske kvinner i talen sin, på bakgrunn av at hun mente de har gjort en betydelig innsats i motstandskampen, og derfor fremsto som forbilledlige for kvinner verden over. Hun trakk en linje mellom norske kvinners innsats og forventninger hun hadde til kvinnenes representasjon i politikken fremover, og hun uttrykte dermed en forestilling om at krigsårene hadde medført styrket samfunnsposisjon for kvinner:

«I land hvor kvinner har fått stemmerett er de like ansvarlige for landets politikk som mennene. De er like ansvarlige for landets fremtid som dem, og like medskyldige om landet skulle komme i krig. Vi har ikke lov til å stå som passive tilskuere lenger. [...] Ingen skulde ha dette klarer for seg enn Nordens kvinner, vi som burde være et eksempel for andre. Kvinner over hele verden ser fram til oss. Og vi i Norden ser igjen fram til de norske kvinner, som har holdt fronten under krigen og deltatt så aktivt i motstandsbevegelsen. Vi venter at dere skal gå voldsomt fram med valgene. Tre kvinner på Stortinget er altfor lite!»¹⁵⁴

---

¹⁵³ Aftenposten aften 30.06.1945, «Enhver kvinne bærer ansvaret for sitt lands framtid.», s.5

¹⁵⁴ Aftenposten aften 30.06.1945, «Enhver kvinne bærer ansvaret for sitt lands framtid.», s.5

Jeg vil også påpeke at fremhevelsen av norske kvinners innsats i denne sammenhengen i seg selv tyder på anerkjennelse av motstandskvinnene, og Rydh hevdet de hadde mottatt internasjonal oppmerksomhet og anerkjennelse. Rydh mente at kvinnene både hadde bevist sin verdi, samt at de hadde blitt tilført større politisk engasjement som følge av krigen.

I en artikkel i *Kvinnen og tiden* i desember ble også krigsårene fremhevet som en politisk vekkelser for kvinnene. I likhet med Rydhs uttalelser ble kvinner fremhevet som mer aktivisert og ansvarsbevisst i den umiddelbare etterkrigstiden, og krigsårene ble her poengtert som en læringsperiode for kvinner. Dette tyder også på en forståelse av at kvinner hadde gjort noe nytt og brutt med tradisjonelle roller og forventninger under krigen, hvor de hadde blitt tilført nye kunnskaper som hadde ført til politisk aktivisering:

«Vi går ut av krigen som rikere, mer bevisste og aktive mennesker. Vi har mange av oss følelsen at vi før krigen gikk omkring og halvsov, og de fleste føler nå en brennende trang til å bli våkne og bevisste, til å bli levende individer i det samfunnet vi lever i.»¹⁵⁵

I en innledende artikkel til en utgave av *Urd* i september, skrevet av redaktøren Conny Juell, la hun til grunn at kvinner over hele landet hadde blitt mer politisk engasjert og aktivisert under krigen og hun diskuterte blant annet årsakene til dette. «Kvinner» ble i denne sammenhengen lagt til grunn som et fellesskap, hvor eventuelle konflikter mellom kvinnene ikke ble synliggjort, men fremfor dette ble kvinner som et fellesskap løftet frem med de samme erfaringene og kravene. I likhet med Rydh og artikkelen i *Kvinnen og tiden*, hevdet Juell at kvinner hadde vært politisk passive, men at under krigsårene hadde de blitt tilført kunnskap og lærdom som hadde gjort kvinnene mer ansvarsbevisste og aktiviserte:

«Årsaken til den nye interesse for politikk blant landets kvinner var jo ikke bare at man var blitt klar over hva vi hadde mistet, eller holdt på å miste, og hva vi måtte verge med nebb og klør; vår selvstendighet og frihet. [...] Men kvinnene var også mer og mer blitt klar over at de hadde et stort ansvar fordi de hadde latt så meget gå sin skjeve gang og ikke brukt den adgang de hadde fått til å gjøre sine meninger gjeldende.»¹⁵⁶

Samtidig som det i disse fremstillingene skapes en forestilling om at kvinnene hadde blitt tilført en erkjennelse og blitt aktiviserte som følge av krigen, ble det også fremmet at dette måtte

---

¹⁵⁵ *Kvinnen og tiden*, «Start en studiesirkel». Åpningsnummer desember 1945: s.28

¹⁵⁶ *Urd*, «Urd september 1945». Vol.49, nr. 7 (1945): s.196.. Av Conny Juell, redaktør av *Urd* fra 1933-1947.

befestes og videreføres også etter krigen. I enkelte fremstillinger blir idéen om at kvinner hadde kommet styrket ut av krigen omtalt med bekymring fordi den umiddelbare etterkrigstiden ble forstått som et mulighetsvindu, i den forstand at det forelå en kortvarig mulighet for kvinnene til å befeste sin samfunnsposisjon som likestilt med menn. Videre i Juells artikkel uttrykte hun en bekymring ovenfor videreføringen av en antatt styrket posisjon for kvinnene etter krigen. Hun mente det var en utbredt frykt at den første kvinnelige statsråden som ble utnevnt i Norge i juni, bare var en kortvarig påskjønnelse, og at samfunnet igjen vil tre tilbake til et førkrigsstadium hvor kvinnene ble politisk passive og ikke deltok i den offentlige sfæren:

«Den første kvinnelige statsråd er blitt noe så vakt [sic] og ubestemt som konsultativ, men det burde finnes en selvsagt plass for en kvinnelig statsråd. [...] Det er sant å si en utbredt mistanke blant kvinnene om at utnevnelsen av den første kvinnelige statsråden bare skal bli en påskjønnelse, en blomst på bordet, som takk for strevet i krigsårene, men at vi etter valget skal vende tilbake til forholdene før krigen.»¹⁵⁷

Juells skepsis rundt den egentlige betydningen av utnevnelsen av en kvinnelig statsråd, og påstanden om at denne skepsisen var utbredt, tyder på en frykt for at anerkjennelsen av kvinners innsats under krigen ikke ville befeste seg, men bare være en kortvarig påskjønnelse.

I flere fremstillinger ble det uttrykt bekymring for om samfunnet ville falle tilbake til de etablerte kjønnsrollene og kjønnsmaktfordelingen fra før krigen. Det ble lagt til grunn at kvinner hadde opplevd større anerkjennelse som likestilte med menn som følge av krigen, og hadde styrket sin samfunnsposisjon, men samtidig ble det uttrykt bekymring over om disse endringene bare var midlertidige. Disse fremstillingene virker til å hovedsakelig ha rettet seg mot to fronter. Den ene var mot kvinnene selv, at de ikke ville erkjenne sitt ansvar og bli politisk aktiviserte, men igjen trekke seg tilbake og ut av den offentlige sfære. Den andre var mot mennene – eller mer konkret menn i fremtredende posisjoner – som kunne ha makt ovenfor kvinner i lignende posisjoner, som Juells uttalelse kan hovedsakelig sies å ha vært rettet mot. Hun utviste bekymring for at menn ikke ville tillate at kvinner skulle innta viktige politiske stillinger, og bli værende der. I en henstilling fra Aker Kvinneråd som ble fremstilt i *Aftenposten* hevdet de at kvinnene hadde mottatt bred anerkjennelse for sin innsats under krigen. I likhet med Juells ytring, uttrykte også Aker Kvinneråd bekymring for om denne anerkjennelsen var en midlertidig påskjønnelse, som kanskje ikke ville befestes:

---

¹⁵⁷ Urd, «Urd september 1945». Vol.49, nr. 7 (1945): s.196. Av Conny Juell, redaktør av Urd fra 1933-1947.

«Kvinnene har fått mange rosende ord om at de ved sitt arbeid for folk og fedreland i okkupasjonstiden har stått fullt på høyde med mannen, og vi har hver på vår plass etter beste evne ytet en innsats, som vi håper gir oss rett til en stadig større medvirken i det offentlige liv. La oss nu ikke bli avspist med fagre ord, men vis oss i gjerning at disse ord er ærlig ment.»¹⁵⁸

Aker Kvinneråds uttalelser var også rettet mot menn i fremtredende og ledende posisjoner, som kunne ha makt over kvinners samfunnsposisjon. Selv om de påsto at kvinnene hadde blitt anerkjent, utrykte de også bekymring for om kvinner ville få en styrket posisjon i offentligheten fremover. Denne frykten indikerer som nevnt en forståelse av den umiddelbare etterkrigstiden som et mulighetsvindu hvor vinduet snart ville lukkes, og kvinner måtte derfor befestе den styrkede samfunnsposisjonen før det var for sent. I en henstilling fra Oslo Høyre som også ble fremstilt i *Aftenposten*, ga forestillingen om et mulighetsvindu seg også til kjenne. I motsetning til de overnevnte fremstillingene, rettet Oslo Høyre seg til kvinnene, og deres ansvar for å bruke muligheten krigen hadde skapt før det var for sent:

«Krigsårene har fullt bevist at kvinnen kan gjøre fyldest for seg på en rekke områder hvor hun før aldri fikk innpass eller ble anerkjent. Loven har allerede lenge gitt henne rettighetene, men først nu under krigen fikk hun sin sjangse. Nu gjelder det å bruke den og være på vakt mot at den glir fra henne igjen.»¹⁵⁹

Kvinnens deltakelse i motstandskampen ble hyllet, og det ble argumentert for at krigsårene hadde ført til endringer i tradisjonelle oppfattelser om kjønn, og at kvinnene kom styrket ut av krigen og ble anerkjent som likestilte borgere med menn. Samtidig viste det seg at enkelte mente at det kvinnene hadde oppnådd kunne vært flyktig, og at det var en risiko for at den antatte styrkede samfunnsposisjonen senere ville gå tapt.

2.7 Avsluttende oppsummering

I dette kapittelet har jeg undersøkt fremstillinger av kvinner i organisert motstand i mediene fra mai til desember 1945. Fremstillinger av motstandskvinner har vært av relativt stort omfang i kildene, og de jeg har diskutert har bare vært eksempler fra et bredt materiale. Jeg har diskutert

---

¹⁵⁸ Aftenposten morgen, 14.08.1945, «Ansettelse i Aker. Fra Aker Kvinneråd.», s.2

¹⁵⁹ Aftenposten morgen, 06.07.1945, «Oslo Høyre», s.2

ulike måter kvinner ble fremstilt på innenfor fire overordnede kategorier; «ukjønnete heltinner», «heltinnen som idealkvinne», «mandige heltinner», og siste kategori var formulert i form av et spørsmål, «hjelper eller heltinne?». De fire kategoriene har vist sentrale karakteristikk ved fremstillingene, men som jeg også har vist kunne enkelte fremstillinger inneha ulike element som har gjort at de kan plasseres innenfor flere kategorier. I alle kategoriene har jeg fremlagt eksempler på at kvinner ble anerkjent og hyllet som en del av den aktive, organiserte motstandskampen. Kvinner ble tillagt stor verdi som motstandsaktører, og de ble fremhevet for å ha spilt en viktig rolle i motstandskampen.

De fire kategoriene har vist at kvinnene ble tillagt ulike egenskaper og ferdigheter, og med ulike funksjoner i motstandskampen. I kategori 1 diskuterte jeg hvordan «kvinner» som en generell gruppe ble anerkjent som motstandskjempere på lik linje med menn, og uten at kjønn var i fokus. I de øvrige kategoriene har jeg vist hvordan samtidens kjønnsforståelser spilte inn på fremstillingene av motstandskvinnene. Dette ble gjort både ved at deres «kvinnelighet» ble fremhevet med en verdifull funksjon for kvinners motstandsarbeid, og også ved at kvinnene ble tillagt en «mandighet», hvor kvinners kjønnsoverskridende atferd ble fokusert på og anerkjent. I kategori 4 diskuterte jeg hvorvidt kvinner ble nedvurdert som hjelpere, fremfor å være selvstendige heltinner. Jeg viste at kvinner kunne bli fremstilt som hjelpere til menn, noe som indikerte at de ble plassert i en bi-rolle og ikke vurdert som de «fremste heltene». Likevel ble den kjønnsoverskridende atferden også her vurdert utelukkende positivt, og hjelper-rollene ble anerkjent med en sentral funksjon og verdi i motstandskampen.

Avslutningsvis i dette kapittelet har jeg diskutert hvordan kvinnenes innsats under krigen ble brukt som argument i en samfunnsmessig og politisk debatt, og for politisk gevinst. Fremstillingene indikerte at kvinners deltakelse i motstandskampen medførte større oppsikt og anerkjennelse, samt krav om likestilling – i likhet med unionskonflikten i 1905. I argumentasjonen for å styrke kvinners samfunnsposisjon ble det vist til at kvinner både hadde *bevist* noe og blitt *tilført* noe på grunn av krigen; de hadde bevist sin kompetanse og tapperhet på linje med menn i motstandskampen og fortjente derfor å likestilles også i fredstid, samt de hadde blitt tilført større politisk engasjement og ansvarsbevissthet, noe som hadde gjort kvinnene mer politisk aktivisert under krigen. Felles for fremstillingene jeg fremla var en idé om at kvinnene hadde kommet styrket ut av krigen. Samtidig ble dette i noen tilfeller påstått at kunne være kortvarig, og den umiddelbare etterkrigstiden ble oppfattet som et mulighetsvindu hvor kvinnene måtte befeste sin nyvunne samfunnsposisjon før det ble for sent.

3 Motstandshusmoren

3.1 Innledning

I kapittel 2 undersøkte jeg hvordan kvinner i motstandsorganisasjoner og illegal virksomhet ble fremstilt, og jeg så at de på ulike måter ble fremhevet og hyllet som heltinner i motstandskampen. I dette kapitlet undersøker jeg hvordan kvinner i rollen som husmødre ble fremstilt i mediene i perioden mai-desember 1945, og hvordan de ble knyttet til motstandskampen. Hvordan ble husmødrenes innsats i krigsårene fremstilt og anerkjent i mediene? I innledningskapitlet diskuterte jeg hvordan husmoren i tidligere forskning på mange måter har blitt nedvurdert, da forskerne ikke kobler husmorens innsats sammen med motstandsarbeid. Forskerne har hevdet at husmoren ble fremstilt i krigslitteratur, men de mente at dette ikke belyste kvinnenens innsats i motstandskampen godt nok. Ut fra deres motstandsdefinisjon var ikke husmoren en del av det *egentlige* motstandsarbeidet.

Når jeg likevel velger å forfølge dette sporet og diskutere husmoren som motstandsaktør, er det fordi denne koblingen er så tydelig til stede i kildene. I arbeidet med kildematerialet la jeg raskt merke til omtaler av husmødrene hvor de hylles som kjempende aktører under krigen, og en svært omtalt rolle i mediene om kvinnene under krigen er «husmoren». Likevel er «motstandshusmoren» ikke identisk med «motstandsheltinnen» som jeg diskuterte i forrige kapittel. Et hovedskille mellom de to er at heltinnen hadde aktivt deltatt i organisert motstandskamp, mens husmoren hovedsakelig ble fremstilt som motstandsaktør i egenskap av å være husmor, og hun ble hyllet for å ha gjort en verdifull og viktig innsats i krigsårene i tråd med husmorrollen. Et sentralt spørsmål i dette kapitlet er; hvordan ble husmoren knyttet til motstandskampen? Hvilket arbeid og hvilke oppgaver i motstandskampen ble husmoren tillagt og hvilken funksjon hadde hun i motstandskampen? I forlengning av dette, og i tråd med tidligere forskning, er det også relevant å spørre seg om koblinger mellom husmorrollen og motstandsarbeid i fremstillingene er et uttrykk for at kvinnenens innsats i motstandskampen ble nedvurdert.

Andre verdenskrig representerte noe nytt innen krigføring, da den rammet sivilbefolkningen

hardere enn noen krig tidligere, og fronten kom inn i de enkelte hjem.¹⁶⁰ Statsviter Kristen P. Williams hevder at historier om krig – både historisk og den dag i dag – ofte fremhever menn som kjempende, mens kvinner blir fremstilt som offer for krigen. Williams mener at både under og etter en krig har tradisjonelle kjønnsnormer blitt vektlagt, og vektleggingen av kvinners rolle i den hjemlige sfæren bidrar til å skape fremstillinger av kvinner som ofre under en krig.¹⁶¹ I tråd med dette er det hensiktsmessig å undersøke om fremstillingene av husmoren formet henne som et offer for krigen eller om hun ble forstått som en kjempende aktør?

Jeg har tidligere redegjort for fremveksten av husmoridealet og husmorrollen som økte i styrke gjennom store deler av 1900-tallet. Hilde Danielsen hevder at gjennom 1900-tallet ble båndet mellom husmoren og hjemmet stadig sterkere, og at kvinnen «var hjemmet»: «[...] der ho oppheldt seg, var heimen med.»¹⁶² Hun argumenterer for at med fremveksten av husmoridealet ble visse evner og egenskaper knyttet til kvinnen som husmor dyrket; hun skulle være omsorgsgivende, spre godt humør og kjærlighet, og hun skulle være uegennyttig og sette familien først.¹⁶³ Bente Rosenbeck har også argumentert for at kvinnens egenskaper knyttet til morsrollen ble stadig sterkere vektlagt gjennom 1900-tallet, hvor idéen om kvinnen som en oppofrende aktør i hjemmet sto sentralt.¹⁶⁴ Kvinnens rolle som husmor, var i stor grad basert på vitenskapelige teorier hvor kvinnens reproduktive evner ble fremhevet som det vesentlige ved hennes samfunnsfunksjon, og dermed hadde hun en sentral samfunnsoppgave med å skape og bevare liv.¹⁶⁵ Idealet var dermed den omsorgsgivende og uegennyttige husmoren som skulle danne en moralsk og omsorgsgivende sfære i hjemmet.¹⁶⁶

En fellesnevner i fremstillinger av husmoren er hvordan motstandshusmoren ble hyllet med evner og egenskaper i tråd med husmoridealet, og ble formet som «idealhusmor». Samtidig ser jeg også noen forskjeller i fremstillingene av husmoren som motstandsaktør, som hovedsakelig bunner i hvilke oppgaver hun ble tillagt, og hvilken funksjon hun hadde i motstandskampen. Derfor har jeg utarbeidet to kategorier som vil utgjøre hvert sitt delkapittel.

---

¹⁶⁰ Blom, «En verden i kamp», s.568

¹⁶¹ Williams, «Women and War», s.17, 32

¹⁶² Danielsen, *Husmorhistorier*, s.50

¹⁶³ Danielsen, «Husmorarbeid og yrkesarbeid», s.68

¹⁶⁴ Rosenbeck, «Moderskapet», s.455

¹⁶⁵ Rosenbeck, «Kvinnelighet og seksualitet», s.412

¹⁶⁶ Rosenbeck, «Husmoren», s.463

Den første kategorien er husmoren som motstandsaktør ved å utføre sitt tradisjonelle arbeid i hjemmet. Her diskuterer jeg fremstillinger av husmoren hvor hun ble anerkjent for å ivareta samfunnet og motstandskampen ved å utføre hverdagslige oppgaver og plikter i hjemmet. I mange av de samme fremstillingene hvor hun ble hyllet for å utføre sitt husmorarbeid, fremkommer det også formuleringer som tilsynelatende bidrar til usynliggjøring av husmoren. Husmoren ble gjerne fremstilt som «anonym» og «ukjent», og i liten grad påskjønet for sin innsats. Selv om mange av disse formuleringene er i de samme fremstillingene hvor hun ble hyllet, har jeg sett det som hensiktsmessig å diskutere disse for seg selv i en egen underkategori. Tyder den «anonyme» husmoren på en usynliggjøring av husmoren, eller var det en verdsettelse av husmødrenes kollektive bidrag?

Den andre kategorien er husmoren i illegal virksomhet. Her diskuterer jeg fremstillinger av husmoren hvor hun deltok med oppgaver i illegal virksomhet mer direkte, og bidro aktivt i motstandsarbeidet, men fortsatt i kraft av å være husmor. Selv om jeg skiller mellom to kategorier er dette svært tvetydig. Som jeg vil argumentere for i dette kapittelet ble husmoren på mange måter fremstilt i tråd med tradisjonelle oppfattelser om husmorens plikter, oppgaver og egenskaper i privat sfære – også når hun ble fremstilt med direkte illegal deltakelse.

I artikkelen «*Hvem er heltene?*» hevder Lenz og Storeide at i krigslitteratur har kvinner blitt formidlet om som forsørgere til motstandskjempere, ved at de skaffet mat og gjemmesteder til dem. De mener dette ikke har tydeliggjort kvinnen som motstandsaktør: «Kvinnenes handlinger ble ansett som en del av det forventede husmorarbeidet og ikke som del av motstandskampen.»¹⁶⁷ Lenz og Storeide mener dermed at kvinners motstandsinnsett ble nedvurdert til «bare» husmorarbeid i etterkrigstiden, og dette virker til å bunne i en snever forståelse av motstand som aktiv og aksjonspreget deltakelse i illegal virksomhet. Jeg har derimot lagt til grunn en bredere definisjon for motstand, hvor jeg har en annen tilnærming og ikke bygger på et premiss om at fremstillinger av husmødrenes rolle i motstandsarbeid plasserer de utenfor «egentlig» motstandsarbeid. Jeg legger datidens forståelse av motstand til grunn, og dermed ser jeg også en vesentlig anerkjennelse av husmoren som motstandsaktør. Selv om fremstillinger av husmoren i offentlige medier i den umiddelbare etterkrigstiden hadde tydelige linjer mot husmoridealet og forventede og kvinnelige egenskaper og oppgaver, og husmoren i stor grad ble hyllet i tråd med tradisjonelt husmorarbeid, vil jeg likevel argumentere for at dette

---

¹⁶⁷ Lenz og Storeide, «Hvem er heltene?», s.125

ikke ble vurdert som «bare» husmorarbeid. Fremfor dette ble arbeidet tillagt stor verdi, og husmoren ble fremhevet for å ha utvidet sine tradisjonelle rammer, og dermed var hun en del av motstandskampen. Jeg vil dermed diskutere hvordan husmoren ble hyllet både i tråd med å ha utført tradisjonelt, forventet, husmorarbeid – men også ved at hun var en del av motstandskampen.

I likhet med forrige kapittel diskuterer jeg også her hvordan husmorens innsats viste seg i politiske diskusjoner i mediene, og fremsto som et virkemiddel for politisk gevinst. «Husmorens innsats» ble også her på mange måter brukt som et argument for å fremme politisk aktivisering blant husmødrene, samt for å oppvurdere husmorens nytte og verdi i samfunnet. Fremstillingene viser både til at husmoren hadde bevist sin samfunnsverdi under krigen, samt at husmoren hadde blitt politisk aktivisert og mer bevisst nødvendigheten av at hun deltok mer aktivt i politikk og samfunn. I forlengning av dette fremlegger jeg også eksempler på hvordan idéen om husmorens naturlige livs- og fredsbevarende egenskaper ble fremholdt som argument for at kvinner hadde opplevd krigen mer særegent og brutalt enn menn, og dette bidro til å underbygge argumenter om husmødrenes rettmessige posisjon i politikk og samfunn.

3.2 Husmoren som aktør i motstandskampen

Jeg vil i det følgende diskutere hvordan husmoren ble formet som en motstandsaktør i funksjon av å ha utført tradisjonelle, hverdagslige oppgaver knyttet til husmorrollen. Hun ble i flere fremstillinger hyllet for å ha utført de hverdagslige oppgavene og pliktene sine i hjemmet, som hun var «forventet» til å utføre. Fokuset på husmorens kamp som uunngåelig fordi den besto av oppgaver hun tradisjonelt var pliktig til å utføre, kan på noen måter bidra til å forme husmoren som et offer, da kampen uunngåelig kom inn i hennes sfære. Likevel mener jeg at hun i stor grad løftes frem som en helt for nasjonen, og hun poengteres som en kjempende aktør. I flere fremstillinger ble nemlig husmorarbeidet fremhevet som utvidet fra sine tradisjonelle rammer under krigen, og det ble påstått å ha vært en av de verste og hardeste kampfrontene under krigen. Dette er noe blant annet *Kvinnefronten* hevdet i en artikkel om husmoren. De la til grunn at krigsårene hadde ført til at husmorens plikter og oppgaver ble svært utfordrende å gjennomføre: «Husmoren har på grunn av forholdene [under krigen] vært nødt til å sprengte den snevre ramme hun ellers ofte har arbeidet i.»¹⁶⁸ Denne idéen om husmorarbeidets utfordringer

---

¹⁶⁸ Kvinnefronten, «Husmoren», Vol.1, nr.3 (1945): s.2

under krigen har vist seg i flere fremstillinger, og flere aktører fremholdt husmoren som en viktig kjemper i motstandskampen i egenskap av å utføre tradisjonelle plikter og oppgaver.

Til eksempel hyllet Nic Stang husmødrenes innsats under krigen, i den samme talen som jeg refererte i forrige kapittel. Der viste jeg at han hyllet kvinners innsats i motstandskampen og argumenterte for likestilling mellom kvinner og menn. I forlengning av dette argumenterte han også for at kvinners tradisjonelle arbeid og husmorens plikter hadde blitt særlig utfordret som følge av krigen:

«Gjennom hundreårene har kvinnene gjort sin veldige, men i vårt mannssamfunn merkelig upåaktede, innsats. De har båret slektens byrder, ført slekten videre og opprettholdt den fra ett ledd til ett ledd. I disse siste årene har denne byrden vært tyngre å bære enn noen gang tidligere i moderne tid.»¹⁶⁹

Videre i talen hevdet han også at husmorrollen på grunn av krigsårene hadde blitt oppløftet og tillagt større verdi – både av kvinner selv og av samfunnet for øvrig. Igjen er dette i tråd med at hun hadde utført sitt arbeid for hjem og familie, som Stang fremhevet som en hard kamp. Stang la til grunn at tradisjonelle forståelsesrammer ovenfor en husmor som hun selv hadde hatt, og som resten av samfunnet hadde hatt, ble utvidet under krigen og dermed ble husmorens verdi og betydning løftet opp:

«For første gang ser det også ut som om man for alvor har forstått og verdsatt det arbeid husmoren har gjort. Man har ikke bare ant, og dunkelt følt hva som er foregått, men man har sett det høyst håndgripelig. I køene utenfor butikkene, i slitet med å få det lille en hadde til å rekke, i de tusen små vanskene som krevde både omtanke og forstand dersom de skulle bli løst på en tilfredsstillende måte. Disse tilsynelatende små tingene som i virkeligheten betyr så uendelig mye dersom hverdagslivet skal bli levelig. [...] De har stadig og bevisst utsatt seg for å miste alt det som fra urgammel tid har vært regnet for å være kvinnens verden. Dermed har de vist at deres verden var større og rikere, deres ansvarsfølelse ovenfor det samfunn de levde i, dypere, enn noen av oss ante.»¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ Nic Stang, 18.05.1945, «Kvinnen – krigskameraten. Tale av Nic STANG.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01783P

¹⁷⁰ Nic Stang, 18.05.1945, «Kvinnen – krigskameraten. Tale av Nic STANG.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01783P

Oppløftelsen av husmorrollen skjer også i tråd med å fremheve hennes evner for omsorg, at hun satte familien fremst og sørget for deres overlevelse under krigen, noe som bidrar til å forme husmoren i sammenknytning med evner og kvaliteter som sprang ut fra husmoridealet. På lignende måte ble «idealhusmoren» formet i en artikkel i *Urd* skrevet av Solveig Hvamstad. Hun hyllet husmoren for å ha kjempet tappert under krigen, og fremhevet husmoren som altruistisk og arbeidsom, og for at hun alltid satte familiens behov fremst:

«Hungeren lå på lur – Husmoren tok kampen opp mot den. Utrettelig. Usvikelig. Tålmodig stillet hun seg i kø – time etter time – dag etter dag – – Av hensyn til mann og barn tok hun aldri hensyn til om ryggen verket og bena brente som sto hun på glør, bare hun fikk med seg et par sild – et eneste salathode – hjem. Hun måtte ikke komme tomhendt tilbake. Titusen ganger heller bære seg skakk og skjev på tørrfisk og vaskemidler enn ikke å få noe i nettet.»¹⁷¹

Hvamstads hyllest av husmorens kamp, hvor hun hadde ivaretatt familien og besørget deres behov, tydeliggjør henne også som en livsbevarende kraft. Motstandshusmoren ble formet i sammenknytning med tradisjonelle idéer om kvinnens primære oppgave og funksjon, og hun ble hyllet for at hun innehadde de riktige evnene.

I disse fremstillingene ble det i stor grad vektlagt hvordan husmoren har vært en kjemper ved at hun opprettholdt familien og ivaretok deres behov. Enkelte fremstillinger poengterer også i forlengning av dette husmoren som grunnlaget for hele samfunnets overlevelse og kampkraft under krigen, og hun fremsto som et symbol på hele nasjonens kamp. Dette viser hvordan husmoren også ble trukket utenfor den hjemlige sfæren, og ble forstått som en del av hele samfunnets kampkraft. Historiker Gro Hagemann hevder at fra ca. midten av 1800-tallet, med påvirkning fra romantikken, ble kvinnen viktigere som nasjonalkarakter. Hun ble mer inkorporert i nasjonale fremstillinger og en del av den nasjonale retorikken, hvor hun ble representert som nasjonens mor – i tråd med idéer om kvinnelighet.¹⁷²

Jeg ser en parallell til Hagemanns fremstilling av kvinner som nasjonalkarakter og hvordan husmødre ble fremstilt som beskyttere og ivaretagere av nasjonen i kildene. Husmødrene ble formet som reddende helter for det norske folk og som grunnlaget for samfunnets overlevelse og motstandskampen som hadde blitt ført, i egenskap av å være husmor. Til eksempel

---

¹⁷¹ Urd, «Hatten av for husmoren i krigsårene». Vol.49, nr. 3 (1945): s.78. Av Solveig Hvamstad.

¹⁷² Hagemann, «De stummes leir?» s.241

fremhevet oberstløytnant Ole Reistad¹⁷³ kvinnen som et nasjonalt symbol i en tale han holdt på St.Hans i 1945, som ble gjengitt i *Aftenposten*. Han fortalte om en kvinne som hadde hjulpet ham og flere andre i den første fasen av krigen. Hun hadde servert dem mat og stelt for dem, og han fremhevet hvordan denne kvinnen for ham fremsto som nasjonens mor: «Da hun vinket farvel til oss med ungene hengende rundt seg i skjørte foldene [sic], følte vi det som om selve Mor Norge tok avskjed med oss».¹⁷⁴ Idéen om at husmoren ikke bare hadde stått til disposisjon for egen familie, men nettopp ble forstått som den livsbærende, omsorgsgivende og kjempende kraften for hele det norske samfunnet bidrar til å gi husmorens kamp ringvirkninger langt utenfor den hjemlige sfæren, og hun ble formet som en motstandskjemper for hele nasjonen. I en artikkel i *Aftenposten* ble husmoren tillagt stor betydning for hele samfunnets overlevelse og kamp, og hun ble også fremhevet som grunnlaget for motstandskampen som ble ført:

«En hyldest har hun fortjent, krisehverdagens strevsomme, oppfinnsomme og dyktige husmor. Hun som aldri mistet motet og humøret, som aldri klaget og aldri gav opp, som alltid visste råd og alltid fant en utveg. Det er henne som har skaffet oss mat på bordet hver dag, som har berget folkehelsen og holdt motstandskraften ved like. Det er henne som i egentligste forstand står bak Hjemmefrontens tapre og gigantiske innsats.»¹⁷⁵

Igjen ser jeg hvordan egenskaper knyttet til husmoridealet ble vektlagt i fremstillingen av husmorens kamp, noe som formet egenskapene som en forutsetning for husmorens kampkraft, og bidrar til å forme motstandshusmoren som en idealhusmor. I artikkelen ble også husmoren skrevet frem som avgjørende for motstandskampen i sin helhet, noe som poengterte at hun var en kjempende og verdifull kraft for hele nasjonen gjennom krigsårene, og det viser en stor anerkjennelse ovenfor husmorens innsats i en motstandskontekst. Husmoren fremstår dermed som et symbol på nordmenns kampkraft i egenskap av sine funksjoner som var knyttet til tradisjonelle og hverdagslige oppgaver i hjemmet og for familien.

I en kronikk i *Aftenposten* skrevet av den danske journalisten Ole Smith hyllet han den norske motstandskraften under krigen. I denne sammenheng fremhevet han husmødrene for deres innsats i hjemmet, for å ha bevart familien, hjemmet og humøret.¹⁷⁶ Smith sammenlignet norske

---

¹⁷³ Ole Reistad var flyoffiser og idrettsmann, og hadde under krigen ledet opplæring av norske flyvere i Canada. Se Ivar Kraglund og Berit Nøkleby, «Reistad, Ole» i *Norsk krigsleksikon* (1995)

¹⁷⁴ *Aftenposten* aften 25.06.1945, «Hele bygden hilste Ole Reistad velkommen tilbake.», s.8

¹⁷⁵ *Aftenposten* morgen 17.05.1945 «Vår hyldest skal hun ha, hjemmets navnløse soldat.», s.3

¹⁷⁶ *Aftenposten* morgen 28.09.1945, «Oslo-København-Stockholm», s.2

husmødre med «Mrs. Miniver», hovedpersonen i den amerikanske filmen med samme navn fra 1942.¹⁷⁷ Filmen handler om en britisk familie og deres utfordringer når krigen bryter ut. Bernard Beck hevder i artikkelen «*Mrs. Miniver's Girls*» (2017) at filmen var en stor suksess da den kom ut, og han argumenterer for at karakteren Mrs. Miniver sto som et symbol på husmødre som opprettholdt familieliv, og i forlengning av dette samfunnet i sin helhet, under krigen.¹⁷⁸ Hun ble dermed formet som et nasjonalt symbol i egenskap av å være husmor. Når Smith i sin kronikk trakk en parallell mellom «Mrs. Miniver» og norske husmødre bygger dette opp under husmødrene som nasjonalkarakter, på grunn av kampen de hadde ført i hjemmet:

«De norske hjem – hva representerer ikke de av innsats. Bortsett fra at de fleste familier har hatt en deltager i krigen eller i Hjemmefrontens rekker, tenker jeg på den norske husmor – Norges «Mrs. Miniver» [sic].»¹⁷⁹

Artiklene og kommentarene jeg har referert ovenfor viser at husmoren ble hyllet og anerkjent i mediene i den umiddelbare etterkrigstiden for den innsatsen de utførte i hjemmet og for familien. Fremstillinger av husmoren innehar i liten grad et fokus på henne som et offer for krigen, men fremfor dette ble det vektlagt at hun kjempet en hard kamp for nasjonen. De ble hyllet som altruistiske, omsorgsfulle og kjempende aktører som i egenskap av sitt husmorarbeid og sine evner hadde reddet og opprettholdt nasjonen og motstandskampen.

3.2.1 Den «anonyme» motstandshusmoren

Jeg har ovenfor vist hvordan husmorrollen ble hyllet og oppløftet i flere artikler og taler i den umiddelbare etterkrigstiden og hun ble fremstilt som motstandsaktør i kraft av å ha utført tradisjonelt og hverdagslig husmorarbeid. Fremstillingene viste en betydelig anerkjennelse for denne innsatsen. Likevel fremkommer det også synspunkt på at hyllesten av husmoren var mindre reell, og enkelte argumenterte for at husmorens innsats var «anonym» og at hun var mindre påskjønet i praksis for sin innsats. Dette bunner i stor grad i at hennes innsats besto av hverdagslig husmorarbeid som hadde foregått i bakgrunnen til annen innsats. Selv om det i liten grad ble uttrykt eksplisitt i fremstillingene, virker husmorens innsats til å ha blitt sammenlignet

---

¹⁷⁷ Filmen handler om en engelsk middelklassefamilie, og deres opplevelser i løpet av de første månedene av andre verdenskrig. Filmen har i ettertid blitt betraktet som en klassiker. For mer info om filmens betydning i ettertid se f.eks. Beck, «Mrs. Miniver's Girls» (2017). Se IMDb for mer detaljer om filmen; <https://www.imdb.com/title/tt0035093/>

¹⁷⁸ Beck, «Mrs. Miniver's Girls», s.224

¹⁷⁹ Aftenposten morgen 28.09.1945, «Oslo-København-Stockholm», s.2

med andre aktørers innsats under krigen. Når det ble påpekt at husmoren var mer «ukjent» og ikke hadde fått påskjønnelser, fremstår dette til å ha vært i forhold til deltakere i organisert motstand. Husmoren ble dermed fremstilt som mindre synlig og hyllet enn andre helter, og hennes innsats forstås til å ha foregått i bakgrunnen ved at det var hverdagslig arbeid. Dette innebærer en implisitt kritikk hvor de mener husmoren hadde fortjent større hyllest og påskjønnelser for sin innsats fordi hun har vært en betydningsfull aktør under krigen.

Fordi husmødrenes innsats var hverdagslig, fremsto den dermed også som mer stillfarende og mindre synlig. Dette ble blant annet påstått i et svar til et leserinnlegg i *Aftenposten*. En kvinne sendte inn et leserbrev der hun spurte *Aftenposten* om råd fordi hun hadde trang økonomi som sjømannskone, hvorpå *Aftenposten* blant annet svarte: «Sjømannskonene hører også til de mennesker, hvis helte-innsats sjelden eller aldri blir påaktet, fordi den er dagligdags.»¹⁸⁰ *Aftenposten* fremhevet husmødre som «helter», men legger også til grunn at det hverdagslige elementet ved denne innsatsen hadde ført til at de ble mindre påskjønnnet enn andre helter. Samtidig som husmødrene hylles i tråd med hverdagslig arbeid, ble dette også fremlagt som forklaringen på at kampen hun har ført var mer «anonym». Nic Stang hyllet som nevnt husmødrenes innsats i talen sin, men også han poengterte hvordan kampen de har ført fremsto som anonym, og mindre påaktet: «Det har vært en stille og anonym kamp denne delen av kvinnefronten har ført. Den vil neppe få noen stor plass i historien når den en gang skal skrives.»¹⁸¹

Tilskrivelsen av anonymitet til husmødrene kan minne om idéen om «den ukjente soldat». Etter første verdenskrig ble det i flere av de krigførende landene opprettet en grav – «den ukjente soldats grav» – som sto som et monument for falne soldater.¹⁸² Den amerikanske litteraturviteren Laura Wittman hevder at «den ukjente soldat» sto som et symbol for alle soldatene som ofret livet sitt i kampen under første verdenskrig, og at monumentet ble en utstrakt måte å hylle alle falne soldater på.¹⁸³ Fremstillinger hvor husmødre ble hyllet i kildene henviser i stor grad til «husmoren», som sto som et symbol som representerte en den brede gruppen av landets husmødre, mens enkeltpersoner sjelden ble trukket frem. «Husmoren» fremstår dermed på mange måter som et symbol for et fellesskap, og den felles kampen

---

¹⁸⁰ Aftenposten aften 08.08.1945, «Sjømannskonene», s.3

¹⁸¹ Nic Stang, 18.05.1945, «Kvinnen – krigskameraten. Tale av Nic STANG.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01783P

¹⁸² Winter, *Sites of Memory, Sites of Mourning*, s. 27f

¹⁸³ Wittman, *The Tomb of the Unknown Soldier*, s.3

husmødrene hadde kjempet – på lignende måte som «den ukjente soldat» står som symbol for alle falne soldater. Hyllestene av husmoren symboliserer i tråd med dette den kollektive innsatsen av landets husmødre.

Et eksempel på en fremstilling av «husmoren» som et symbol på en felles kamp er i artikkelen i *Aftenposten* som jeg også trakk frem i delkapittel 3.2. «Husmoren» ble her omtalt i entall, men representerer en bred gruppe som hadde kjempet den samme kampen. I artikkelen ble husmødrene tillagt stor anerkjennelse for å ha utført deres daglige oppgaver under krigen, og de ble oppløftet som kjempende aktører ved at de ble tillagt militære element og dermed løftet frem som kjempende soldater på linje med soldater i krig. Dette fremkommer blant annet allerede i tittelen: «Vår hyldest skal hun ha, hjemmets navnløse soldat.»¹⁸⁴ Videre i artikkelen ble husmoren løftet frem som en betydningsfull kjemper, samtidig som hun ble fremhevet som «anonym»:

«Hun tilhørte ingen front. Men hun hadde en front å forsvare: heimen, det kjæreste av alt. Hun hadde ingen uniform å trekke i. Hun var et nummer i den store anonyme hæren av dagliglivets slitere. Navnløs og ukjent, men å finne overalt.»¹⁸⁵

«Husmoren» representerer her den brede gruppen av husmødre i landet som hadde kjempet den samme kampen i den hjemlige sfæren. Artikkelforfatteren uttrykte anerkjennelse til husmødre som kjempet en hard kamp, men innsatsen som hadde vært i form av hverdagslig arbeid bidro også til at kampen, og husmødrene, dermed ble forstått som «anonym». Den enkelte ble ikke hyllet, men de ble hyllet kollektivt. På lignende måte fremstilte Solveig Hvamstad husmødrene i artikkelen i *Urd* da hun hyllet den altruistiske, kjempende husmoren, samtidig som hun poengterte at de var mindre påskjønet. Husmoren ble også her tillagt stor verdi for sin innsats, men hun ble også forstått som en stor gruppe hvor mange hadde kjempet den samme, «hverdagslige» kampen – og «husmoren» ble dermed en fellesbenevnelse for å hylle en kollektiv innsats.

«Hun har gjort sin hjemmefronttjeneste i stillhet, husmoren. Hun har hverken latt seg hylde i tog med musikk i spissen, eller blitt båret på gullstol. Allikevel har hun stått på sin post dag ut

---

¹⁸⁴ Aftenposten morgen 17.05.1945 «Vår hyldest skal hun ha, hjemmets navnløse soldat.», s.3

¹⁸⁵ Aftenposten morgen 17.05.1945 «Vår hyldest skal hun ha, hjemmets navnløse soldat.», s.3

og dag inn i disse fem årene. Stadig har hun strevet og slitt, våket og lidt for mann, døtre og sønner.»¹⁸⁶

Fremstillingene i *Aftenposten* og *Urd* indikerer også at husmorens innsats ble sammenlignet med innsatsen til helter i organisert motstandskamp, blant annet ved at Hvamstad poengterte at husmødre ikke hadde blitt hyllet i parader. Motstandskjempere ble forstått til å ha kjempet en mer synlig kamp, som også ble mer hyllet i praksis og ble mer påskjønet. I motsetning til disse krigsheltene ble husmoren fremhevet med en innsats med hverdagslige element, som hadde foregått i det stille og mer i bakgrunnen. Essensen i husmorens innsats – som en livsbevarende og omsorgsgivende kamp – var både grunnlaget for at hun ble tilskrevet stor verdi og hyllet som motstandsaktør, men samtidig ble det poengtert som forklaringen på at hun ble mindre hyllet og anerkjent i reell forstand, fordi denne «hverdagslige» kampen ble utført av et bredt kollektiv, og deres innsats fremsto som mindre synlig.

Eivind Berggrav, biskop og leder av kirkekampen,¹⁸⁷ holdt en tale 17. mai, som ble videreformidlet over radio, og den ble også gjengitt i *Aftenposten*.¹⁸⁸ Han uttalte seg om det han kalte «leddene i Norgeskjeden», hvor alle hadde bidratt på sin måte i kampen for friheten, og Berggrav omtalte husmødrene som en del av de «usynlige ledd». Med dette mente han at de var viktige ledd i kampen, men likevel var deres innsats mindre synlig, samt mindre påaktet, i forhold til de som hadde kjempet på fremste linje i motstandsgrupper, blant annet ledere av illegal virksomhet.¹⁸⁹ Samtidig som Berggrav omtalte husmødrenes kamp som «usynlig», uttrykte han likevel stor anerkjennelse for «de usynlige» sin kamp, blant annet ved at han poengterte at de hadde hatt vesentlig betydning for motstandskampen i sin helhet: «Der skal vi huske på, at en kjedes ledd er alle like viktige, de synlige og de usynlige. Om de usynlige leddene ikke hadde holdt, hva verd hadde det så vært i de synlige?»¹⁹⁰ Berggrav fremmet dermed «de usynlige leddene» som likestilte og likeverdige helter som andre motstandsaktører.

---

¹⁸⁶ Urd, «Hatten av for husmoren i krigsårene». Vol.49, nr.3 (1945): s.78. Av Solveig Hvamstad.

¹⁸⁷ Heiene, «Berggrav, Eivind», s.38f. Berggrav ble arrestert av tyskerne i 1942 og satt i husarrest i egen hytte, under bevoktning.

¹⁸⁸ Eivind Berggrav, 17.05.1945, «En ung pike og biskop Eivind Berggrav taler.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01811P

; *Aftenposten* morgent 22.05.1945, «Varsomhet og barmhjertighet overfor uskyldige pårørende.», s.2

¹⁸⁹ Eivind Berggrav, 17.05.1945, «En ung pike og biskop Eivind Berggrav taler.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01811P

¹⁹⁰ Eivind Berggrav, 17.05.1945, «En ung pike og biskop Eivind Berggrav taler.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01811P

Videre i talen fremhevet Berggrav spesielt husmødrene som viktige deler av de usynlige leddene, og han poengterte at husmorens kamp hadde vært svært betydningsfull. Samtidig hevdet han at «alle» kvinner hadde kjempet, da kvinner uunngåelig måtte gjøre en innsats under krigen på grunn av deres rolle som husmor: «Jeg tenker på husmødrene – det er ikke én av dem som ikke har vært i strid, og slitt. Det finnes menn som ikke har lidt eller stridt, eller slitt noe større, men ingen kvinner jeg vet.»¹⁹¹ Uttalelsen fra Berggrav indikerer anerkjennelse til kvinner både for aktiv innsats i motstandsarbeid, og for å ha holdt fronten i hjemmet. Berggrav legger til grunn at alle husmødre hadde kjempet under krigen, fordi kampen og krigen kom direkte inn i deres sfære. Samtidig fremholder han at menn ikke var i en tilsvarende situasjon som kvinner, da de ikke måtte kjempe en hverdagslig kamp slik som husmødrene. Berggrav former med dette en hierarkisk ordning mellom menn og kvinner, hvor han setter kvinner høyest fordi «alle» kvinner hadde kjempet. Menn, mente han, kunne derimot unngå å delta i kampen på grunn av kjønnsrollemønsteret som ikke la opp til en lignende rolle for menn.

Samtidig er det en interessant kobling mellom husmorens plikt og den kampen hun førte. Selv om hun i vesentlig grad ble hyllet for å ha kjempet gjennom fem års krig, ble motivasjonen til husmoren for å ha deltatt i kampen påpekt som nødvendig og uunngåelig fordi krigen kom inn i hennes sfære – og som altruistisk og omsorgsgivende måtte hun dermed gjøre sitt ytterste for å ivareta familien og samfunnet. I forrige kapittel så jeg at kvinner ble særlig fremhevet og hyllet fordi de *frivillig* hadde deltatt i en mannssfære og selvoppofrende kjempet sammen med menn i motstandskampen. Husmoren, i motsetning til heltinnen, kjempet en kamp i egen sfære – og det ble av flere aktører, som jeg har vist, lagt til grunn at husmoren var pliktig til å føre denne kampen.

3.3 – Husmoren i illegal virksomhet

Fremstillingene jeg har diskutert til nå har fremhevet bidraget husmødrene hadde gitt til motstandskampen ved å ha utført sine tradisjonelle oppgaver i hjemmet. I fremstillingene ble denne innsatsen forstått som «forventet» av dem, men likevel tillagt stor verdi fordi arbeidet ble mer krevende under krigen, og det ble fremhevet som en viktig del av krigsinnsatsen. I dette delkapittelet diskuterer jeg hvordan husmoren ble fremstilt med illegale oppgaver, og fremstår som en blanding mellom husmoren og heltinnen; kvinner som var husmødre, men også

---

¹⁹¹ Eivind Berggrav, 17.05.1945, «En ung pike og biskop Eivind Berggrav taler.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1993-01811P

deltakende i illegal virksomhet. Delvis på grunn av «normaliteten» ved å være husmor kunne de også kamuflere sin deltakelse i illegale aktiviteter og gi støtte til aktører i motstandskampen, og til de som satt i fangenskap som følge av motstandsarbeid.

Husmødrenes deltakelse i illegal virksomhet trekker de i utgangspunktet utenfor sine tradisjonelle oppgaver og plikter, men også dette arbeidet ble knyttet tett sammen med tradisjonelt husmorarbeid og forventninger til husmorens evner og oppgaver. De ble blant annet fremstilt med oppgaver som å huse flyktninger og å besørge mat og pleie til motstandsfolk, og oppgavene står dermed i sterk sammenheng med forestillingen om husmorens uegennyttige omsorgsarbeid ovenfor andre. De ble dermed fremstilt som motstandsaktører, men med klare linjer mot husmoridealet og husmorens forventede egenskaper og oppgaver.

I en artikkel i *Friheten*, som inneholdt en appell rettet til kvinneorganisasjoner og husmorlagene om å komme raskt i gang igjen med organisasjonsvirksomheten, ble kvinners innsats under krigen omtalt. Her ble både kvinner som kjempet i organisert motstand, samt husmødrene innsats i hjemmet anerkjent. Videre ble det poengtert at også husmødrene var deltakende i illegal virksomhet og ble utsatt for straff og fengsling av nazistene som følge av dette. Dermed ble husmødrene fremstilt som aktører i motstandskampen ved å ha tatt del i illegale aktiviteter:

«Under krigen kjempet kvinnene på alle felter av hjemmefronten. Ikke minst var husmødrene, de titusener ukjente helter, aktive på sin. Tusener av dem var direkte berørt av naziterroren. Enten satt de selv i fengsler og konsentrasjonsleirer sammen med sine menn og sønner for sin deltagelse i kampen eller som gisler, eller de mistet sine forsørgere som ble arrestert og satt måneder og år i fengslene i Norge og Tyskland.»¹⁹²

Kvinner i rollen som husmor ble her skrevet frem med direkte og aktiv involvering i motstandskampen. Igjen ser jeg at husmødrene ble omtalt som «ukjente», og at den innsatsen de hadde gjort i hjemmet ble forstått som mer anonym enn innsatsen til aktører i organisert motstandskamp – i likhet med det jeg diskuterte ovenfor. Husmoren ble uansett fremlagt som likeverdig og jevnbyrdig aktør i kampen som andre aktører, både for sine hjemlige oppgaver og for å aktivt ha deltatt i den illegale sfæren.

---

¹⁹² Friheten 25.05.1945 «Til husmorlagene.», s.4

Når husmoren ble fremstilt med illegale oppgaver ble dette, i likhet med hennes arbeid i hjemmet, ofte fremstilt som en «forventet» innsats og hun ble påpekt å ha vært pliktig til å hjelpe og ivareta andre. Hennes innsats også på illegale områder fremgår dermed som nærmest uunngåelig på grunn av idéer om hennes iboende, naturlige evner som moralsk, omsorgsgivende og uegennyttig. Husmorens plikt til å bidra når hun kunne ble poengtert i en artikkel i *Urd* om husmødre i bygden Ekne i Trøndelag. De ble i artikkelen hyllet for å ha hjulpet fanger ved en fangeleir i området ved å blant annet smugle inn mat og pakker til dem.¹⁹³ I artikkelen legges det til grunn at kvinnene gjorde illegalt og risikabelt arbeid, og de ble hyllet for sin innsats med forsørgelse av mat, klær og omsorg til fangene. Dette viser en sammenknytning mellom den illegale aktiviteten og tradisjonelt husmorarbeid, og *Urd* påpekte at kvinnene gjorde denne illegale innsatsen basert på pliktfølelse:

«Hvor mye illegal mat gikk det ikke inn i leiren i skittentøysekkene i årenes løp. Jo, ja men kvinnene i Ekne kjente sin plikt og gjorde sin innsats. I over tre år holdt de stillingen på denne måten. De sviktet aldri. Trøtnet aldri av.»¹⁹⁴

Den illegale innsatsen Ekne-kvinnene utførte ble dermed fremstilt som en forlengning av tradisjonelt, hverdagslig arbeid i hjemmet, men mer risikabelt. Idealhusmoren som var selvoppofrende og altruistisk ble også her vektlagt, og tydeliggjør at Ekne-kvinnene var «gode» husmødre som hadde de riktige evnene og kvalitetene, og utførte de oppgavene de selv mente de skulle utføre.

Ekne-kvinnenes innsats kan i stor grad forstås som hjelpe-arbeid. I kapittel 2 diskuterte jeg hvordan kvinner kunne bli plassert i en hjelperrolle, men at de samtidig ble oppløftet for sin innsats, og ikke nødvendigvis fremsto som underordnede hjelpere. Fremstillingen av Ekne-kvinnene tyder også på at de ble tillagt stor betydning for arbeidet de gjorde, og at deres innsats ikke fremsto som noe underordnet. I artikkelen ble det poengtert det at kvinnene gjorde den største innsatsen, og de ble eksplisitt fremhevet som overordnet mennenes innsats og betydning for fangene i området: «Ja, det var selvsagt kvinnene som her tok det tyngste taket. Uten forkleinelse for mennene får en innrømme det.»¹⁹⁵ Kvinnenes innsats ble dermed tydeliggjort som den viktigste i området, og de ble fremhevet som de fremste aktørene i den illegale

---

¹⁹³ Urd, «Trønderkvinnens innsats under krigen». Vol.49, nr. 12 (1945): s.359. Av Fredrik von der Lippe.

¹⁹⁴ Urd, «Trønderkvinnens innsats under krigen». Vol.49, nr. 12 (1945): s.359. Av Fredrik von der Lippe.

¹⁹⁵ Urd, «Trønderkvinnens innsats under krigen». Vol.49, nr. 12 (1945): s.357. Av Fredrik von der Lippe.

virksomheten med å hjelpe fanger. Denne oppvurderingen av kvinnenes innsats i forhold til menn minner også om Berggravs tidligere refererte uttalelser. I begge fremstillingene fremkom en nedvurdering av den mannlige motstandsaktøren, samtidig som kvinnene ble løftet opp som de fremste kjemperne. Husmorens rolle ble oppfattet med visse plikter som førte de ut i aktiv illegal kamp – eller den illegale kampen ble ført til dem – og kvinnenes innsats ble dermed forstått som uunngåelig.

I fremstillinger av husmødrenes deltakelse på illegal front ble omsorg, pleie og proviantering gjerne vektlagt som oppgaver hun hadde, noe som tydeliggjør de illegale oppgavene som en forlengning av tradisjonelt husmorarbeid. Samtidig springer forståelsen av plikt på mange måter ut fra husmoridealet, da hun ble fremhevet med egenskaper som å være uegennyttig, omsorgsfull og selvoppofrende, og dermed ble de «illegale husmødrene» formet som idealhusmødre. I *Aftenposten* ble en tale av Rannveig Olsen, formann i Akershus krets av Norges Husmorforbund, gjengitt. Hun fremhevet at husmødre tok del i illegale aktiviteter, og hun påpekte hvordan motstandskampen uunngåelig entret hennes hjemlige sfære, og førte henne ut i illegal virksomhet. Olsen tillot også husmoren illegale oppgaver som fremstår som en forlengning av tradisjonelt husmorarbeid, og dermed at den uegennyttige husmoren var pliktig til å bidra i motstandskampen:

«Husmødrene har tatt så mangt et skippertak i disse årene, sa hun. Vi har bokstavelig talt båret tyngre bærer enn vi har hatt krefter til. Vi har levd i spenning og angst for våre kjære. Vi har gått på en vulkan når vi visste huset var fullt av sprengstoff, for det ble mor som ble den medsammensvarne [sic]. Og mor måtte skaffe plass til kamerater i dekning eller pleie en såret kamerat når uhellet var ute. Og på den måten ble mor en av de aktive på hjemmefronten.»¹⁹⁶

Psykiater Trygve Braatøy uttalte seg om husmødre som følte på plikt til å aktivt delta i illegal virksomhet på radio. Han poengterte at husmor-rollen tilrettela for å være motstandsaktør fordi husmødre fremsto som mer uskyldig. Braatøys ytringer samsvarer også med diskusjonen jeg førte i delkapittel 2.3, hvor det i flere fremstillinger ble påpekt at kvinner kunne oppfattes som mer uskyldig basert på tradisjonelle antakelser om «kvinnelighet». Braatøy poengterte i større grad at kvinner som hadde skalkeskjul som uskyldige mødre og at moderskap var en ressurs for å utføre illegale oppgaver. Han mente dermed at husmødre med små barn kunne føle seg pliktig til å delta aktivt i motstandsarbeid:

---

¹⁹⁶ Aftenposten aften 24.09.1945, «Husmødrene må interessere seg for politikk.», s.1

«Når husmødre med spedbarn, og mann på Grini, har fortsatt stensilering og distribuering av en illegal avis. Den brøt sammen da mannen ble satt inn. Hennes ni måneders mave var da et godt uskyldighetstegn ovenfor Gestapo. Den nyfødte var derfor ikke tilstrekkelig grunn til å unnlate å fortsette arbeid.»¹⁹⁷

Husmødres evner, kvaliteter, oppgaver og plikter fremstår som sentralt i fremstillinger av husmoren som motstandsaktør – både i fremstillinger hvor husmoren ble fremhevet for å ha utført tradisjonelt husarbeid, men også i fremstillinger av henne som deltaker i illegal virksomhet. De to kategoriene blir dermed på mange måter knyttet tett sammen, hvor tradisjonelt husmorarbeid ble fremhevet som en del av motstandskampen, og husmoren som illegal aktør ble fremstilt med oppgaver som var en forlengning av tradisjonelt husmorarbeid.

3.4 Husmorens innsats som et argument i den politiske og samfunnsmessige debatten

Fremstillingene jeg har diskutert så langt har gitt en rekke eksempler på at husmoren ble anerkjent med viktige funksjoner i motstandsarbeidet, og for å ha ytt stor innsats under krigen. I forrige kapittel argumenterte jeg for at forestillingen om «kvinneres innsats» ble brukt som et argument for å fremme kvinners politiske og samfunnsmessige posisjon. På lignende måte ble også «husmorens innsats» fremmet og brukt som et argument for å styrke – ikke bare kvinnenens posisjon – men mer spesifikt husmorens posisjon og verdi i samfunnet.

Når jeg nå diskuterer spesifikt fremstillinger av husmoren i samfunnsdebatten, etter at jeg diskuterte fremstillinger av kvinner generelt i forrige kapittel, kan dette i utgangspunktet tyde på et større skille mellom «kvinne» og «husmor». På den ene siden ble det argumentert for kvinner som fullt likestilte med menn, og på den andre siden ble det argumentert for kvinners særegne rolle i samfunnet. 1900-tallet var preget av to ulike strategier blant kvinnesaksorganisasjoner for hvordan kvinners samfunnsposisjon skulle utformes. Kari Melby hevder at kampen for *likestilling* mellom kjønnene sto sterkest ved århundreskiftet til 1900-tallet og i de første tiårene, mens i løpet av 1920-30-tallet ble *husmornormen* tydeligere. Både

---

¹⁹⁷ Trygve Braatøy, 13.10.1945, «Etterkrigsmentalitet. Lørdagskåseri av dr med Trygve Braatøy.». NRK radio. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_1994-03785P

likestillingsnormen og husmornormen var likevel tydelig til stede gjennom store deler av 1900-tallet.¹⁹⁸ Likestillingsnormen gikk hovedsakelig ut på at kvinner og menn skulle fullt ut likestilles på de fleste områder, mens husmornormen handlet om likestilling basert på forskjell. Dette innebar at det ble lagt til grunn at menn og kvinner hadde sine særegne egenskaper og kvalifikasjoner, og det skulle dermed tilrettelegges for kvinnen som husmor, men like fullt skulle kvinner og menn være likeverdige borgere.¹⁹⁹

Dette kan tyde på at «kvinne» og «husmor» på noen måter sto i motsetning til hverandre. Likevel ser jeg i kildene at de ikke fremstår som konkurrerende, men fremfor dette fremstår de to «rollene» som komplementære. Selv om «kvinne» og «husmor» ble fremstilt noe forskjellig i mediene, da husmødre omfatter en spesifikk gruppe av kvinner med et spesifikt arbeid som ble omtalt, har det gjort seg lite merkbart at den ene eller andre «rollen», eller normen, skulle fremmes foran den andre i diskusjonene. Fremfor dette ble det argumentert både for å tilrettelegge for kvinner i lønnet arbeid og som husmødre – og budskapet kommer gjerne fra en og samme avsender. Som tidligere nevnt var den umiddelbare etterkrigstiden lite preget av sterke partikonflikter og samfunnet fremsto på mange måter som et enhetlig fellesskap. Dette påvirket sannsynligvis at forskjellige krav på vegne av kvinnene ble fremmet uten at de nødvendigvis var, eller ble oppfattet som, motstridende, eller som innslag i en partipolitisk debatt. Som jeg vil vise i det følgende var også mye av essensen i diskusjonen både om kvinner og husmødre sin samfunnsmessige og politiske posisjon mye av det samme; de måtte aktiviseres og delta i politikken, og deres samfunnsposisjon måtte styrkes. Diskusjonene innebærer også mange likheter i retorikk, hvor kvinners og husmødres deltakelse i krigsårene ga energi til argumentene.

I likhet med kapittel 2 ser jeg også i diskusjoner rundt husmoren i den umiddelbare etterkrigstiden at hovedsakelig to idéer gjorde seg gjeldende i argumentasjonen for å styrke husmorens posisjon; hun hadde blitt *tilført* større politisk bevissthet under krigen, og hun hadde *bevist* sin samfunnsverdi under krigen. I forlengning av dette var det hovedsakelig to argumenter som ble fremmet, som i vesentlig grad var knyttet til hverandre. Husmoren måtte delta aktivt i politikken, og husmorrollen måtte bli anerkjent med en samfunnsnyttig rolle og et samfunnsnyttig arbeid. Begge disse argumentene ble gjerne poengtert i en og samme fremstilling, da det ble argumentert for at husmoren måtte delta politisk, for å selv kunne løse

---

¹⁹⁸ Melby, «Husmortid», s.302

¹⁹⁹ Melby, «Husmortid», s.304; Danielsen «Den kjønnsdelte arbeidsdagen», s.151f

problemer og utfordringer i eget arbeid. I tillegg ble betydningen av en politisk aktivisert husmor argumentert for i tråd med en forestilling om at kvinner, spesielt mødre, hadde naturlige instinkt for å bevare liv og opprettholde fred. Dette vil jeg komme tilbake til i et eget delkapittel på slutten.

I kapittel 2 diskuterte jeg hvordan krigsårene ble fremstilt som en «vekkelse» for kvinner, og på lignende måte ble husmødre fremstilt som «vekket» når det gjaldt deres «husmor-problemer». Dette gikk blant annet frem i en artikkel i *Kvinnefronten* hvor redaksjonen svarte på leserinnlegg som opprinnelig var på trykk i *Dagbladet*. En husmor hadde uttalt seg om utfordringer for husmødres politiske deltakelse, og *Kvinnefronten* hevdet at husmødre hadde opplevd krigen så kraftig at de hadde innsett verdien av eget arbeid, og betydningen av at de bidro i samfunnet. Argumentet var altså at krigen hadde tilført husmødre større politisk bevissthet og engasjement:

«Vi kvinner som 9.april 1940 med forferdelse så vårt land bli voldtatt er ikke de samme i dag. Fem års krig har utviklet oss mer enn 25 fredsår. Vår kamp – hvor vi enn befant oss i den – har gitt oss en selvfølelse og en trang til «å gjøre noe positivt» som de fleste av oss ikke hadde i 1940. Derfor sier denne kvinnen [innsenderen] med selvfølgelighet at kvinnen skal «følge med i politikk og studiesirkler». Hvor mange husmødre sa det for fem år siden?»²⁰⁰

Krigen ble hevdet å ha vært et vendepunkt for husmødre, hvor de gjennom en hard kamp hadde innsett nødvendigheten av aktiv deltakelse i politikk og samfunn. Samtidig ble politisk deltakelse gjerne fremstilt som nødvendig for at husmødre skulle kunne forbedre egne arbeidskår og livsvilkår. I *Friheten* ble det i et leserinnlegg fra en husmor påstått at husmødre gjennom sine erfaringer fra krigsårene hadde blitt mer bevisst på egne problem, og hvordan de kunne løses. Husmoren argumenterte for at under krigen hadde husmødre lært at de måtte delta aktivt for å bidra i utformingen av politikk, samfunn og eget arbeid:

«Vi husmødre har vært for lite interesserte i å følge med i samfunnslivet. Krigen har lært oss noe annet. Det blir ethvert tenkende menneskes plikt å følge med i hva som skjer, også utenfor hjemmet, da det jo er det som er bestemmende for hjemmene.»²⁰¹

---

²⁰⁰ Kvinnefronten, «Kvinnene kommer!». Vol.1, nr. 5 (1945): s.2

²⁰¹ Friheten 24.08.1945, «En husmors takk til «Friheten»», s.8

I en annen fremstilling i *Friheten* knyttet artikkelforfatteren større politisk engasjement blant husmødre direkte sammen med deres deltakelse på den illegale fronten. Hun hevdet at husmødres erfaringer med illegal aktivitet hadde vært en viktig faktor for at husmødre kom ut av krigen som mer politisk engasjert og aktivisert.

«På så mange måter ble husmødrene direkte berørt av krigen og det illegale arbeidet at det utvilsomt vil sette spor etter seg. [...] Det kan nevnes utallige eksempler på det illegale arbeidet, der den alminnelige husmor ble aktiv deltaker. Dette har utvilsomt vært en politisk skole for mange, de ble mer interessert i det politiske liv enn de var før krigen.»²⁰²

I tillegg til fremstillinger hvor husmoren ble fremhevet som mer politisk aktivisert som følge av krigen, ble det også av flere argumentert for at husmødre hadde vært en verdifull kampkraft under krigen, og at de hadde bevist sin verdi. *Aftenposten* refererte fra et møte Aker Høyre holdt i forbindelse med valgkampen, og siterte Høyre-kvinnen Marjorie Munthe-Kaas fra en tale hun hadde holdt. Hun krevde økt tilrettelegging for husmoryrket, og fremhevet husmødrenes innsats under krigen for å styrke argumentet og kravet. Munthe-Kaas påsto at husmoren hadde bevist sin verdi under krigen, og argumenterte for husmorens rolle og arbeid som verdifullt og samfunnsnyttig i forlengning av dette. *Aftenposten* skrev at «Hun fremholdt at husmoren i kraft av sin innsats i disse tunge år har krav på at det nu blir lettere adgang for de unge til å få en tidsmessig og solid utdanning i husmoryrket.»²⁰³

Munthe-Kaas sine ytringer tyder også på at det forelå en bredere, offentlig anerkjennelse av husmorens innsats som bidro til at husmødre nå krevde større tilrettelegging for husmoryrket. I enkelte fremstillinger blir idéen om en offentlig anerkjennelse ovenfor husmoren i samfunnet tydeliggjort, blant annet i en henstilling av høyesterettsdommer Thomas Bonnevie. Henstillingen er gjengitt både i *Friheten*²⁰⁴ og i *Aftenposten*, og Bonnevie argumenterte for at en ny regjering etter krigen måtte romme et større spekter av mennesker fra motstandskampen – og husmødre kan forstås som aktører han mente burde inkluderes: «[...] for det er neppe mange som mener annet enn at regjeringen nu bør suppleres med atskillige dyktige menn og/eller kvinner fra Hjemmefronten – ordet da tatt i videste mening.»²⁰⁵ Bonnevie hevdet at kravet om kvinner, også husmødre, sin representasjon i regjering var en utbredt mening. Tanken

---

²⁰² *Friheten* 21.09.1945, «Angår politikk husmødrene?», s.7

²⁰³ *Aftenposten* aften 20.09.1945, «Høyre er det eneste virkelige folkeparti – de andre er klassepartier.», s.2

²⁰⁴ *Friheten* 18.06.1945, «En henstilling til Nygaardsvold», s.8

²⁰⁵ *Aftenposten* morgen 18.06.1945, «En henstilling til Nygaardsvold», s.2

bak var sannsynligvis at krigsårene hadde skapt større anerkjennelse for husmødrenes samfunnsverdi. I en artikkel i *Urd* ble det også fremhevet at husmoren, i kraft av den kampen hun hadde ført, hadde gjort sitt arbeid og sine «problemer» mer synlig og anerkjent i offentligheten:

«At husmorens problemer nå er satt under debatt, kommer av de ganske spesielle forhold hun har levd i under krigen, med køer, matmangel, lapping og mange andre ting. De har gjort at selv den blindeste mann har oppdaget hvilket kjempearbeid er pålagt henne.»²⁰⁶

Disse eksemplene indikerer en forestilling om at husmoren hadde kommet styrket ut av krigen på grunn av innsatsen hun hadde ytt, som «hele samfunnet» hadde sett og anerkjent. Jeg mener de viser en fremtidsoptimisme i den forstand at de mente husmødrenes rolle ville styrkes fremover, både ved at samfunnet anerkjente hennes betydning, samt ved at hun selv ville kjempe for egne rettigheter.

I en artikkel i *Kvinnefronten* ble også en større anerkjennelse som følge av krigsårene knyttet til husmoren: «I de krigsårene vi nå har gjennomlevd har vanskelighetene for husmødrene vært særskilt store, og betydningen av deres arbeid er kommet tydeligere fram enn før.»²⁰⁷ Videre i artikkelen ble det, i likhet med flere av eksemplene ovenfor, argumentert for at husmorens styrkede samfunnsposisjon måtte videreføres. Samtidig uttrykte artikkelforfatteren også en form for bekymring for at husmorens innsats ville glemmes, og at husmoren ville forsvinne ut av offentligheten. Fremstillingen minner både om fremstillingene jeg diskuterte i kapittel 2, hvor jeg så at det utviklet seg en bekymring ovenfor om kvinnes antatte styrkede samfunnsposisjon bare var midlertidig, samt det minner om den «anonyme» husmoren som jeg diskuterte ovenfor. Samtidig som husmoren ble løftet frem med en oppvurdert samfunnsrolle på grunn av krigen hvor hun hadde mottatt større anerkjennelse, ble det nemlig påpekt at denne anerkjennelsen ikke var tilstrekkelig befestet. Artikkelforfatteren mente at anerkjennelsen av husmoren i den umiddelbare etterkrigstiden kunne være midlertidig, hvis ikke husmoren ble gitt større anerkjennelse i praksis:

«Hun har utvidet sin horisont, hun har lært å se sitt arbeid ikke isolert, men i forbindelse med andre grener av samfunnslivet. På dette grunnlag må arbeidet føres videre. Folk må få øynene

---

²⁰⁶ Urd, «Husmoren». Vol.49, nr. 6 (1945): s.176. Av Pernille.

²⁰⁷ Kvinnefronten, «Husmoren». Vol.1, nr. 3 (1945): s.2

opp for husmorarbeidets betydning, ikke bare i krigstid, men også i normale tider. Og husmoren på sin side må utvide de posisjoner hun har vunnet. Samfunnet må interessere seg for hennes arbeid, ikke bare med anerkjennende ord, men også i gjerning.»²⁰⁸

3.4.1 Husmorens fredsbevarende instinkt

Jeg har tidligere beskrevet hvordan den umiddelbare etterkrigstiden hadde fellestrekk med kvinnestemmerettskampen i kjølvannet av unionskonflikten. Begge ganger ble kvinners inntreden og tilstedeværelse i den offentlige sfæren aktualisert, og knyttet til forestillinger om at kvinnene hadde krav på en eller annen form for politisk gevinst. Ida Blom har hevdet at på sent 1800-tallet og tidlig 1900-tallet var mange usikre på kvinners inntreden i den offentlige sfæren, fordi de var bekymret for konsekvensene det kunne ha på kvinners «naturlige vesen». Mange mente at de omsorgsgivende og kjærlige elementene ved kvinneligheten kunne bli ødelagt, samt at samfunnet kunne bryte sammen, dersom kvinnen entret det offentlige.²⁰⁹ Historiker Eirinn Larsen har også hevdet at enkelte uttalte at kvinnestemmeretten var en trussel mot naturens orden, i behandlingen av kvinnestemmeretten frem mot 1913. Hun påpeker at dette likevel også ble motsagt, med argument om at kvinners særegne, moderlige egenskaper kunne være en ressurs i politikken.²¹⁰

I den umiddelbare etterkrigstiden ser jeg en større vektlegging av kvinners særegne egenskaper som ble fremhevet som en ressurs for politikk og samfunn. Kvinnelighet og kvinnens natur ble poengtert som en nødvendighet for å skape og bevare fred, og også her ble husmødres innsats i, og erfaringer fra, krigsårene brukt som et sentralt argument for å fremme husmødres nødvendige deltakelse i politikk. Det ble nemlig i stor grad vektlagt at husmødre hadde andre erfaringer fra krigen enn menn, på grunn av deres freds- og livsbevarende instinkt. Kvinner representerte dermed noe kvalitativt annerledes enn menn, og de ble fremstilt som en særegen og verdifull ressurs som samfunnet ikke kunne la være å inkludere. Samtidig som husmoren dermed ble løftet frem med særegne ressurser som hadde stor samfunnsverdi, bidro dette også til å nedvurdere mannen for hans manglende egenskaper.

---

²⁰⁸ Kvinnefronten, «Husmoren». Vol.1, nr. 3 (1945): s.2

²⁰⁹ Blom, «Hva er en borger?», s.524

²¹⁰ Larsen, «Stemmerett til alle!», s.104

Den naturlige kvinneligheten var i tråd med kvinneidealet som knyttet kvinnen til den private sfære, men fremfor at dette ble påpekt at burde burde vernes mot den umoralske, offentlige sfære, ble dette fremhevet som egenskaper storsamfunnet trengte. Dermed ble kvinneligheten som tradisjonelt fremmet kvinnen som husmor, i denne sammenhengen knyttet sammen med kvinnen som aktiv samfunnsdeltaker. Argumentene rettet seg både mot husmødrene selv; at derfor måtte de delta, og mot samfunnet som helhet med krav om husmødrene måtte bli sluppet til og bli inkludert, fordi de brakte med seg nødvendige freds- og livsbevarende evner.

Kravet om husmødres nødvendige deltakelse i politikken ble blant annet poengtert i en artikkel i *Urd* om gjenreisningen etter krigen. Artikkelforfatteren hevdet at mødre hadde lidd mest under krigen, og derfor var det de som først og fremst skape fred: «Ingen lider vel sånn under en krig som vi mødre. Derfor må vi også være de første til å motarbeide den.»²¹¹ Kvinner ble ikke her tilskrevet spesifikke kvalifikasjoner ved å være mødre som utgjorde dem til verdifulle politiske deltakere, men likevel ligger det til grunn en forståelse om at kvinner hadde gjort seg andre erfaringer enn menn under krigen fordi de hadde en særegen kvinnelighet som bevarer av liv og fred. Samtidig viser denne fremstillingen hvordan diskusjonen om kvinners politiske deltakelse løftet evner som tradisjonelt hadde vært premisset for at kvinner ikke skulle delta i den umoralske, politiske sfæren, frem som nødvendige i politikk.

Sammenkoblingen mellom hjemmet og offentligheten ble gjort av flere aktører som ytret seg om husmorens politiske deltakelse. Dette ble f.eks. gjort i en artikkel i *Friheten* med en oppfordring til husmødre om å bli politisk aktivisert. Her ble husmødres «naturgitte» evner fremhevet som nødvendig for å skape en best mulig verden i fremtiden, og at krigen hadde vist at disse evnene måtte inn i politikken nå. Artikkelforfatteren mente at husmorens rammer i den hjemlige sfæren ble utfordret under krigen og at husmødre måtte fortsette å utfordre tradisjonelle rammer også i fredstid:

«Kvinnene har det bevarende instinkt, vi vil først og fremst redde det som lever, ikke ødelegge det. Vi har vist at vi kan gjøre en innsats i krigen også. Men skal vi få ryddet opp i verden nå, nytter det ikke å begynne med en feiekost.»²¹²

---

²¹¹ Urd, «Gjenreisningen». Vol.49, nr. 6 (1945): s.158. Av Elisabeth Christie.

²¹² Friheten 24.08.1945, «Verden bygges opp igjen.», s.8

Oppfordringen i *Friheten* innehar en retorikk som koblet sammen kjente og tradisjonelle oppgaver for husmoren i hjemmet med husmoren i storsamfunnet, ved å vise til nødvendigheten av at husmoren steg utenfor tradisjonelle rammer og medbrakte sine spesielle, naturgitte evner inn i politikken.

I en annen artikkel i *Friheten* poengteres også kvinners ansvar for landets fremtid. Kvinners særlige ansvar og særegne evner for å beskytte liv og bevare fred ble påpekt, og også her ble deres oppgaver som mødre løftet utenfor tradisjonelle rammer og knyttet sammen med deres ansvar for det større samfunnet: «Ja, vi kvinner som har ansvaret for den kommende slekt, vi vil ikke lenger være passive eller likegyldige for det som skjer i vårt samfunn.»²¹³ Videre i artikkelen ble også kvinners særegne erfaringer fra krigsårene fremhevet for å styrke argumentet om husmødres nødvendige deltakelse i politikk og samfunn: «Krigens redsler og Gestapos morderhånd har skaket oss altfor meget opp til at vi skulle forbli tilskuere og overlate til de andre å bestemme landets politikk.»²¹⁴

I dette utsagnet ligger det en kritikk rettet mot kvinners politiske passivitet i forkant av krigen. Samtidig ligger der en kritikk rettet mot menn som hadde styrt landet og ført samfunnet ut i en krig. Denne, noe implisitte, kritikken mot menn ble tydeligere uttalt i et leserinnlegg i *Kvinnefronten*. Leseren kritiserte mannen for å ha en krigsvillig natur, og i forlengning av dette argumenterte leseren for at kvinner måtte inkluderes i politikken fordi de hadde særlige evner for å skape og opprettholde fred:

«Det er mannen som har styrt hit-inn-til, og han har gang på gang ført oss ut i kaos – kaos. Nå vil vi ha kvinner – mødre med til å bremse denne forferdelige herskesyken og erobringslysten.»²¹⁵

Kvinnefrontens leser vektla dermed ikke bare kvinnens særegne evner, men også mannens manglende evner. Kvinner, og spesielt mødre, i politikken ble fremmet som en forutsetning for å skape og bevare fred, da de hadde en spesifikk kvinnelig natur som var mer fredelig enn mannens. Menn ble formet som «syndebukk», da de ble fremholdt som aktørene som sto bak krigen. Idéen om kvinnen som derimot hadde blitt holdt utenfor, ble på dette grunnlaget løftet

---

²¹³ *Friheten* 13.07.1945, «Landets framtid i folkets hånd.», s.6

²¹⁴ *Friheten* 13.07.1945, «Landets framtid i folkets hånd.», s.6

²¹⁵ *Kvinnefronten*, «Fra våre lesere». Vol.1, nr. 4 (1945): s.6

opp som et verdifullt og nyttig samfunnsmedlem med sine spesielle evner, som hadde sin rettmessige plass ved siden av mannen i politikk- og samfunnsstyring.

I talen av Husmorforbundets leder Rannveig Olsen på et kretsmøte i september, som jeg også har omtalt tidligere, ble også husmødres fredsbevarende evner fremhevet som argument for å styrke deres deltakelse i politikk og samfunn. Hun vektla hvordan mødres oppgaver med å oppdra og bevare sine barn ble hardt rammet av krigen, og i forlengning av dette at husmødre måtte delta politisk. Igjen ser jeg hvordan tradisjonelle rammer i hjemlig sfære som ble sprengt under krigen, ble knyttet sammen med å fremme husmødre som politiske deltakere. Olsen bygger også opp under en oppvurdering av kvinnen og hennes evner, samt en nedvurdering av mannen som hun poengterte som mer krigerske:

«Og når vi nu har fått oppleve, fått føle på kroppen hva politikerne har brakt over verden, at de i enkelte land til og med har fratatt foreldre og hjemmene retten til å oppdra barna og retten til å være ungdommens veiledere, og at dette har resultert i den rene barbari og utslettelse av alle menneskelige følelser, da må vel endelig tiden være kommet også til kvinnene, og da først og fremst til oss mødre og husmødre som har fått føle det hardest, til å ta fatt på politikken.»²¹⁶

3.5 Avsluttende oppsummering

I dette kapittelet har jeg diskutert hvordan husmoren ble fremstilt som en del av krigsinnsatsen og motstandskampen i egenskap av å være husmor. Jeg har argumentert for at husmoren i vesentlig grad ble anerkjent og hyllet som en betydningsfull motstandsaktør ved å ha utført tradisjonelt arbeid knyttet til husmorrollen, og også som deltaker i illegal virksomhet. Det har vært et betydelig materiale i kildene hvor husmoren ble fremstilt som en del av motstandskampen, og hun ble hyllet for å ha ytt en verdifull innsats. Jeg har diskutert fremstillingene innenfor to hovedkategorier, i tillegg til en underkategori i tilknytning til kategori 1.

I kategori 1 viste jeg at husmoren ble hyllet med en sentral funksjon i motstandskampen ved å ha utført sitt husmorarbeid, og i kraft av dette ivaretok hun familien, storsamfunnet og motstandskampen, og hun fremsto som et nasjonalt symbol. Samtidig så jeg at hyllesten av

---

²¹⁶ Aftenposten aften 24.09.1945, «Husmødrene må interessere seg for politikk.», s.1

husmoren i enkelte tilfeller ble supplert med ytringer om at husmoren var «anonym» og «ukjent», fordi hennes innsats var hverdagslig. Jeg argumenterte for at «husmoren» som ble hyllet i flere fremstillinger symboliserte den kollektive innsatsen til hele nasjonens husmødre. I kategori 2 viste jeg at husmoren også ble anerkjent med oppgaver direkte koblet til illegal virksomhet, og at dette ble betraktet som en forlengning av husmorens plikter og oppgaver i den hjemlige sfæren. Dermed fremsto de to kategoriene jeg utarbeidet som tett sammenknyttet da husmorens plikter i hjemmet ble fremstilt som en del av motstandskampen, og husmorens illegale oppgaver ble fremstilt som en del av hennes plikter som husmor.

Avslutningsvis viste jeg hvordan husmorens innsats ble brukt som et argument i den politiske og samfunnsmessige debatten, og jeg så her mange likhetstrekk med diskusjonen jeg førte i delkapittel 2.6. Husmoren hadde både *bevist* sin samfunnsverdi og hun hadde blitt *tilført* større politisk engasjement. Flere aktører argumenterte også for at husmoren var blitt mer politisk aktivisert under krigen, og hadde erkjent sitt ansvar for å løse egne «husmorproblemer». I tillegg mente enkelte at husmoren hadde erfart krigen annerledes enn menn, på grunn av deres «naturlige» instinkt for å bevare liv og opprettholde fred. Dermed argumenterte de for at husmoren var nødvendig i politikk- og samfunnsstyring da hun brakte med seg særegne egenskaper som mannen manglet.

Innledningsvis la jeg frem et sitat av Lenz og Storeide hvor de hevdet at husmorens innsats hadde blitt fremstilt som «bare» husmorarbeid i krigslitteratur, og ikke som en del av motstandskampen. I dette kapittelet har jeg argumentert for at husmorens innsats både ble fremstilt som en del av forventet husmorarbeid, men *også* som en del av motstandskampen. Husmoren ble hyllet for sin innsats under krigen i tråd med at hun hadde utført hverdagslige oppgaver, men samtidig ble dette arbeidet i vesentlig grad fremhevet som sentralt for hele den nasjonale motstanden.

4 Konklusjon

Hovedproblemstillingen for denne oppgaven har vært: *Hvordan ble motstandskvinner fremstilt i norske medier i den umiddelbare etterkrigstiden, fra mai 1945 – desember 1945?* Jeg har diskutert hvordan og i hvilken grad kvinner ble fremstilt som en del av den norske motstandskampen på ulike måter i de første månedene etter frigjøringen, og dette har jeg gjort ved å legge en bred definisjon av «motstand» til grunn. Jeg har tatt samtidens faktiske forståelser av hva kvinnene bidro med i motstandsarbeidet på alvor, og utformet egne kategorier med utgangspunkt i disse forståelsene. Jeg oppdaget at det var et omfattende materiale som omtalte kvinnene som motstandsaktører i kildene jeg har undersøkt, og jeg har identifisert to hovedkategorier av roller som motstandskvinnene ble fremstilt i. Disse har utgjort hvert sitt kapittel: kapittel 2 om «Motstandsheltinnen» og kapittel 3 om «Motstandshusmoren».

Ut fra tidligere forskning kunne man forventet at kvinnene i liten grad ville være synliggjort som motstandsaktører og som heltinner i norsk offentlighet i de første fredsmånedene. Forskerne mente at heltinnen i stor grad hadde blitt marginalisert i etterkrigstiden, og de forklarte de «glemte» motstandskvinnene blant annet ved at kvinnene ikke hadde fortalt om egen innsats, samt at menn ikke hadde vært flinke nok til å belyse kvinnenes bidrag. Hyllester av husmoren fremsto også for flere av forskerne som et uttrykk for en nedvurdering av kvinners *egentlige* motstandsinnnsats.

Jeg oppdaget raskt at kildene skapte en klar kobling mellom husmoren og motstandsarbeid hvor de kollektivt ble hyllet og tillagt en viktig funksjon i motstandskampen ved å utføre sine plikter og oppgaver knyttet til husmorrollen. Jeg kunne, som andre forskere, ha valgt å behandle dette som «ugyldige» uttrykk for motstand, men min metodiske tilnærming innebar at denne koblingen måtte tas på alvor og inkluderes i min egen analyse. Konteksten en fremstilling skapes i er sentralt for å tolke ytringene på samtidens egne premisser, og derfor var det viktig for meg å ta utgangspunkt i samtidens kjønnsrollemønster, der menn skulle være familieforsørgere, mens kvinnen primært skulle arbeide som ulønnet husmor i hjemmet. I tillegg ble fremstillingene jeg har studert skapt i en kontekst hvor samfunnet nylig var ferdig med fem års krig, og fortolkninger av, og historier om, krigen og motstandskampen ble offentliggjort og fortalt fritt for første gang.

Dette har ført til at funnene mine ikke har vært i samsvar med forventningene jeg hadde skapt meg basert på forskningen på motstandskvinner. Husmoren ble formidlet om som en legitim og verdifull motstandsaktør, og dette fremkom vel og merke ved siden av hyllester av kvinners aktive deltakelse i organisert motstandsvirksomhet. I min studie har jeg vist at kvinner som heltinner, med risikable oppgaver og som deltakere i organisert illegal virksomhet, ble formidlet om i samtlige av mediene i den umiddelbare etterkrigstiden. Det finnes en rekke eksempler på at kvinner selv fortalte om egen innsats, og de ble også ofte løftet frem av andre, både mannlige og kvinnelige aktører. Ikke minst ser jeg at «Motstandsheltinnen» og «Motstandshusmoren» var hverken konkurrerende eller motsetninger, men begge fremsto som to verdifulle roller kvinner hadde fylt under krigsårene. Fremstillinger av husmoren som motstandsaktør undergravde dermed ikke fremstillinger av kvinners innsats i annet motstandsarbeid; begge kategoriene ble rikt omtalt i kildene og tillagt stor betydning for motstandskampen.

Det gjorde seg også merkbart at fremstillinger av motstandskvinner ofte var knyttet til politiske og samfunnsmessige diskusjoner, hvor deres innsats ble fremstilt i sammenheng med å argumentere for kvinners samfunnsmessige posisjon – som likestilte med menn og som husmødre. I den sammenheng så jeg at det var lite «avvik» mellom kildene, i den forstand jeg bare i liten grad har klart å påvise variasjoner i hvordan motstandskvinnene ble fremstilt ut ifra kildetyper og aktører som ytret seg. Medienes ulike politiske tilhørighet og målgruppen de rettet seg mot har i liten grad manifestert seg i fremstillinger av motstandskvinnenes ulike roller og funksjoner. Det ble argumentert både for kvinners og husmødres samfunnsmessige posisjon fra de samme avsenderne, og både likestillingsnormen og husmørnormen viste seg i de ulike mediene.

Kapittel 2 var viet fremstillinger av motstandskvinner som heltinner i aktiv illegal virksomhet, og jeg identifiserte her fire ulike kategorier, basert på måten de ble skrevet frem i kildene. De fire kategoriene var: «ukjønnede heltinner», «heltinnen som idealkvinne», «mandige heltinner» og «hjelper eller heltinne?». I kategori 1, de «ukjønnede heltinner», tok jeg utgangspunkt i at mange fremstillinger viste til et større, kollektivt «vi», og hvor alle som hadde vært motstandere av tyskere og NS, i større eller mindre grad, ble løftet frem som motstandsaktører. Kvinner og menn ble inkorporert i hyllester av motstandskjempere på lik linje, vel og merke uten at kjønn kom i fokus. De øvrige kategoriene i dette kapitlet viste nemlig derimot at kjønn på ulike måter ble eksplisitt tematisert i fremstillingene av motstandskvinner, og at samtidens kjønnsrollemønstre lå som et bakteppe i fremstillingene. Fremstillingene jeg refererte til i

kategori 1 viste kvinner som jevnbyrdige med mannlige motstandshelter – hvor begge ble omtalt på lik linje som «naturlige» aktører i motstandskampen.

I kategori 2, «heltinnen som idealkvinne», var det derimot heltinnens kvinnelighet som var det vesentlige. Jeg viste at kvinner ble fremstilt som «idealkvinner» ved at visse evner og ferdigheter som sprang ut fra samtidens kvinneideal ble fremhevet som faktorer for at kvinnene var vellykkede motstandsheltinner. Fremstillingene i denne kategorien hadde noen variasjoner, da noen lente seg mer mot et moderne ideal som hadde begynt å vokse frem via underholdningskanaler som film noen tiår tidligere, mens andre lente seg mer mot et tradisjonelt kvinneideal. Hovedsakelig var det artikler i *Urd* som i størst grad vektla det moderne. Motstandskvinnene ble her formet som selvstendige og forførende kvinner, og som listig spilte på fiendens tradisjonelle antakelser om kvinnelighet for å utføre sine illegale oppgaver.

I artikler i mediene som var rettet mot en allmenn offentlighet ble derimot ikke de forførende og listige egenskapene vektlagt på lignende måte. Fremfor dette ble evner knyttet til et mer tradisjonelt kvinneideal poengtert, hvor kvinnenes omsorgsfulle, underdanige og uskyldige kvaliteter i større grad ble fremhevet. Sentralt i alle fremstillingene i kategori 2 var likevel forståelser til grunn om at tyskerne oppfattet kvinnene som «uskyldige», og dette ble fremhevet som en fordel for motstandskvinner, og en verdifull ressurs for hele motstandskampen. Kvinnenes antatte uskyldighet bidro, paradoksalt nok, til å skifte maktbalansen i kvinnenes og motstandsarbeidets favør. Betydningen av seksuell kontroll sto også sentralt i fremstillingene i denne kategorien, og motstandskvinner ble fremstilt som «rene» kvinner som kontrollert kunne spille på egen seksualitet for å lure fienden, og utføre oppdraget sitt. Jeg så i kildematerialet at tyskerjenter kunne bli tillagt lignende forførende og listige egenskaper som motstandskvinner, men den vesentlige forskjellen lå i hvem kvinnene hadde forsøkt å lure. Tyskerjenter hadde innledet forhold med fienden og hadde lurt de «gode nordmenn», og fremsto dermed som «urene» kvinner. Motstandskvinner ble derimot hyllet for å spille på egen seksualitet og tyskernes begjær til nasjonens fortjeneste, og dermed ble de forstått som moralske og med seksuell kontroll.

I kategori 3, «mandige heltinner», ble også motstandskvinner fremstilt «kjønnet». Der kvinnene i kategori 2 ble hyllet i tråd med sin kvinnelighet, ble de i fremstillingene i kategori 3 hyllet for sin mandighet. Kvinnene ble her tilskrevet egenskaper, ferdigheter og karakteristikker som i samtiden opprinnelig var ansett som mannlige, og det ble fremhevet at kvinnene kunne mestre

antatt mannsarbeid i motstandskampen. Kvinnene ble dermed hyllet for å ha brutt med forventninger og utfordret kjønnsroller, og mestret en mannssfære – og de ble formet som «mandige» heltinner. I disse fremstillingene ble «heltinnen» forsøkt likestilt med «helten», ved å fremme kvinnene som jevnbyrdige med menn da at de hadde mestret mennenes arbeid. Den faktiske implikasjonen var likevel at kvinnen egentlig ble vurdert høyest fordi hun hadde selvoppofrende gått inn i funksjoner som brøt med samtidens kjønnsrollemønstre, og utført oppgaver som egentlig ikke var forventet av dem.

I de tre første kategoriene fremsto kvinner i stor grad som selvstendige heltinner, og deres innsats og bidrag til kampen ble av flere aktører poengtert som jevnbyrdig med mennenes. Kategori 4, «hjelper eller heltinne?», var av en litt annen karakter, da kvinner også her ble fremstilt som verdifulle motstandsaktører, men på en slik måte at premisset om likeverd ble utfordret eller problematisert. I fremstillingene jeg refererte i kategori 4 ble kvinners innsats gjerne fremhevet og understreket som særlig selvoppofrende og beundringsverdig fordi de hadde brutt med kjønnsroller og forventninger – i likhet med kategori 3. Samtidig ble kvinnene eksplisitt eller implisitt plassert i en hjelperrolle, og tillagt funksjon som hjelpere til menn som dermed var de fremste, eller «egentlige», heltene.

Fremstillingene jeg fremla i kapittel 2 viste at heltinnen ble hyllet på forskjellige måter da de ble tillagt ulike evner, ferdigheter og med ulike funksjoner i motstandskampen. Uavhengig av hvordan heltinnen ble fremstilt, ble hun i stor grad anerkjent for sin innsats og for å ha spilt en viktig og verdifull rolle i motstandskampen. Kvinnenes innsats under krigen ble også fremholdt som et argument i politiske og samfunnsmessige diskusjoner i den umiddelbare etterkrigstiden. Jeg har vist eksempler på hvordan «kvinners innsats» ble brukt som et argument for å styrke kvinners samfunnsposisjon, og for å argumentere for økt likestilling mellom kvinner og menn. Flere aktører argumenterte for at kvinner fortjente å bli representert i regjering, og at de fortjente like rettigheter i arbeidslivet som menn på grunn av innsatsen de hadde gjort under krigen.

Disse kravene tok utgangspunkt i en forestilling om at kvinner hadde *bevist* noe under krigen, da de gjennom sin innsats hadde bevist sin verdi som likestilt samfunnsmedlem med mannen. I diskusjoner om kvinners rettmessige samfunnsposisjon i den umiddelbare etterkrigstiden ble det blant annet fremlagt flere henstillinger fra kvinnesaksorganisasjoner om kvinner i regjering, og de poengterte at dette var et utbredt krav da det forelå en nyvunnen anerkjennelse for kvinner

på grunn av deres innsats. Dermed fremsto kravene som noe som gikk ut over den enkelte kvinneorganisasjon, og var et krav fra et større «vi» i samfunnet.

I tillegg ble det argumentert for at kvinnene hadde blitt *tilført* økt politisk engasjement og at kvinner hadde blitt mer politisk aktivisert som følge av krigen. Flere argumenterte for at krigsårene hadde «vekket» kvinnene, som nå ville ta ansvar og bidra i politikk og samfunn i større grad enn tidligere. I mange av disse fremstillingene lå der en fremtidsoptimisme og tro på at kvinnene ville styrke sin samfunnsposisjon. Samtidig så jeg at enkelte aktører uttrykte bekymring for om de endringene de mente var kommet som følge av krigen, ikke ville bli befestet og videreutviklet. Den umiddelbare etterkrigstiden fremsto som et mulighetsvindu, der den antatte styrkede posisjonen til kvinnene som følge av krigen ble oppfattet som midlertidig og at det var en risiko for at kvinnene ville forsvinne ut av det offentlige rom – enten ved at menn i fremtredende posisjoner ikke slapp kvinnene til, eller ved at kvinnene selv ikke grep muligheten.

Mens kapittel 2 om «Motstandsheltinnen» var viet en gruppe kvinner som deltok i aktiv og organisert motstandsvirksomhet på ulike måter, var kapittel 3 om «Motstandshusmoren» viet en gruppe kvinner med en spesifikk rolle og funksjon i samfunnet. Husmoren var en rolle som forskerne på motstandskvinner har hevdet ikke ble knyttet til motstandskampen, og til dels undergravde kvinners *egentlige* motstandsarbeid. Jeg viste i dette kapittelet at husmoren ble tillagt stor betydning i motstandskampen, og jeg identifiserte to hovedkategorier basert på måten husmoren ble fremstilt i kildene. I den første hovedkategorien diskuterte jeg fremstillinger av husmoren som motstandsaktør ved å utføre sine plikter og oppgaver i hjemmet. En underkategori her var den «anonyme» husmoren, hvor «husmoren» som ble hyllet fremsto som et symbol på en kollektiv innsats av nasjonens husmødre. Den andre hovedkategorien var husmoren som deltaker i illegal virksomhet, som hadde visse likhetstrekk med fremstillinger av «heltinnen» som jeg fremla i kapittel 2. Vesentlige trekk ved fremstillingene av husmoren i begge hovedkategoriene var at hennes innsats ble tett knyttet til tradisjonelt og hverdagslig husmorarbeid, men dette ble løftet opp med en økt anerkjent samfunnsverdi som følge av krigen, og det ble formidlet om som en sentral del av hjemmefronten, i ordets mest bokstavelige mening.

I kategori 1 viste jeg hvordan husmoren ble hyllet som en viktig del av, og grunnlag for, nasjonens kampkraft og overlevelse ved å ha utført sitt hverdagslige husmorarbeid i hjemmet.

Hun ble hyllet for å ha ivaretatt familien sin, men i forlengning av dette ble hun også formet som et nasjonalt symbol, da hun hadde opprettholdt motstandskampen og nasjonen i kraft av å være husmor. Altruistiske og omsorgsgivende evner, som sprang ut fra husmoridealet, ble vektlagt i flere fremstillinger av motstandshusmoren. Disse evnene fremsto som en forutsetning for at husmoren hadde klart å ivareta familie og samfunn, og motstandshusmoren ble dermed løftet frem som en idealhusmor.

Samtidig så jeg at hyllesten av husmoren i enkelte tilfeller ble supplert med ytringer om at husmoren var «anonym» og «ukjent», og «husmoren» som ble omtalt i fremstillingene fremsto som et symbol for den kollektive innsatsen av nasjonens husmødre. Tilskrivelsen av anonymitet til husmoren var basert på at hennes innsats ble ansett som hverdagslig arbeid som hadde foregått i bakgrunnen til annen innsats – som aktiv innsats i motstandsorganisasjoner – og dermed fremsto husmoren som mindre synlig, og mindre påskjønet i praksis. Husmødre ble i liten grad hyllet som enkeltpersoner, men de ble hyllet som en bred gruppe som hadde kjempet en felles, og betydningsfull, kamp under krigen.

I kategori 2 presenterte jeg fremstillinger av husmoren hvor hun ble omtalt med illegale oppgaver og direkte deltakelse i illegal virksomhet. De illegale oppgavene hun ble tillagt var likevel i stor grad samsvarende med tradisjonelle oppgaver for husmødre; omsorg, proviantering og pleie. Husmorens arbeid i den illegale sfære ble dermed tett knyttet sammen med tradisjonelt husmorarbeid, og fremsto som en forlengning av dette arbeidet. Flere aktører poengterte at de illegale oppgavene var en plikt for husmoren å utføre, og dermed at hun var forventet til å delta i illegal aktivitet når det kom inn i hennes sfære. Også her ble husmoren som uegennyttig og omsorgsgivende vektlagt, noe som både forsterket idéen om plikt, samt det formet husmoren i tråd med husmoridealet – i likhet med kategori 1.

Jeg diskuterte også hvordan «husmorens innsats» ble brukt som et argument i den politiske og samfunnsmessige debatten. Diskusjoner i den umiddelbare etterkrigstiden om husmoren hadde mange likhetstrekk med diskusjoner om kvinners allmenne samfunnsposisjon. Begge steder ble innsatsen «kvinner» eller «husmødre» hadde ytt under krigen poengtert for å styrke argumentasjonen. Jeg viste også hvordan husmødre, i likhet med kvinner generelt, ble fremstilt som mer politisk aktive og bevisste enn før krigen, samt at husmødre hadde bevist sin samfunnsverdi under krigen. Flere aktører argumenterte for at husmødre kom styrket ut av krigen både ved at storsamfunnet hadde anerkjent deres samfunnsnyttige arbeid, men også ved

at husmødre selv ville kreve bedre vilkår for husmoryrket, og økt anerkjennelse for husmorrollen. Argumenter om at husmødre måtte engasjere seg politisk, og argumenter om å styrke husmorens rolle gikk dermed hånd i hånd, da flere argumenterte for at husmoren selv måtte aktiviseres for å forbedre egne forhold. Jeg diskuterte også avslutningsvis i kapittel 3 hvordan flere mente at husmoren hadde særegne livs- og fredsbevarende instinkt, som gjorde at hun hadde opplevd krigen mer særegent, og mer brutalt, enn menn. Idéen om husmødres særegne erfaringer fra krigen, og deres særegne egenskaper, ble dermed fremmet sammen for å styrke argumentet om husmødres nødvendige deltakelse i politikk- og samfunnsstyring da de medbrakte nødvendige evner – evner den «krigsvillige» mannen ikke hadde.

Mitt formål har vært å diskutere ulike måter kvinner ble fremstilt på i motstandskampen, og det var ikke et selvstendig mål å sammenligne «heltinnen» og «husmoren». Likevel er der visse fellestrekk og ulikheter mellom de to som er nødvendig å påpeke. Det ene er hvordan den politiske og samfunnsmessige debatten hadde flere likhetstrekk mellom kategoriene, hvor både «kvinner» og «husmødres» innsats ble et viktig argument for å styrke kvinners samfunnsposisjon både som likestilte med menn, og kvinners særegne posisjon som husmødre. Likestillingsnormen og husmornormen sto gjennom store deler av 1900-tallet ofte i konkurranse med hverandre, men i den umiddelbare etterkrigstidens milde politiske klima så jeg at de to ikke fremsto som konkurrerende i kildene, men begge ble argumentert for side om side.

Både husmoren og heltinnen ble i vesentlig grad anerkjent og hyllet for sin innsats, men det ble samtidig poengtert at selve grunnlaget, eller motivasjonen deres, for å delta i motstandskampen var ulik. Motstandsheltinnen fremsto gjerne som særlig beundringsverdig fordi hun hadde utfordret etablerte kjønnsroller og gått inn i en mannssfære, mens husmoren ble hyllet for å ha ført en kamp som kom inn i hennes sfære, og vesentlige element ved fremstillinger av husmoren var hvordan hun uunngåelig måtte gjøre en innsats i motstandskampen i kraft av å være husmor. Der heltinnen engasjerte seg ut fra overbevisning, på tross av forventninger, engasjerte husmoren seg på grunn av plikt; og deres funksjon som motstandsaktør ga seg selv ut fra rollen.

Tidligere forskning hadde som nevnt lagt opp til visse forventninger til hva jeg ville finne når jeg skulle undersøke fremstillinger av motstandskvinner i offentligheten i den umiddelbare etterkrigstiden – forut for strømmen av historiefaglige fremstillinger av den norske okkupasjonstiden. Forventningene mine ble derimot raskt slått tilbake. I arbeidet med

kildematerialet var det påfallende i hvor stor grad kvinner ble synliggjort og hyllet som motstandsaktører – både som heltinner i organisert motstandsvirksomhet, og som husmødre med en viktig funksjon i motstandskampen. Kildematerialet har gitt et godt grunnlag for å diskutere fremstillinger av motstandskvinner i offentligheten i den umiddelbare etterkrigstiden, og jeg har fått innblikk i hvordan og i hvilken grad kvinner har blitt formidlet om. Ved å bruke ulike medietyper som kildegrunnlag har jeg undersøkt fremstillinger i ulike kontekster da mediene har både variert i hvem som var målgruppe, samt hvordan de stilte seg politisk. I startfasen av dette prosjektet hadde jeg ambisjoner om å undersøke et bredere kildegrunnlag, og også å strekke undersøkelsen over et lengre tidsspenn. Likevel har jeg måtte gjort visse begrensninger av hensyn til tid og oppgavens omfang. De kildene jeg har tatt i bruk har gitt et godt grunnlag for å nyansere forståelsen av de «glemte» motstandskvinnene, samt bidratt til mer kunnskap om hvordan kvinner ble formet som motstandsaktører i samtiden. Jeg tror også en videre studie av fremstillinger av motstandskvinner etter 1945 kan være et fruktbart område for undersøkelse, for å få mer kunnskap om utviklingen etter hvert, og eventuelt endringer som kan ha skjedd over tid.

Kilder

Aviser

Aftenposten. 08.05.1945 – 31.12.1945. Morgen- og aftenutgaver. Tilgjengelig fra:

Nasjonalbiblioteket, (begrenset tilgang)

<https://www.nb.no/search?mediatype=aviser&series=aftenposten&fromDate=19450101&toDate=19451231>

Friheten. Kildetype: avis. 08.05.1945 – 31.12.1945. Tilgjengelig fra:

Nasjonalbiblioteket,

<https://www.nb.no/search?mediatype=aviser&sort=dateasc&series=friheten&fromDate=19451201&toDate=19451231>

Stavanger Aftenblad. 07.07.1945. Tilgjengelig fra: Nasjonalbiblioteket, (begrenset tilgang)

<https://www.nb.no/search?mediatype=aviser&sort=dateasc&series=stavanger%20aftenblad&fromDate=19450701&toDate=19450731>

Ukeblad

Aktuell. Vol.1, nr. 1 – 14 (1945). (Nr. 14, som er årets siste utgave av bladet er ikke spesifisert med nr., men kalt «Julenummer 1945»). Tilgjengelig fra:

Nasjonalbiblioteket,

<https://www.nb.no/search?mediatype=tidsskrift&seriestitle=aktuell&fromDate=19450101&toDate=19451231>

Kvinnefronten. Vol. 1, nr. 2 – 6 (1945). Tilgjengelig fra: Nasjonalbiblioteket,

<https://www.nb.no/search?mediatype=tidsskrift&seriestitle=kvinnefronten>

Kvinnen og tiden. Åpningsnummer desember 1945 (utgaven er ikke spesifisert med årgang eller nummer). Tilgjengelig fra: Nasjonalbiblioteket,

<https://www.nb.no/search?mediatype=tidsskrift&seriestitle=kvinnen%20og%20tiden&fromDate=19450101&toDate=19451231>

Urd. Vol. 49, nr. 1 – 15 (1945). Mikrofilm. Tilgang via Universitetet i Bergen.

Film

Norsk Film AS. *Filmavisen*. 21.05.1945 – 20.12.1945 (32 utgaver). Tilgjengelig fra:
NRK, <https://tv.nrk.no/serie/filmavisen/1945>

Auditive kilder

NRK radio. Diverse radioinnslag fra perioden 08.05.1945 – 23.12.1945. (Siste digitalt tilgjengelige radioinnslag fra 1945, er 23.12). Tilgjengelig fra: Nasjonalbiblioteket, <https://www.nb.no/nbsok/search?page=0>

Litteratur og referanser

Litteratur

Bastiansen, Henrik G. og Dahl, Hans Fredrik. *Norsk Mediehistorie*. Oslo:

Universitetsforlaget, 2008

Beck, Bernard. «Mrs. Miniver's Girls: Plucky Girls in *Hidden Figures*, *The Zookeeper's Wife*, *Their Finest*, and *Colossal*». I: *Multicultural Perspectives*. Vol 19, nr. 4 (2017): s.223-226. Hentet 10.03.2020. Tilgjengelig fra: Taylor and Francis, <https://doi-org.pva.uib.no/10.1080/15210960.2017.1373566>

Blom, Ida. «En verden i kamp». I *Cappelens Kvinnehistorie Bind 2*. Red: Ida Blom, s.553-571. Oslo: Cappelen, 1992.

Blom, Ida. «Hva er en borger? Nasjon, borgerskap og mobilisering i Norden». *Historisk tidsskrift*. Vol. 92, nr. 4 (2013): s.513-526. Hentet 23.01.2020. Tilgjengelig fra: Idunn, https://www.idunn.no/ht/2013/04/hva_er_en_borger_nasjon_borgerskap_og_mobilisering_i_nord

Corell, Synne. *Krigens ettertid: Okkupasjonshistorie i norske historiebøker*. Ph.D.-avhandling. Universitetet i Bergen, 2009.

Danielsen, Hilde. «Den kjønnsdelte arbeidsdagen». I *Norsk Likestillingshistorie*. Red: Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ingeborg W. Ovesen, s. 122-153. Bergen: Fagbokforlaget, 2015.

Danielsen, Hilde. *Husmorhistorier*. Oslo: Spartacus, 2002.

Danielsen, Hilde. «Husmorarbeid og yrkesarbeid». I *Kvinnens arbeid*. Red: Karen Christensen og Liv Johanne Syltevik, s.65-80. Bergen: Unipub, 2009.

Ericsson, Kjersti. «Introduction». I *Women in war: Examples from Norway and Beyond*. Red: Kjersti Ericsson, s.3-15. England: Ashgate, 2015.

Ericsson, Kjersti. «Love and War – Norwegian Women in Consensual Sexual Relationships with German Soldiers». I *Women in war; Examples from Norway and Beyond*. Red: Kjersti Ericsson, s.147-162. England: Ashgate, 2015.

Eriksen, Anne. *Det var noe annet under krigen: 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo: Pax Forlag, 1995.

Flo, Idar. *Et ugjendrivelig bevis på nazistenes barbari*. Ph.D.-avhandling. Universitetet i Oslo, 2016.

- Grimnes, Ole Kristian. «Hauge, Jens Christian», i *Norsk Krigsleksikon 1940-45*. Oslo: Cappelen, 1995.
- Hagemann, Gro. «De stummes leir? 1800-1900». I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Red: Ida Blom og Sølvi Sogner, s.159-253. Oslo: Cappelen, 2005.
- Halvorsen, Terje, «NKP», i *Norsk Krigsleksikon 1940-45*. Oslo: Cappelen, 1995.
- Hatledal, Kristin. *Kvinnekamp. Historia om norske motstandskvinner*. Oslo: Samlaget, 2011.
- Heiene, Gunnar «Berggrav, Eivind», i *Norsk Krigsleksikon 1940-45*. Oslo: Cappelen, 1995.
- Hobson, Rolf og Kristiansen, Tom. *Total krig, nøytralitet og politisk splittelse 1905-1940*, bind 3, *Norsk forsvarshistorie*. Bergen: Eide, 2001.
- Jonassen, Mari. *Alt hva mødrene har kjempet. Kvinner i motstand 1940-45*. Oslo: Aschehoug, 2010.
- Kvaale, Reidun. *Kvinner i norsk presse gjennom 150 år*. Oslo: Gyldendal, 1986.
- Langerud, Grethe Nikoline. *Kvinnene i motstandskampen: Hvorfor er kvinnene så lite representert i krigslitteraturen?* Masteroppgave. Universitetet i Oslo. 2015.
- Larsen, Eirinn. «Stemmerett til alle!». I *Norsk Likestillingshistorie*. Red: Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ingeborg W. Ovesen, s.89-121. Bergen: Fagbokforlaget, 2015.
- Larsen, Stein Ugelvik. *I krigens kjølvann*. Red: Stein Ugelvik Larsen. Oslo: Universitetsforlaget. 1999.
- Lenz, Claudia og Storeide, Anette H. «Hvem er heltene? Tidsvitnefortellinger sett i lys av kulturelle kjønns mønstre». I *Fortiden i nåtiden. Nye veier i formidlingen av andre verdenskrigs historie*. Red: Claudia Lenz og Trond Risto Nilsson. S. 123-141. Oslo: Universitetsforlaget. 2011.
- Lenz, Claudia. «Gendered Relations in War: Norway – A Case Study». I *Women in war: Examples from Norway and beyond*. Red: Kjersti Ericsson. S. 99-113. England: Ashgate. 2015.
- Lowe, Keith. *Råskapens Europa*. Oversatt av Rune Rogndokken Moen. Oslo: Dinamo, 2013.
- Melby, Kari. «Husmortid. 1900-1950». I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Red: Ida Blom og Sølvi Sogner, s.257-331. Oslo: Cappelen, 2005.
- Myrstad, Anne Marit. *Melodrama, kjønn og nasjon. En studie av norske bygdefilmer 1920-1930*. Ph.D.-avhandling. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim, 1995.
- Nilssen, Trond Risto. *Da freden brøt løs*. Oslo: Universitetsforlaget, 2015
- Ivar Kraglund og Berit Nøkleby, «Reistad, Ole» i *Norsk Krigsleksikon 1940-45*. Oslo:

- Cappelen, 1995.
- Ottosen, Rune. Røssland, Lars Arve. Østbye, Helge. *Norsk pressehistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2012.
- Pettersen, Øyvind Breivik. *Pressen og partiene – partitilhørighet i 2005?* Masteroppgave. Universitetet i Oslo. 2009
- Rosenbeck, Bente. «Husmoren». I *Cappelens Kvinnehistorie Bind 2*. Red: Ida Blom, s.462-475. Oslo: Cappelen, 1992.
- Rosenbeck, Bente. «Kvinnelighet og seksualitet». I *Cappelens Kvinnehistorie bind 3. Renaissance, reformasjon, revolusjon*. Red: Ida Blom, s.410-433. Oslo: Cappelen, 1992.
- Rosenbeck, Bente. «Moderskapet». I *Cappelens Kvinnehistorie bind 2. Renaissance, reformasjon, revolusjon*. Red: Ida Blom, s.451-461. Oslo: Cappelen, 1992.
- Ryymän, Teemu. "De nordligste finner". *Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentligheten 1800-1939*. Ph.D.avhandling. Universitetet i Tromsø. 2003.
- Ryymän, Teemu. «Å arbeide med tekstanalyse». I *Historikerens Arbeidsmåter*. Red: Leidulf Melve og Teemu Ryymän, s.44-69. Oslo: Universitetsforlaget, 2018
- Ryymän, Teemu Sakari. Andresen, Astri. Heiret, Jan. Melve, Leidulf. «Hovedtendenser i norsk historievitenskap». *Historisk tidsskrift* Vol. 98, nr. 2 (2019): s.130-166. Hentet 27.04.2020. Tilgjengelig fra: Idunn, <https://doi.org/pva.uib.no/10.18261/issn.1504-2944-2019-02-03>
- Storås, Tonje Charlotte. *Norsk presse – politisk forankret for alltid?* Masteroppgave. Universitetet i Oslo. 2013
- Sveri, Elisabeth. *Kvinner i norsk motstandsbevegelse 1940-1945*. Oslo: Norsk Hjemmefrontmuseum. 1991.
- Vold, Karin Beate. «For fred og demokrati – Litterære kvinner i 1940- og 50-årene» I: *Norsk Kvinnelitteraturhistorie bind 3*. Red: Irene Engelstad, Jorunn Hareide, Irene Iversen, Torill Steinfeld og Janneken Øverland, s. 24-31. Oslo: Pax Forlag, 1990.
- Vernø, Kari og Sveri, Elisabeth. *Kvinnenes forsvarshistorie*. Red: Grethe Vernø. Oslo: Kvinner Frivillige Beredskap, 1990.
- Williams, Kristen P. «Women and War» I *Women in war: Examples from Norway and beyond*. Red: Kjersti Ericsson. S.17-35. England: Ashgate. 2015.
- Winter, Jay. *Sites of Memory, Sites of Mourning. The Great War in European cultural history*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. Tilgjengelig fra: ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral-proquest-com.pva.uib.no/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=1644672>

Wittman, Laura. *The Tomb of the Unknown Soldier, Modern Mourning, and the Reinvention of the Mystical Body*. Toronto: University of Toronto Press, 2011.
Tilgjengelig fra: ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral-proquest-com.pva.uib.no/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=4672863>

Nettressurser

Brazier, Eirik. Henriksen, Kjell. Weber, Sindre. *Norske krigsdekorasjoner for innsats under andre verdenskrig. Nordmenns innsats*. Oslo: Forsvarsdepartementets historikerråd. 2016. Tilgjengelig fra: Regjeringens hjemmeside, <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/fd/dokumenter/rapport-fra-historikerprosjektet-til-fd.pdf>

Friheten, «Om avisa Friheten». Hentet 27.03.2019. Tilgjengelig fra: <https://www.friheten.no/mer/historie>

Norsk Biografisk Leksikon, s.v. «Jens Chr. Hauge». Hentet 20.02.2020. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Jens_Chr_Hauge

Norsk Biografisk Leksikon, s.v. Nic Stang, av Hans Fredrik Dahl. Hentet 22.01.2020. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Nic_Stang

Norsk Biografisk Leksikon, s.v. «Per Kviberg», av Lill-Ann Jensen. Hentet 13.02.2020. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Per_Kviberg

Store Norske Leksikon, s.v. «Aktuell». Hentet 04.05.2020. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Aktuell>

Store Norske Leksikon, s.v. «Conny Juell», av Hilde Sejersted. Hentet 05.05.2020. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Conny_Juell

Store norske leksikon, s.v. «Ja, vi elsker dette landet», av Jon Gunnar Arntzen. Hentet 19.02.2020. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Ja%2C_vi_elsker_dette_landet

Store Norske Leksikon, s.v. «Per Bratland», av Olav Garvik. Hentet 04.05.2020. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Per_Bratland

Store Norske Leksikon, s.v. «Urd – kvinneblad». Hentet 04.05.2020. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Urd_-_kvinneblad

Øvrebø, Olav Anders. «Radiohistorien kommer nærmere». *Vox Publica*. 28.08.2015. Hentet 04.05.2020. Tilgjengelig fra: <https://voxpathlica.no/2015/08/radiohistorien-kommer-naermere/>